

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU
KVARTALSPUBLIKATION

Kvartti

04
2021

Kaupunkitieto • Stadsforskning och -statistik • Urban Research and Statistics

**Pandemia-aika paljasti kirjasto- ja liikuntatilojen
suuren merkityksen käyttäjille**

Jakamistalous

– mistä on kyse
ja mitä se on merkinnyt
Helsingille?

Helsinki
Helsingfors

Hur står det till med
spädbarnsfamiljerna
i Helsingfors?

Kvartti

04
2021

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION

Helsingin kaupunki • kaupunkitieto
Helsingfors stad • stadsforskning och -statistik
City of Helsinki • Urban Research and Statistics

Päätoimittaja • Ansvarig redaktör • Editor in Chief ▶ **TIMO CANTELL**

Toimitus • Redaktör • Editor ▶ **TEEMU VASS**

Käännökset • Översättning • Translations ▶ **MAGNUS GRÄSBECK**

Kuviot • Figurer • Graphs ▶ **LOTTA HAGLUND**

Visuaalinen ilme • Formgivning • General Layout ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Kansikuva • Pärmbild • Cover Photo ▶ **JIRINA ALANKO / HELSINKI MARKETING**

Kansi • Pärm • Cover ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Painoyhteydet • Tryckerikontaktperson • Printing Contact ▶ **LOTTA HAGLUND**

Paino • Tryckeri • Print ▶ **LIBRIS OY, HELSINKI 2022**

Julkaisija ▶ **HELSINGIN KAUPUNKI, KAUPUNGINKANSLIA, KAUPUNKITIETO**

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

puh. (09) 310 36377

Utgivare ▶ **HELSINGFORS STAD, STADSKANSLIET, STADSFORSKNING OCH -STATISTIK**

PB 550, 00099 Helsingfors stad

tel. (09) 310 36377

Publisher ▶ **CITY OF HELSINKI, EXECUTIVE OFFICE, URBAN RESEARCH AND STATISTICS**

P.O.BOX 550, FI - 00099 City of Helsinki, Finland

telephone +358 9 310 36377

Tilaukset, jakelu | Beställningar, distribution | Subscriptions, distribution ▶ kaupunkitieto.tilaukset@hel.fi

ISSN 0788-1576 (painettu)

ISSN 1796-7279 (verkossa)



Kvartti

SISÄLLYS

5

TIMO CANTELL

Pääkirjoitus: Katse koronapandemian jälkeisessä ajassa

7

JUKKA HIRVONEN

Koronapandemian kokemukset osoittivat kirjasto- ja liikuntatilojen suuren merkityksen käyttäjille

16

ARTTU VAINIO

Jakamistalous ja siihen liittyvät ilmiöt Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla

24

EYÜP YILMAZ

Muutostrendit koetelleet Helsingin palvelusektoria, tulevaisuus näyttää lupaavalta

34

REETTA MARTTINEN

Nuoret aikuiset muodostavat merkittävän osan vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen asukkaista

46

SUVI MÄÄTTÄ

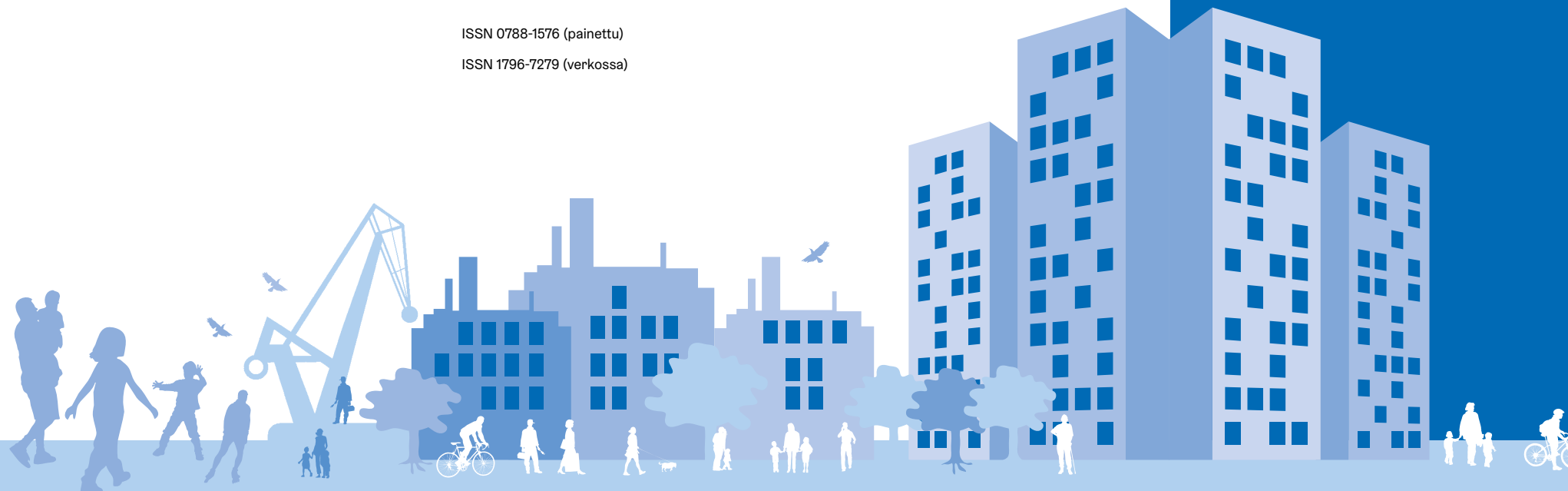
Mitä kuuluu helsinkiläisille vauvaperheille?

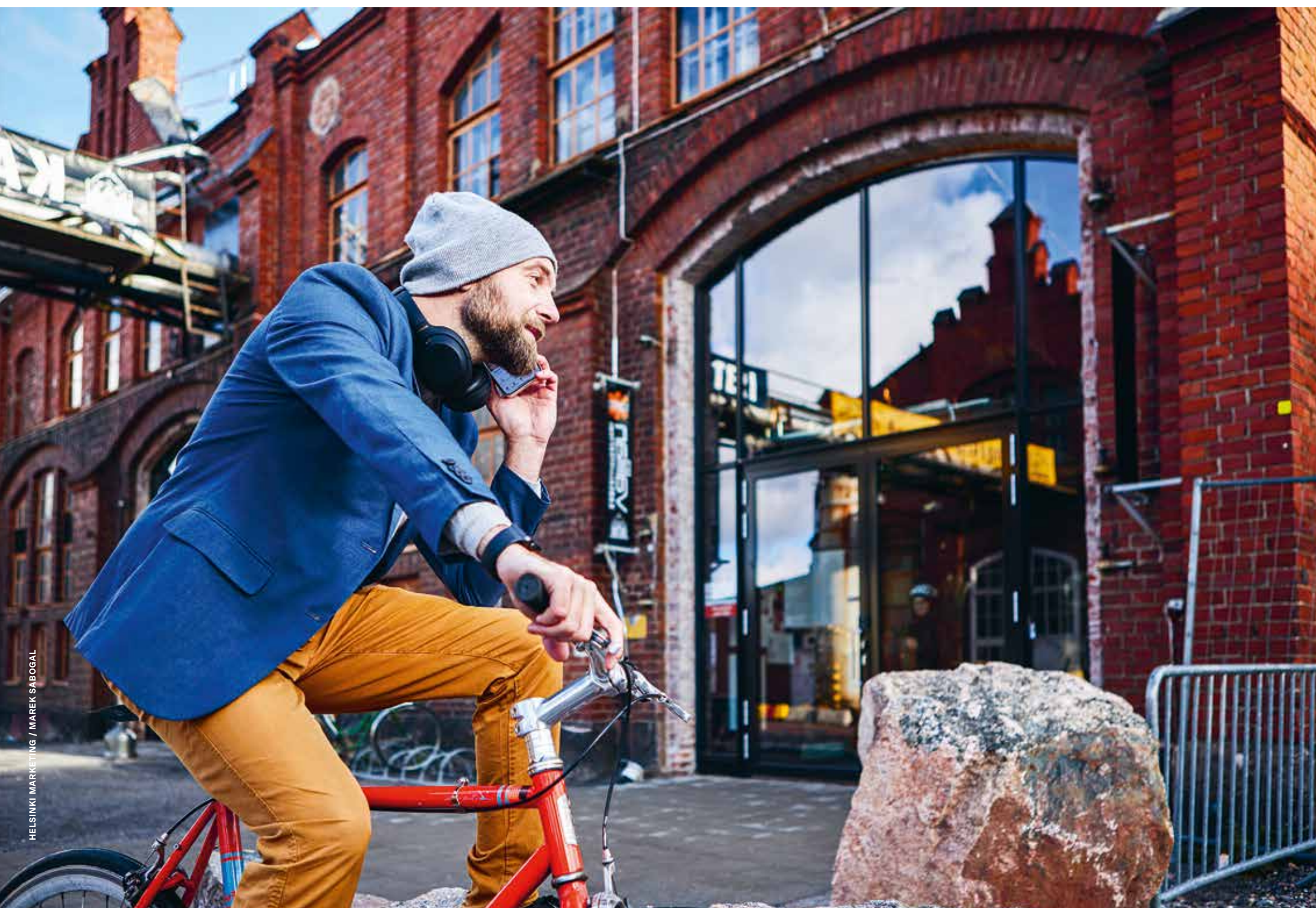
58

TOMMI SULANDER

Sähköisten sote-palvelujen murros – ikääntyneet digiviidakossa

Helsinki
Helsingfors





HELSINKI MARKETING / MAREK SĄBOGAŁ

Katse koronapandemian jälkeisessä ajassa

Helsinki on elänyt muun maailman lailla jo lähes kaksi vuotta koronaviruspandemian aikaa. Vaikka rokotuskattavuuden lisääntyminen on muuttanut tilannetta vuoden takaiseen nähden, pandemian aikaiset poikkeusolot eivät ole tätä kirjoitettaessa suinkaan ohi, eikä kuva koronan jälkeisestä yhteiskunnasta ja pandemian vaikutuksista siihen ole edelleenkään aivan selkeä.

KAUPUNKI VARAUTUU tulevaan monin tavoin. Koronatilanteesta palautuminen ja kaupungin tulevan kasvun varmistaminen ovat olleet tänä syksynä aloittaneiden uusien kaupunginvaltuutettujen pöydällä niin kaupungin talousarvioista kuin uudesta strategiasta neuvoteltaessa ja päätettäessä. Kasvun tulee toteutua uuden kaupunkistrategian mukaan siten, että sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen kestävyys toteutuu. Ilmastonmuutos, väestörakenteen muutos ja monet muut megatrendit otetaan huomioon kaupungin päätöksenteossa.

KVARTTI-LEHDESSÄ JULKAISTAAN tuoreinta Helsingin tilanteeseen ja kehitykseen liittyvää kaupunkitutkimusta. Nyt käsillä olevan lehden artikkeleista monet katsovat myös osittain koronapandemian jälkeiseen aikaan. Usein tutkimusaineistot eivät tulevaisuuteen katsomista suoraan mahdollista, mutta tutkijoiden on vedettävä myös ennakoivia johtopäätöksiä käytössä olevan tiedon valossa.

EYÜP YILMAZ tarkastelee artikkelissaan Helsingille tärkeän palvelusektorin kehitystä 2010-luvulla ja ennustaa myös, miltä tämän elinkeinoelämän alueen tulevaisuus pandemian jälkeen näyttää pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa. Tommi Sulander pohtii koronapandemian aikana otettua nopeaa digiloikkaa ja sitä, miten sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaat – joista kaikki eivät käytä sähköisiä palveluja yhtä sujuvasti – voitaisiin ottaa jatkossa paremmin mukaan palvelujen kehittämiseen. Uusia helsinkiläisiä syntyy nyt jonkin verran enemmän kuin muutama edellisenä vuonna. Suvi Määtän artikkeli helsinkiläisten vauvaperheiden tilanteesta perustuu kyselytutkimukseen, jossa korona-ajan vaikutukset on myös huomioitu, ja artikkelissa nostetaan esiin kysymyksiä, joihin lapsiperheiden haasteita ja jaksamista pohdittaessa olisi hyvä kyetä vastaamaan. ■

Timo Cantell



HELSINKI MARKETING

Korona- pandemian kokemukset osoittivat kirjasto- ja liikunta- tilojen suuren merki- tyksen käyttäjille

• JUKKA HIRVONEN

Koronapandemian vuoksi kaupunkien vapaa-ajan palveluja jouduttiin sulkemaan käyttäjiltä keväällä 2020. Eriasteiset rajoitukset jatkuivat pandemia-aikana. Kuudessa suuressa kaupungissa kartoitettiin verkkokyselyllä käyttäjien mielipiteitä palvelujen merkityksestä ja niiden rajoittamisen vaikutuksista. Artikkelissa käsitellään tuloksia kirjastojen ja sisäliikuntatilojen osalta. Tulosten mukaan kirjastoon pääsy oli erityisen tärkeää toimeentulovaikkeitä kokeville käyttäjille. Liikuntatiloihin pääsyä puolestaan kaipasivat varsinkin nuorten ikäluokkien edustajat. Näiden tilojen sulkeminen oli vähentänyt etenkin vähiten koulutettujen ja toimeentulovaikkeitä kokevien käyttäjäryhmien liikkumista.





Pandemian vaikutuksia vapaa-ajan tilojen käyttöön tutkittiin kuudessa kaupungissa

Keväällä 2021 toteutettiin kuudessa suurimmassa kaupungissa – Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku ja Oulu – tutkimushanke, joka käsitteli koronapandemian vaikutuksia vapaa-ajan tilojen ja niihin liittyvien palvelujen käyttöön. Tutkimus tehtiin Turun kaupunkitutkimusohjelman, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen, Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikön ja Helsingin kaupunginkanslian yhteistyönä. Sen rahoittivat kuusikkokaupunkien vapaa-ajan toimialat.

TUTKIMUSKOHTENA OLI tiettyjen vapaa-ajan tilojen käyttö, joista tässä artikkelissa keskitytään kirjastoihin ja liikuntatiloihin. Liikuntatiloihin laskettiin tässä esimerkiksi uimahallit, urheiluhallit ja kuntosalit, mutta ei ulkoliikuntatiloja. Tutkituissa palveluissa on ollut koronapandemian aikana kaupungeissa joko toiminnan rajoittamista tai keskeyttämistä kokonaan, sen mukaan onko epidemiassa ollut lievämpi vaihe vai tartunta-aallon vaihe.

KYSEISET PALVELUT ovat erittäin yleisesti käytettyjä. KAPA-tutkimuksen mukaan esimerkiksi pääkaupunkiseudulla kirjastoa käyttää ainakin joskus noin kolme neljästä aikuisesta. Uimahallissa käy lähes puolet ja kuntosalilla suunnilleen kolmannes aikuisväestöstä. (Keskinen 2018)

TUTKIMUKSEEN KERÄTTIIN aineistoa haastatteluilla, työpajoilla ja käyttäjäkyselyllä. Hankkeen tuloksia on raportoitu laajemmin erillisessä julkaisussa (Puustinen ym. 2021). Tässä artikkelissa esitellään joitakin kyselyn tuloksia.

Kyselyssä selvitettiin seuraavia asioita:

1. Mikä on kohteena olevien palvelujen merkitys ihmisille, minkälaisilla tavoilla ja motiiveilla niitä käytetään?
2. Miten ihmiset kokevat koronavaaran ja miten se vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä näiden tilojen ja palvelujen käytön suhteen?
3. Millä ehdoilla palveluja oltaisiin valmiita käyttämään pandemian eri vaiheissa?
4. Missä määrin digitaaliset palvelut ovat korvanneet tai voisivat korvata paikan päällä tapahtuvaa tilojen käyttöä?

KOHDAN 4 tuloksia on julkaistu tutkimuskatsauksessa (Poutanen ym. 2021). Päättulos siitä oli, että digitaaliset palvelut eivät vastaajien enemmistön mielestä voi kovinkaan hyvin korvata tutkimuskohteena olleita perinteisiä palveluja.

Aineistoa kerättiin avoimella verkkokyselyllä

Kyselyaineisto kerättiin keväällä 2021 avoimella verkkokyselyllä. Kysely oli avoinna 8.4.–3.5.2021. Tänä ajankohtana koronatarvuntaluvut olivat laskeneet maaliskuun 2021 huipuluvuista ja olivat laskusuunnassa, mutta kuitenkin edelleen melko korkealla tasolla.

KAUPUNKIEN VAPAA-AJAN toimialat levittivät kyselyn linkkiä verkkosivustoillaan, sosiaalisessa mediassa ja muilla vastaavilla tavoilla. Tällä keruutavalla otoksesta muodostui ns. itsevalikoituva eli vastaaja päätti itse, kuuluuko otokseen vai ei. Tällaisesta otoksesta ei muodostu edustavaa eikä sitä myöskään pysty oikaisemaan edustavaksi painokertoimilla.

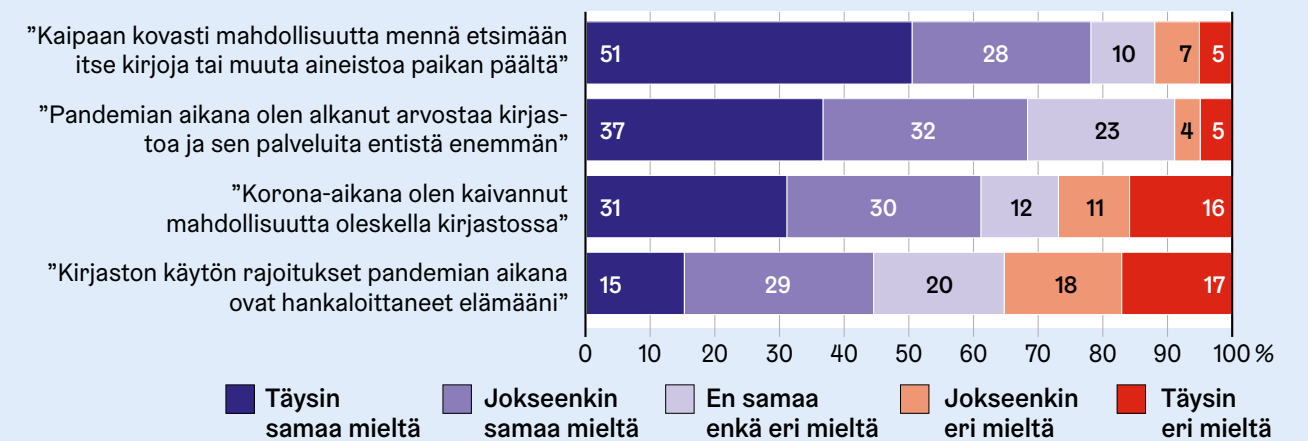
TULOSJAKAUMIA JA tunnuslukuja ei siis voi sellaisenaan yleistää kohdeväestöön, mutta asenneulottuvuuksia ja muuttujien välisiä riippuvuuksia aineistosta voi tutkia. Joissakin kysymyksissä ilmeni vastaajakunnassa erittäin selvä yleinen mielipide. Tällöin voi olettaa samansuuntaisen mielipiteen pätevän myös väestössä, vaikka tarkkoja prosenttiosuuksia ei voikaan yleistää väestötasolle.¹

Kirjaston käyttäjät kaipasivat mahdollisuutta mennä etsimään itse kirjoja paikan päälle

Perinteinen kirjaston käyttötapa oli vastaajien suosikki: noin 80 prosenttia kaipasi mahdollisuutta mennä itse paikan päälle etsimään itse kirjoja paikan päälle.

1) Kyselyyn vastasi noin 4 400 henkilöä. Aineisto oli huomattavasti vinoutunut sukupuolen ja koulutustason mukaan. Naisia oli lähes 80 % vastaajista. Korkeakoulutettuja oli 78 %, kun väestössä osuus on 43 %. Iän suhteen olivat yliedustettuina keski-ikäiset, noin 40–65-vuotiaat. Analyysin tavoitteena ei ollut kaupunkien vertailu. Tämä ei ollut mahdollistakaan, koska aineistonkeruutavasta johtuen vastaajakunta on valikoitunut ja vinoutunut eri lailla eri kaupungeissa.

KUVIO 1. Vastauksia kirjaston käyttöä koskeviin väittämiin.



kan päälle etsimään kirjoja ja muuta aineistoa (Kuvio 1). Tällainen kirjaston käyttötapa on ollut aika ajoin pandemian vuoksi estettynä. Noin kaksi kolmesta kirjaston käyttäjästä oli alkanut arvostaa kirjastoa entistä enemmän pandemian aikana. Aiemmin se on ehkä otettu itsestäänselvyys, mutta kun kirjastot yllättäen suljettiin keväällä 2020, ihmiset havahtuivat sen tärkeyteen.

60 PROSENTTIA vastaajista oli kaivannut korona-aikana mahdollisuutta oleskella kirjastossa. Pelkkä varatun aineiston nouto ei siis vastaa heidän toiveisiinsa kirjaston käytöstä. Monille käyttäjille kirjasto toimii myös ”olohuoneena”, missä voi vaikkapa lukea lehtiä, kuunnella musiikkia tai tavata ihmisiä. Yli 40 prosentin elämää olivat kirjaston käytön rajoitukset hankaloittaneet, kun taas 35 prosenttia vastasi tähän kieltävästi. Käyttäjää on siis monenlaisia: joillekin kirjaston käyttö on hyvinkin tärkeä osa elämää, kun taas toisille kirjaston rooli on marginaalisempi.

Kirjastoon pääsy oli tärkeää erityisesti toimeentulo-vaikeuksissa oleville

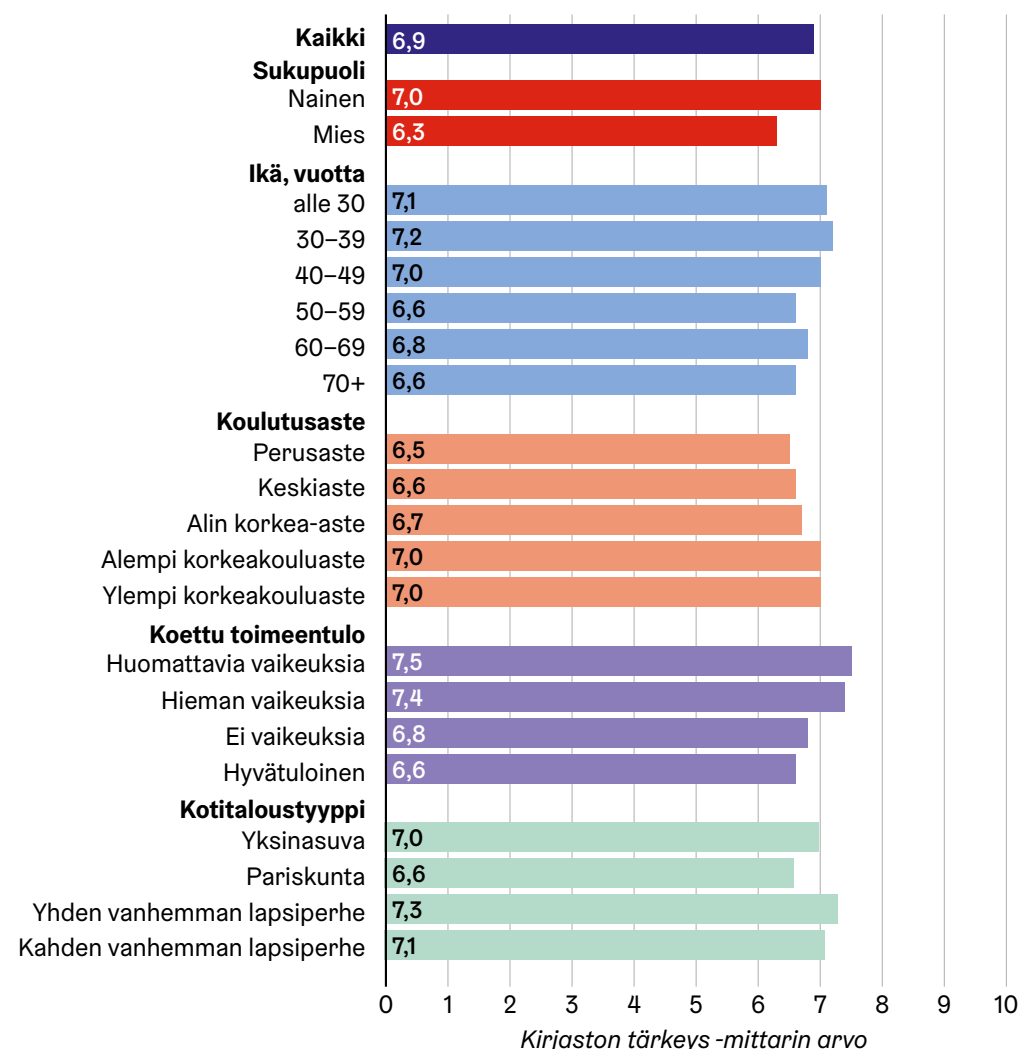
Väittämät korreloivat vahvasti keskenään. Näistä osioista muodostettiin summamuuttuja, joka voidaan nimetä kirjaston tärkeys -mittariksi. Mittari kuvastaa kirjaston merkitystä ihmisille lähipalveluna, tilana ja paikkana. Mittari skaalattiin vaihtelevaan välillä 1–10.² Kuviossa 2 on esitetty mittarin saama keskiarvo eri vastaajaryhmissä.

2) ”Kirjaston tärkeys” -mittari samoin kuin tuonnempana esiteltävä ”Liikuntatilojen tärkeys” -mittari tehtiin seuraavalla tavalla. Vastausvaihtoehdot oli koodattu arvoilla 1–5: 1=täysin eri mieltä---5=täysin samaa mieltä. Väittämäosioiden vastausarvot summattiin aluksi yhteen kunkin vastaajan kohdalla. Tämän jälkeen summamuuttuja skaalattiin uudelleen vaihtelevaan välillä 0–10. Jos vastasi jokaiseen väittämäosioon ”täysin samaa mieltä”, sai summamuuttujalla arvon 10. Jos vastasi jokaiseen osioon ”täysin eri mieltä”, sai arvon 0.

60 prosenttia vastaajista oli kaivannut korona-aikana mahdollisuutta oleskella kirjastossa. Pelkkä varatun aineiston nouto ei siis vastaa heidän toiveisiinsa kirjaston käytöstä. Monille käyttäjille kirjasto toimii myös ”olohuoneena”, missä voi vaikkapa lukea lehtiä, kuunnella musiikkia tai tavata ihmisiä.

KUVIO 2.

Kirjaston tärkeys -mittarin keskiarvo vastaajien taustatietojen mukaan.



SEKÄ KESKIARVO että mediaani saivat arvon 6,9. Kirjaston tärkeys -mittarilla saivat suurempia arvoja toimeentulovaikeuksia kokevat, yksinhuoltajat, nuoret ikäluokat, korkeakoulutetut ja naiset. Heille siis kirjasto ja sinne pääsy oli vielä tärkeämpää kuin muille.

EDELLISESTÄ KUVIOSTA ilmenee, miten vastaajien taustatiedot selittävät kirjaston tärkeyttä yksinään eli ilman toisten taustatietojen vaikutusta. Taustatiedoilla on kuitenkin myös keskinäisiä riippuvuuksia. Esimerkiksi väestön vanhimmat ikäluokat ovat vähemmän koulutettuja kuin nuoremmat ja lapsiperheiden ryhmä keskittyy joihinkin ikäryhmiin.

Toimeentulovaikeuksia kokevia oli tässä aineistossa suurin osuus nuorimmassa ikäryhmässä ja hyvätuloisia puolestaan eniten 40-59-vuotiaissa. Tätä artikkelia varten tehtiin lisäksi logistinen regressioanalyysi, jonka avulla voitiin tarkistaa, kuinka eri taustatietojen selitysvoima kirjaston tärkeys -mittarin arvoon muuttui, kun muut taustatiedot vakioitiin. (Ks. taulukko 1 erillisessä tietolaatikossa.) Olisi esimerkiksi mahdollista, että jonkin tekijän selitysvoima palautuisi kokonaan muihin selittäjiin. On myös mahdollista, että muiden muuttujien vakiointi vahvistaa jonkin muuttujan selitysvoimaa.

LOGISTISESSA REGRESSIOANALYYSISSÄ selitetään dikotomista (kaksiluokkaista) muuttujaa muilla muuttujilla. Siinä kirjaston tärkeys -mittari dikotomisoitiin jakamalla vastaajakunta kahteen suunnilleen yhtä suureen joukkoon, rajakohtana mittarin arvo 7. Taulukossa 1 on esitetty ensin odds ratio (OR) -tunnusluvut malleista, joissa on selittäjänä yksi muuttuja kerrallaan eli muita muuttujia ei ole vakioi-

tu. Lopulliseen malliin edettiin lisäävästi askeltavan metodin mukaan. Siinä malliin lisätään aina yksi muuttuja kerrallaan sen mukaan, mikä lisäys parantaa mallia eniten. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa on malli, jossa ovat mukana kaikki selittäjät siinä järjestyksessä, jossa ne lisättiin malliin. Tällä kertaa lopulliseen malliin tulivat kaikki selittäjät.

TAULUKKO 1.

Kirjaston tärkeys selitettävänä. Logit-analyysin tuottamat OR:t sekä muita tunnuslukuja.

Koodaus: 0=kirjaston tärkeys-mittarin arvo < 7; 1=mittarin arvo ≥ 7

	Yhden selittäjän mallit	Kaikkien selittäjien malli
Koettu toimeentulo		
Huomattavia vaikeuksia	2,60	3,03
Hieman vaikeuksia	2,00	2,23
Ei vaikeuksia	1,26	1,46
Hyvätuloinen	ref.	ref.
Kotitaloustyyppi		
Yksinasuva	ref.	ref.
Pariskunta	0,75	0,84
Yhden vanhemman lapsiperhe	1,50	1,48
Kahden vanhemman lapsiperhe	1,23	1,43
Koulutustaso		
Perusaste	ref.	ref.
Keskiaste	0,98	1,00
Alin korkea-aste	0,85	1,06
Alempi korkeakouluaste	1,14	1,24
Ylempi korkeakouluaste	1,21	1,57
Sukupuoli		
mies	ref.	ref.
nainen	1,48	1,38
Ikäryhmä		
alle 30	1,76	1,48
30-39	1,83	1,23
40-49	1,59	1,01
50-59	1,18	1,01
60-69	1,28	1,24
70+	ref.	ref.
Constant		0,34
-2 Log likelihood		4906,3
Nagelkerke R Square		0,052

Taulukossa on lihavoitu ne OR:t, jotka poikkesivat 1:stä vähintään 0,05:n merkitsevyystasolla Waldin testin mukaan.

KOETTU TOIMEENTULO oli vahvin selittäjä kirjaston tärkeydelle. Kun muut muuttajat vakioitiin, tämä riippuvuus ei heikentynyt vaan vahvistui. Kirjastoon pääsillä oli näin ollen suurin merkitys niille, jotka kokevat huomattavia toimeentulovaikeuksia, ja pienin hyvätuloisille. Kirjaston maksuttomuus on tälle luonteva selitys. Monelle toimeentulovaikeuksia kokevalle on tärkeää mahdollisuus käyttää ilmaiseksi tietokonetta, lukea lehtiä tai viettää muuten aikaa kirjastossa.

TOISEKSI VAHVIN selittäjä oli kotitaloustyyppi: lapsiperheille kirjasto oli tärkeämpi kuin lapsettomille talouksille, varsinkin pariskunnille. Myös kotitaloustyyppi selitysvoima yleisesti ottaen säilyi vakioitaessa muita muuttujia.

KOULUTUSTASO EI yhden muuttujan mallissa selittänyt merkittävästi kirjaston tärkeyttä. Kun muut muuttajat vakioitiin, korkeimman koulutuksen luokan ero vähiten koulutettuihin kohosi merkittäväksi siten, että korkeasti koulutetuille kirjasto oli tärkeämpi. Sukupuolen selitysvoima heikkeni hieman vakioitaessa muita muuttujia mutta säilyi merkittävästi.

IÄN SELITYSVOIMA heikkeni vakioinnissa. Kaikkien muuttujien mallissa ainoastaan nuorin, alle 30-vuotiaiden ikäluokka erosi merkittävästi referenssiluokasta eli 70+ -vuotiaista. Kun siis muut selittäjät vakioitiin, alle 30-vuotiaille kirjasto oli tärkeämpi kuin yli 70-vuotiaille.

Liikuntatiloihin oltiin innokkaita palaamaan

Samoin kuin kirjastoa myös liikuntatiloja on alettu arvostaa uudella tavalla, kun pääsy niihin on pandemian vuoksi ajoittain estetty. Kyselyvastaajista kolme neljästä oli alkanut arvostaa liikuntatiloja entistä enemmän pandemian aikana ja halusi palata harjoittelemaan niihin entiseen tapaan heti, kun niihin pääsee (Kuvio 3). Innokkuutta palata kuvasti se, että suurin osa (75 %) vastasi uskaltavansa mennä liikuntatiloihin jo ennen epidemian väistymistä, kunhan siellä on riittävän väljää. Joka toinen vastaaja oli valmis käyttämään pandemian aikana liikuntatiloja ilman pukuhuoneiden käyttöä.

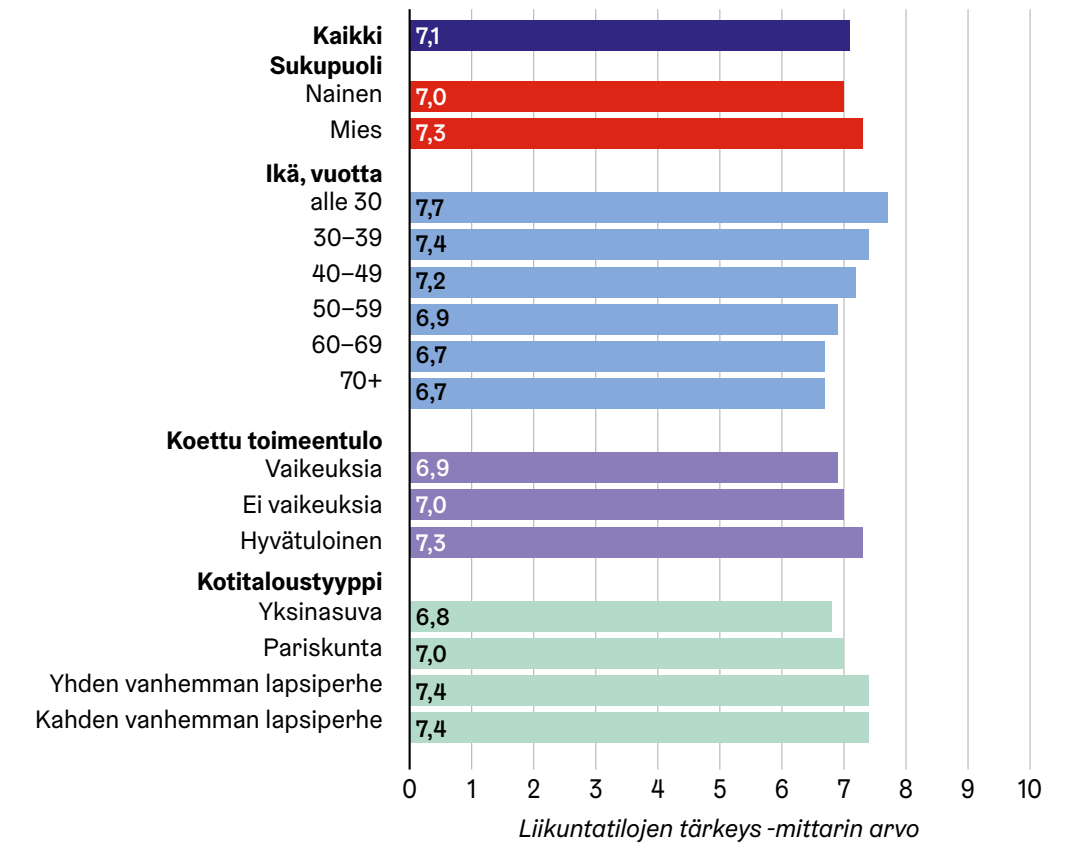
NÄILLÄ NELJÄLLÄ väittämällä oli vahvat keskinäiset korrelaatiot. Niistä muodostettiin summamuuttuja, joka nimettiin ”liikuntatilojen tärkeydeksi”. Liikuntatilojen tärkeys-mittari kuvastaa sitä, kuinka innokas vastaaja oli palaamaan liikuntatiloihin pandemia-ajan rajoitusten asteittain helpottuessa. Mittari voi vaihdella välillä 0–10. Sen keskiarvo koko vastaajakunnassa oli 7,1.

Liikuntatiloihin pääsy oli tärkeää erityisesti nuorille ikäryhmille

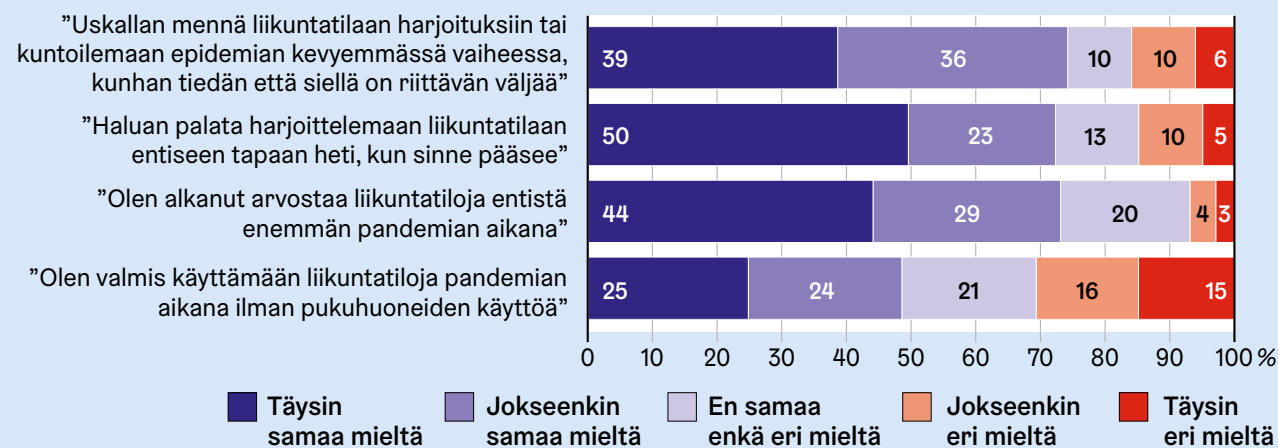
Kuviossa 4 on esitetty, kuinka mittarin keskiarvo vaihteli eri vastaajaryhmissä. Ikä selitti melko vahvasti liikuntatilojen tärkeyttä vastaajalle. Nuorimmassa ryhmässä eli alle 30-vuotiaille mittarin keskiarvo oli 7,7. Liikuntatilojen tärkeys väheni hieman iän myötä, mutta vanhimmassakin ryhmässä mittari sai vielä korkeahkon arvon 6,7. Muita korkeampia arvoja saivat mittarilla myös miehet, hyvätuloiset ja lapsiperhevastaajat. Koulutustaso ei selittänyt liikuntatilojen tärkeyttä.

KUVIO 4.

Liikuntatilojen tärkeys-mittarin keskiarvo vastaajien taustatietojen mukaan.



KUVIO 3. Vastauksia liikuntatiloja koskeviin väittämiin.



LOGISTISELLA REGRESSIOANALYYSILLA tutkittiin samalla tavalla kuin edellä, missä määrin eri muuttujien selitysvaikutus säilyi, kun muut selittäjät vakioitiin. (Ks. regressioanalyysin tulokset taulukosta 2. Analyysin menetelmää kuvataan edellä taulukon 1 yhteydessä.)

TAULUKKO 2.

Liikuntatilojen tärkeys selitettävänä. Logit-analyysin tuottamat OR:t sekä muita tunnuslukuja.

Koodaus: 0=mittarin arvo < 7; 1=mittarin arvo ≥ 7

	Yhden selittäjän mallit	Kaikkien selittäjien malli
Ikäryhmä		
alle 30	2,43	2,52
30–39	1,74	1,66
40–49	1,54	1,34
50–59	1,28	1,22
60–69	1,15	1,16
70+	ref.	ref.
Sukupuoli		
nainen	ref.	ref.
mies	1,40	1,44
Koettu toimeentulo		
Vaikeuksia	ref.	ref.
Ei vaikeuksia	1,13	1,27
Hyvätuloinen	1,44	1,58
Kotitaloustyyppi		
Yksinasuva	ref.	ref.
Pariskunta	1,10	1,02
Yhden vanhemman lapsiperhe	1,59	1,60
Kahden vanhemman lapsiperhe	1,49	1,24
Constant		0,56
-2 Log likelihoo		4488,1
Nagelkerke R Square		0,037

Taulukossa on lihavoitu ne OR:t, jotka poikkesivat 1:stä vähintään 0,05:n merkitsevyydellä Waldin testin mukaan.

VAHVIN SELITTÄJÄ oli ikäryhmä: liikuntatilat olivat tärkeimpiä alle 30-vuotiaille ja vähiten tärkeitä 70-vuotiaille tai sitä vanhemmille. Riippuvuus iästä oli hyvin johdonmukainen eikä juuri heikentynyt, kun muut muuttajat vakioitiin.

SUKUPUOLI JA koettu toimeentulo olivat suunnilleen yhtä vahvoja selittäjiä. Liikuntatiloihin pääsy oli miehille vielä tärkeämpää kuin naisille ja hyvätuloisille tärkeämpää kuin toimeentulovaikeuksia kokeville. Muiden muuttujien vakiointi ei heikentänyt näitäkään riippuvuuksia.

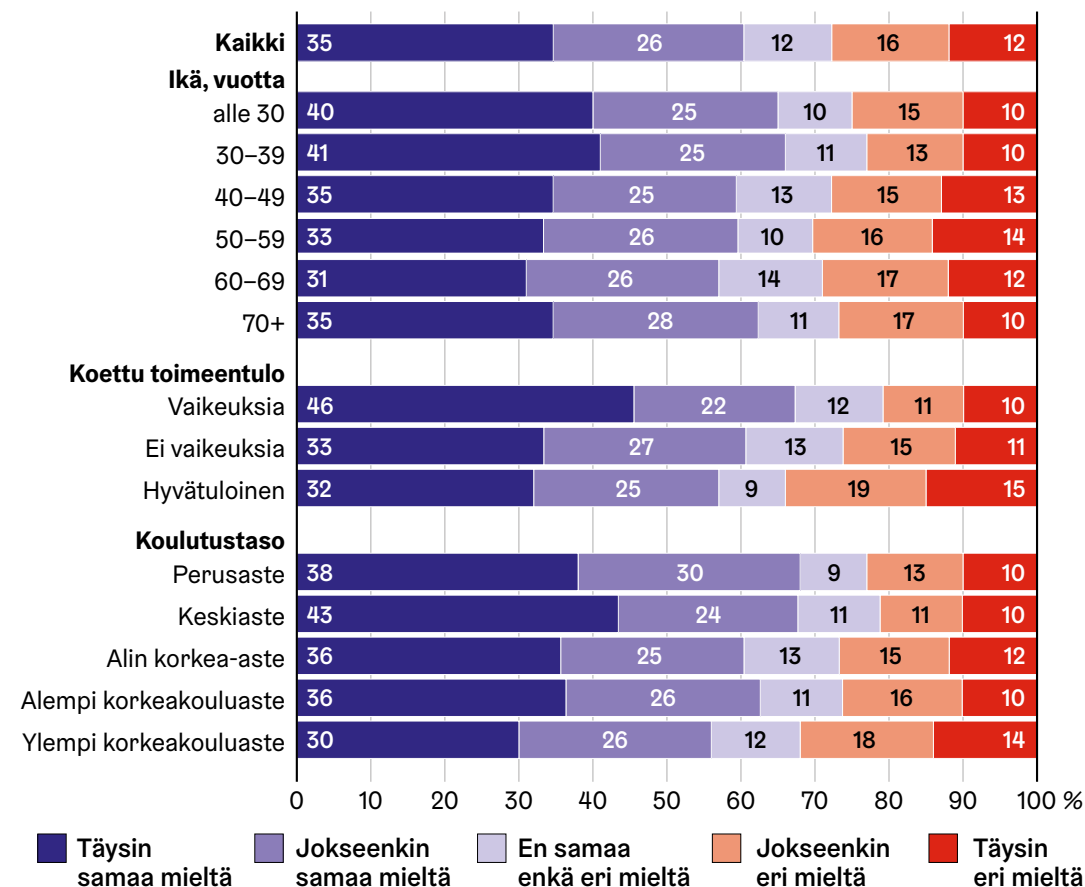
KOTITALOUSTYYPPI OLI heikoin selittäjä. Yhden muuttujan mallissa liikuntatilat olivat lapsiperheille tärkeämpiä kuin lapsettomille. Kun muut muuttajat vakioitiin, ainoastaan yksinhuoltajat erosivat merkitsevästi referenssiluokasta eli yksinasuvista; vakiointi painoi kahden vanhemman lapsiperheiden selitysvaikutuksen alle merkitsevyyden.

Enemmistö liikuntatiloja käyttäneistä vastaajista oli vähentänyt merkittävästi liikkumistaan

Enemmistö liikuntatiloja käyttäneistä vastaajista oli vähentänyt merkittävästi liikkumistaan

Liikuntatiloja koskevassa kyselyosiossa tiedusteltiin myös liikuntatilojen sulkemisen vaikutuksia vastaajan oman liikkumisen määrään. Vastausjakaumia on esitetty kuviossa 5. Tästä saatiin huolestuttava tulos, että enemmistö kyselyvastaajista (60 %) oli vähentänyt selvästi liikkumistaan liikuntatilojen rajoitusten vuoksi. Näin vastanneet eivät siis olleet korvanneet

KUVIO 5. Vastauksia väittämään ”liikuntatilojen rajoitukset ovat vähentäneet liikkumistani pandemian aikana merkittävästi”.



sisätaliliikkumista ulkoliikunnalla ainaakaan täysin.

USEIMMIN LIIKUNTA oli vähentynyt vähän koulutetuilla ja toimeentulovaikeuksia kokevilla. Aineisto ei suoraan kerro, miksi näin on käynyt. Mahdollisesti muut ovat löytäneet heitä helpommin korvaavia liikuntapaikkoja tai -muotoja. Hyvätuloiset ovat saattaneet esimerkiksi käyttää kaupunkien ylläpitämien liikuntapalvelujen sijasta kalliimpia yksityisiä palveluja. Ikäryhmistä liikkuminen oli vähentynyt vahvimmin alle 40-vuotiailla.

60 PROSENTTIA vastaajista ilmoitti, että joko vastaaja itse tai perheenjäsen on lopettanut jonkin liikuntaharrastuksen koronan vuoksi. Lopettaneista lähes kaikki (94 %) aikovat kuitenkin jatkaa lajin harrastamista epidemian jälkeen.

Lopuksi

Kuudessa isossa kaupungissa toteutettu käyttäjäkysely osoitti, että kirjasto- ja liikuntatiloja on alettu arvostaa uudella tavalla koronapandemian aikana. Niiden merkitys konkretisoitui, kun ne yllättäen keväällä 2020 suljettiin ja vaihtelevia käyttörajoituksia oli sen jälkeen pitemmän aikaa. Kirjaston käyttö on laajaa kaikissa väestöryhmissä, mutta kirjaston sulkemisesta olivat kärsineet varsinkin toimeentulovaikeuksia kokevat. Liikuntatilojen merkitys osoittautui puolestaan suurimmaksi nuorten ikäryhmien keskuudessa. Tulosten mukaan kirjasto- ja liikuntapalvelut ovat tärkeitä vapaa-ajan palveluita, joiden saatavuus vaikuttaa asukkaiden arkiseen hyvinvointiin ja joissa paikan päällä tapahtuvaa toimintaa voidaan vain hyvin rajallisesti korvata digitaalisilla palveluilla. ■

Kirjallisuus

- Keskinen, Vesa (2018). KAPA: Kirjasto ja elokuvat suosituimpia kulttuuripalveluita pääkaupunkiseudulla. Kvartti-nettiartikkeli 3.1.2018.
- Poutanen, Jenni, Sari Puustinen, Jukka Hirvonen, Sampo Ruoppila, Heini Järventausta, Pasi Keski-Pukkila (2021). Vapaa-ajan palveluiden digitalisoituminen avaa uusia mahdollisuuksia, mutta ei korvaa kokemuksia paikan päällä. Turun kaupunkitutkimusohjelma, tutkimuskatsauksia 2:2021.
- Puustinen, Sari, Jenni Poutanen, Heini Järventausta, Jukka Hirvonen, Pasi Keski-Pukkila, Sampo Ruoppila (2021). Koronan vaikutukset vapaa-ajan palveluiden ja tilojen käyttöön. Turun kaupunkitutkimusohjelma, raportteja 2:2021.

Jukka Hirvonen toimii tutkijana Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikössä.



HELSINKI MARKETING / YIPING FENG AND LING QUYANG

Jakamis- talous

ja siihen liittyvät ilmiöt Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla

● ARTTU VAINIO

Useimmat helsinkiläiset – kuten muutkin suomalaiset – ovat osallistuneet johonkin jakamistalouden piiriin kuuluvista toiminnoista, kuten käytetyn tavaran tai hävikkiruoan kauppaan, vertaisapuun taikka auton yhteiskäyttöön. Jakamistaloutta koskevasta kyselytutkimuksesta on saatu entistä kattavampaa tietoa siitä, kuinka näiden ilmiöiden yleisyys Helsingissä vertautuu esimerkiksi koko pääkaupunkiseutuun ja muuhun Suomeen.

Taustaa

Kulutuskäyttäytymisessä on 2010-luvulta alkaen tapahtunut muutoksia, joihin liittyvät hyödykkeiden *omistajuuden arvon väheneminen ja kierrätyksen lisääntyminen*. Ilmiötä kuvataan sanalla jakamistalous, joka tarkoittaa uutta tapaa jakaa, lainata tai vuokrata tavaroita väliaikaiseen käyttöön niiden omistamisen sijaan. Jakamistalouden kasvua ovat nopeuttaneet kotitalouksien taloudelliseen tilanteeseen liittyvät epävarmuustekijät, lisääntynyt ympäristömyönteisyys ja halu käyttää resursseja järkevästi ja tehokkaasti. Muita muutokseen liittyviä tekijöitä ovat esimerkiksi jakamistalouden koettu hauskuus ja helppous – siitä on tullut monille sosiaalisen kanssakäymisen ja sosiaalisten kohtaamisten kenttä. (Wadlow 2021; Puschmann & Alt 2016)





Jakamistalouden laajentumista on nopeuttanut erityisesti sosiaalisen median kehitys. Kehittyvän tekniikan avulla tavaran ja palveluiden ostajat, myyjät, vuokraajat ja lainaajat löytävät toisensa nopeasti, ja vaihdantaan liittyvät maksutapahtumat hoituvat helposti, nopeasti ja alhaisin kustannuksin (Rinne 2019). Basselierin ym. (2018) mukaan muutoksen ajureita on neljä: *digitalisaatio, kaupungistuminen, arvojen muutos ja taloudelliset tavoitteet* (erityisesti rahan säästäminen ja sen ansaitseminen).

JAKAMISTALOUTEEN LIITTYVIEN alustojen kautta tapahtuvien transaktioiden arvo kasvoi Euroopassa vuosina 2013–2015 keskimäärin 60–70% vuosittain, ja kasvu on jatkunut senkin jälkeen nopeana. Nopeasta kasvusta huolimatta jakamistalous on talouden kokonaiskuvassa edelleen melko rajallinen ilmiö. Sen odotetaan edelleen kasvavan, vaikka sen nopein kasvuvaihe voi olla jo ohi. Kasvun luonnollisen hidastumisen lisäksi jakamistalouden kasvua alkaa rajoittaa toiminnan lisääntyvä säätely. Viranomaiset ovat lisänneet ja lisäämässä jakamistalouteen liittyvää valvontaa sekä tehostamassa siitä saatavien voittojen verotusta.

Jakamistalouden tilaa luotaava kysely ja sen hyödyntäminen Helsingissä

Tilastokeskus toteutti Jakamistalous-kyselyn syksyllä 2019. Sen tavoitteena oli ”saada kuva uusien ja vielä suhteellisen harvinaisten kotitalouksien kulutusilmiöiden laajuudesta ja esiintymisestä eri väestöryhmissä koko maahan tehtävällä satunnaisotannalla” (Tilastokeskus 2019 ja 2020). Kyselyllä pyrittiin vastaamaan yhteiskunnalliseen tietotarpeeseen kulutusilmiöiden laajuudesta ja esiintymisestä eri väestöryhmissä, ja erityinen tavoite oli tuottaa tilastotietoa jakamistalouden ilmiöistä.

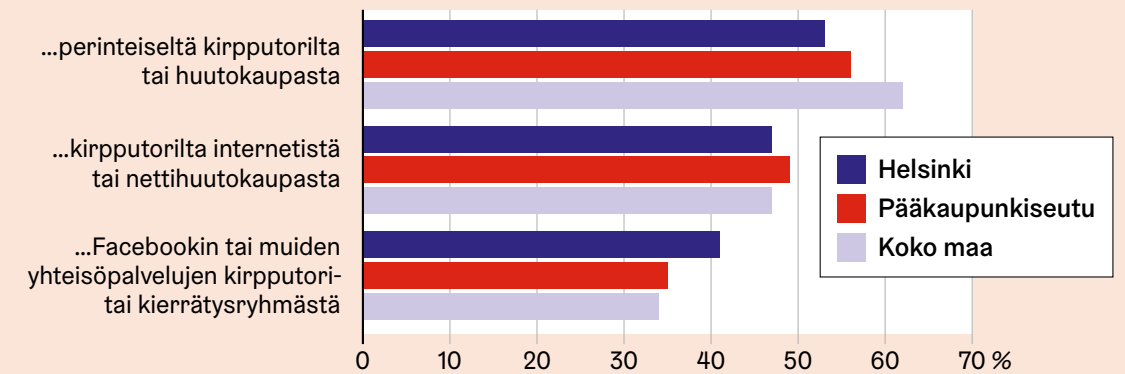
KYSELYSSÄ TUTKIMUSALUEENA oli koko maa. Vastaajat olivat Suomen 19–71-vuotiasta väestöä. Otos poimittiin Tilastokeskuksen väestötietokannasta systemaattista satunnaisotantaa (SYS) käyttäen. Vastauksia saatiin yhteensä 1343 kappaletta, mikä oli hieman alle puolet suunnitellusta enimmäismäärästä. Vastaajista helsinkiläisiä oli 171.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA tarkastellaan jakamistalouteen ja kiertäytymiseen liittyviä kysymyksiä yleisesti koko maan tasolla sekä erityisesti Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla. Jakamistalous-kyselyn keskeisiä tarkastelun kohteita olivat mm. kirpputorit ja huutokaupat, tavaran ostamisen ja saamisen muodot (perinteiset sekä internetin ja sosiaalisen median alustat), avun ja lahjoitusten saaminen ja muiden auttaminen, hävikkiruoka ja suoramyyni sekä asuntojen lyhytaikainen vuokraus. Keskeinen tarkastelun kohde oli jakamistalouden ja kuluttajalta kuluttajalle tapahtuvan kaupan, kierrätyksen ja keskinäisen avun laajuus ja muoto Helsingissä, pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa.

Kauppapaikat sekä käytetyn tavaran ostaminen ja myyminen

Jakamistalous ja siihen liittyvät ilmiöt ovat kyselyyn vastanneiden elämässä tuttuja ilmiöitä niin Helsingissä, pääkaupunkiseudulla kuin koko maassakin. Jakamistalouden toimintaan osallistuvat tavalla tai toisella useimmat kyselyyn vastanneet. Käytettyä tavaraa oli haastatteluhetkeä edeltäneen 12 kuukauden aikana ostanut tai saanut perinteiseltä kirpputorilta 53 prosenttia helsinkiläisistä (koko maa 62%). Internet-kirpputoreja oli käyttänyt 47 prosenttia vastaajista sekä Helsingissä että koko maassa, ja yhteisöpalveluiden kauppapaikkoja käytti 41 prosenttia helsinkiläisistä (koko maassa 34%). Vähintään yhdeltä näistä kanavista oli tehnyt hankintoja 74 prosenttia kaikista vastaajista. Jotakin edellä mainittua väylää pitkin tavaraa oli myynyt 44 prosenttia vastaajista, ja käytetyn tavaran kauppapaikkoja oli tavalla tai toisella käyttänyt kaikkiaan 81 prosenttia vastaajista. Tämä kertoo, että käytettyä tavaraa ostaa ja saa tai myy ja antaa vuosittain selvä enemmistö suomalaisista.

JAKAMISTALOUDESSA JA erityisesti käytetyn tavaran kaupassa havaittiin myös alueellisia eroja, joista osa liittyi käytettyyn kauppapaikkaan. Kyselyyn vastanneet helsinkiläiset olivat muita suomalaisia vähemmän innokkaita hankkimaan käytettyä tavaraa perinteiseltä kirpputorilta, mutta muita halukkaampia tekemään hankintoja yhteisöpalveluiden tarjoamien kauppapaikkojen kautta (Kuvio 1). Vaikuttaa siltä, että tätä vaihtelua selittää asuin ympäristö enemmän kuin esimerkiksi vastaajien ikä. Voi olla, että yhteisöpalveluiden kaupunginosakohtaiset palvelut helpottavat kaupankäyntiä nimenomaan tiheästi asutuilla kaupunkialueilla, joilla kaupan voi hoitaa loppuun viemällä tai noutamalla tarvittavat tuotteet lyhyen matkan päästä.



Lähde: Tilastokeskus, Vertais- ja jakamistalouden ilmiöt kotitalouksissa -tutkimus (2019).

KUVIO 1.

Erilaisten käytetyn tavaran kauppapaikkojen käyttö Helsingissä, pääkaupunkiseudulla ja koko maassa.

JAKAMISTALOUTEEN TOIMINTOIHIN osallistuminen ei ole enää kiinni käytettävissä olevista laitteista. Vastaajista 97 prosenttia omisti älypuhelimien ja kahdella kolmesta oli kotonaan käytössä tabletti tai tietokone.

SUURIN OSA taustamuuttujien suhteen havaittavissa olevista eroista selittyy vastaajien olosuhteiden ja elämäntilanteiden välisellä erolla. Eniten käytetyn tavaran kauppaa käyvät lapsiperheikäiset 31–50-vuotiaat, jotka ostavat ja myyvät muita selvästi useammin lastentarvikkeita ja lastenvaatteita. Heitä nuoremmat (<30 v.) aikuiset taas ostavat ja myyvät muita useammin huonekaluja ja aikuisten vaatteita. Edellä mainituista poiketen 51–60-vuotiaiden ikäluokka on hiukan muita ikäluokkia aktiivisempi astioiden, sisustustavaroiden ja antiikin hankinnoissa. 61-vuotiaat ja sitä vanhemmat eivät sen sijaan ole muita innokkaampia tavaran hankkijoita millään ostamisen osa-alueella, mutta heidän osuutensa oli hieman muita ryhmiä suurempi, kun kyse oli esimerkiksi astioiden ja sisustustavaroiden myymisestä. Tässä voidaan ehkä nähdä iäkkäämpien vastaajien halua luopua turhaksi käyneestä tavarasta.

VASTAAJIEN IKÄ vaikuttaa hankittavan tai myytävän tavaran lisäksi myös siihen, millä tavalla tavaraa myydään tai ostetaan. Kaikkein vanhimmat ikäluokat (51–71-vuotiaat) käyttivät muita paljon harvemmin internet-pohjaisia tai yhteisöpalvelujen tarjoamia kauppapaikkoja. Ero korostui erityisesti yli 60-vuotiailla, joista yhteisöpalvelujen kauppapaikkoja käytti tavaran ostamiseen tai myymiseen vain noin joka kymmenes. Muissa neljässä ikäluokassa vastaava osuus oli tasaisesti noin 40 prosenttia.

VAIKKA KÄYTETTYÄ tavaraa ostaa ja myy (tai saa ja antaa) moni, kaupan volyyymi on yleensä pieni niin toiminnan laajuuden kuin sen rahallisen arvonkin suhteen. 12 kuukauden aikana tehtyjen yksittäisten hankintojen mediaanisumma on kauppapaikasta riippuen (kirpputori/internet/some) noin 60–100 euroa vastaajaa kohden, ja keskiarvokin vaihteli 133 euron ja 340 euron välillä. Keskiarvoa nostivat mm. ajoneuvoihin sekä koneisiin ja laitteisiin liittyvät yksittäiset kaupat. Suurin yksittäinen kauppa oli arvoltaan 22 000 euroa.

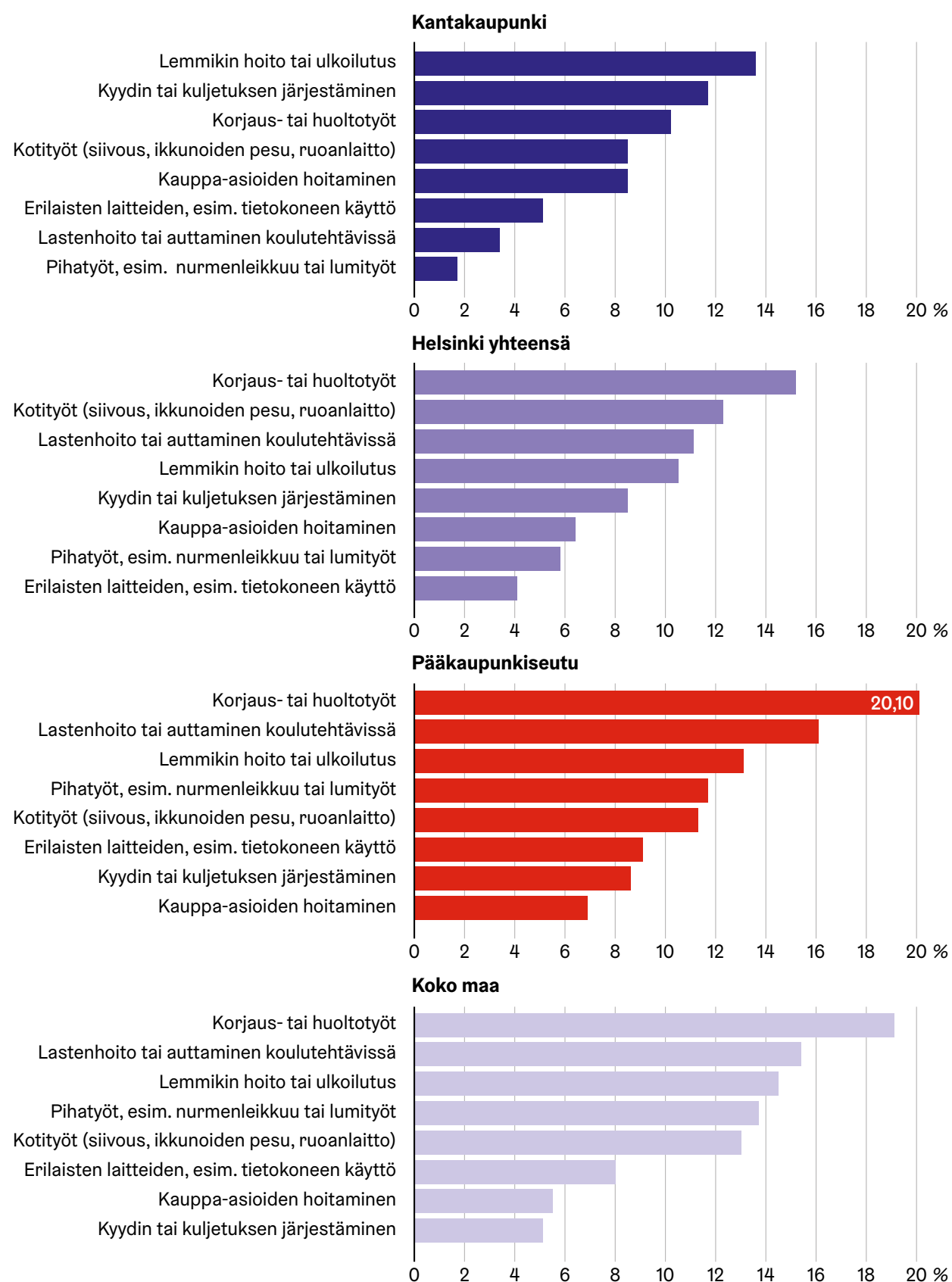
MIELENKIINTOINEN HAVAINTO käytetyn tavaran osalta on, että tavaraa ostaneita tai saaneita on selvästi enemmän kuin sitä myyneitä tai antaneita. Ero korostuu perinteisillä kirpputoreilla, joilta hankintoja oli tehnyt vähän yli 60 prosenttia vastanneista, vaikka samassa kauppapaikassa tavaraa myyneitä oli vain noin 35 prosenttia vastanneista. Tämä voi kertoa siitä, että myynnit joko kasautuvat joillekin ihmisille (jotka ovat aktiivisia tavaran myyjä tai kierrättäjiä) tai joihinkin ajankohtiin, jotka eivät toistu kovin usein (esim. muuttojen yhteyteen). Internetin ja yhteisöpalveluiden kauppapaikoilla ostoja ja myyntejä tehneiden välinen erotus oli selvästi pienempi, vaikka sielläkin tavaraa ostaneita tai saaneita oli jonkin verran enemmän kuin sitä myyneitä tai antaneita.

Ihmisten keskinäinen apu

Vastikkeettoman avun saaminen ja antaminen näyttää olevan melko yleinen yhteisöllisyyden muoto. Se on harvinaisempaa kuin käytetyn tavaran ostaminen ja myyminen, mutta yli puolet kaikista vastaajista oli saanut jotakin apua

KUVIO 2. Avun saaminen eri tyyppisiin tehtäviin ja asioihin kotitalouden ulkopuolisilta tahoilta Helsingin kanta-kaupungissa, koko Helsingissä, pääkaupunkiseudulla ja koko maassa.

On saanut apua edellisen 12 kk aikana



Lähde: Tilastokeskus, Vertais- ja jakamistalouden ilmiöt kotitalouksissa -tutkimus (2019).

kotitaloutensa ulkopuolelta viimeksi kuluneen vuoden aikana. Useimmiten avun saaminen liittyi kyyti- ja kuljetus-apuun, kotitöihin, huolto- ja korjaustöihin sekä lastenhoitoon ja lemmikkien hoitamiseen.

IHMISET TARJOAVAT kotitaloutensa ulkopuolisille tahoille apua melko tasaisesti eri puolilla maata ja erilaisissa asuin-ympäristöissä. Huomattavin alueellinen ero syntyy siitä, että helsinkiläisillä vastaajilla ja erityisesti Helsingin kanta-kaupungissa asuvilla on muita vähemmän tarvetta saada apua pihatöissä, koska hoidettavia pihoja on vähemmän kuin muualla maassa. Vastaava poikkeama näkyy lastenhoidossa Helsingin kanta-kaupungissa, jossa lapsiperheitä asuu vähemmän kuin Helsingin esikaupungeissa ja muualla pääkaupunkiseudulla. (ks. Mustonen & Lindblom 2016).

KOTITALOUDEN ULKOPUOLELTA saatua apua olivat saaneet kaikkein useimmin 31–40-vuotiaat vastaajat. Tämä ikäryhmä oli saanut muita useammin apua pihatöihin, kotitöihin, lastenhoitoon, lemmikin hoitoon ja korjaus- ja huoltotöihin. Ikäluokkien välisille eroille on loogisia syitä: esimerkiksi lastenhoitoapu kohdistui muita useammin juuri tälle ikäluokalle, jolla on hoitoa tarvitsevia lapsia muita ikäluokkia useammin.

AVUN ANTAJEN joukossa näkyy samankaltainen mutta hieman tasaisempi ikäjakauma kuin avun saajienkin joukossa: Nuorimmat ikäluokat antavat muita useammin apua kotitalouden ulkopuolelle riippumatta siitä millaisesta avusta on kysymys. Tämä tarkoittaa todennäköisesti myös sitä, että nuoret ikäluokat saavat ja antavat apua sukulaisten lisäksi ystäville ja tuttaville – ja ehkä myös tunteuttomille (Danielsbacka ym. 2020). Pääkaupunkiseudulla vastikkeetonta apua saatiin ja tarjottiin hieman vähemmän kuin muualla maassa, mutta alueiden väliset erot olivat vähäisiä. Avun antaminen ei ole kovin usein toistuvaa toimintaa. Kaikista vastanneista noin puolet tarjosi apua kotitalouden ulkopuolelle harvemmin kuin kerran kuukaudessa, joka viides noin kerran kuukaudessa ja joka kuudes tätä useammin.

TAVARALAHJOITUKSIA TAI tavaralainoja saaneet olivat muita useammin 19–30-vuotiaita. Tavaralahjoitusten ja -lainojen saajien osuus laski useimmissa tavaratyypeissä tasaisesti ikäluokka ikäluokalta niin, että kaikkein iäkkäimmät vastaajat kertoivat saaneensa lahjaksi tavaraa muita harvemmin. Yleisimmät saadut tai lainatut tavarat olivat tyypiltään varsin tavanomaisia ja usein tarvittavia tai käytettäviä hyödykkeitä: aikuisten ja lasten vaatteita, harrastusvälineitä, kirjoja, työkaluja ja ajoneuvoja.

TAVARALAHJOITUSTEN ANTAJAT olivat useimmin sukulaisia, perhetuttuja tai ystäviä. Noin puolet vastaajista kertoi saaneensa lahjoituksia näiltä ryhmiltä. Joka viides vastaaja oli lisäksi saanut jotakin naapureilta tai muilta tuttavilta, mutta vain harvat (alle 5 %) aiemmin tuntemattomilta henkilöiltä esimerkiksi jonkin yhteisöpalvelun kautta. Lahjoitusten saamisessa alueelliset erot olivat pieniä.



Nuorimmat ikäluokat antavat muita useammin apua kotitalouden ulkopuolelle riippumatta siitä millaisesta avusta on kysymys.



Hävikkiruoka ja ruoan suoramyynti

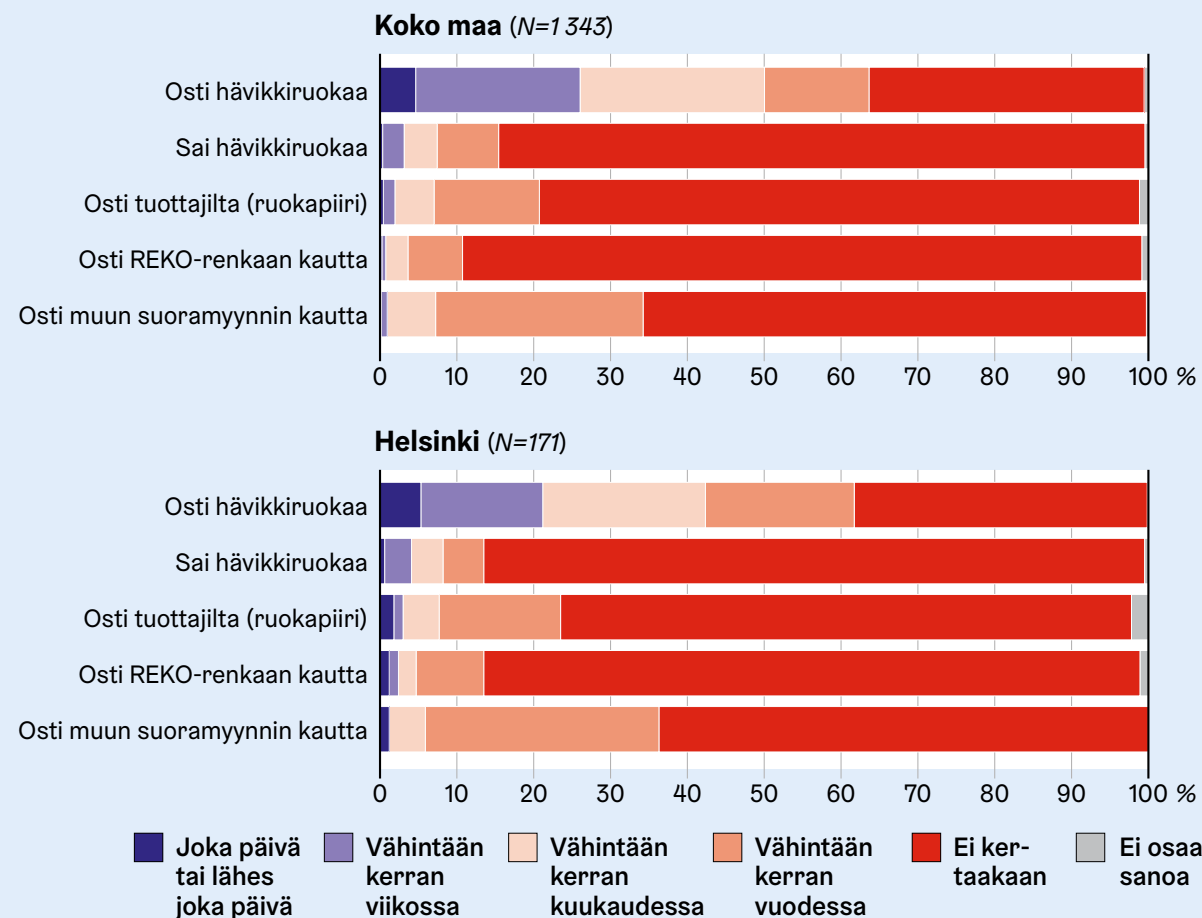
Hävikkiruokan käyttö oli verrattain yleistä koko maassa, eikä sen käytön suhteen ollut havaittavissa juurikaan alueellista vaihtelua. Kuviossa 3 on esitetty hävikkiruokan ja suoramyyntiruokan käyttöä koko maassa ja Helsingissä kuvaavat taulukot. Niiden perusteella voidaan nähdä, että noin puolet kuluttajista ostaa hävikkiruokaa vähintään kerran kuukaudessa, ja että puolet kuluttajista ilmoittaa, ettei hanki hävikkiruokaa lainkaan. Hävikkiruokaa saaneita oli noin 15 prosenttia kyselyyn vastanneista.

RUOAN HANKKIMINEN suoraan tuottajilta oli selvästi harvinaisempaa kuin hävikkiruokan ostaminen. Neljä viidestä vastaajasta ei käyttänyt ruokapiirejä tai REKO-renkaan palveluja lainkaan, eikä muita suoramyynnin muotoja käytetty juuri sen enempää.

VAIKKA HÄVIKKIRUOKAN ja ruoan suoramyynnin välillä ei ollut alueellista vaihtelua, lievää vaihtelua havaittiin vastaajien iän mukaan. Kaikkein nuorimmat (alle 30-vuotiaat) vastaajat käyttivät hävikkiruokaa muita innokkaammin ja 51–60-vuotiaat vähiten halukkaasti. Yli 60-vuotiailla kiinnostus hävikkiruokaan oli suurempi kuin pykälää nuoremmalla ikäluokalla, mutta ei kuitenkaan kovin suuri. 31–50-vuotiaiden toiminta hävikkiruokan suhteen oli hyvin lähellä nuorimman ikäluokan toimintatapoja. Tässä vaihtelussa voi olla kysymys yhtäältä vastaajien käytettävissä olevista tuloista ja toisaalta eri ikäluokkien ruokaan ja sen ostamiseen liittyvistä tottumuksista.

RUOKAPIIREJÄ JA ruoan suoramyyntiä käyttivät hieman muita innokkaammin 31–60-vuotiaat, mutta eri ikäluokkien väliset erot jäivät nuorinta ikäluokkaa lukuun ottamatta hyvin pieniksi. Alueiden väliset erot olivat myös vähäisiä. Helsingissä ruokapiirien ja suoramyynnin osuus vastaajien ruokabudjetista oli pienempi kuin muissa suurissa kaupungeissa ja myös hieman pienempi kuin koko maassa keskimäärin.

KUVIO 3. Hävikkiruokan ja suoramyynnistä hankitun ruoan myynti koko maassa (N=1 343).



Lähde: Tilastokeskus, Vertais- ja jakamistalouden ilmiöt kotitalouksissa -tutkimus (2019).

Yhteiskäyttöautot ja kimpakyydit sekä asuntojen vuokraus

Yhteiskäyttöautot eivät olleet varsinaisesti lyöneet läpi ainakaan vielä kyselyn toteutushetkellä. Autovuokraamoja oli käyttänyt 12 prosenttia helsinkiläisistä (koko maa 6 %), mutta yhteiskäyttöautoja ja autojen vertaisvuokrausta oli käyttänyt vain seitsemän prosenttia helsinkiläisistä ja noin kaksi prosenttia koko maan vastaajista. Omia autoja oli vuokrannut jollekulle muulle noin kaksi prosenttia vastaajista sekä Helsingissä että koko maassa.

SEN SIJAAN kimpakyytien suosio on suuri. Eniten niitä suosivat nuorimmat ikäluokat (alle 31-vuotiaista yli 80 prosenttia) ja vähiten vanhimmat ikäluokat (yli 60-vuotiaista alle 40 prosenttia). Kimpakyydit toteutuvat lähes aina tuttavien kanssa ja joskus (alle viisi prosenttia vastanneista) myös tuntemattomien kanssa. Alueelliset erot olivat kimpakyytien osalta merkityksettömän pieniä. Sen sijaan kimpakyydin käyttämisen taajuus vaihtelee. Noin puolet kimpakyytiä käyttävistä matkustaa kimpakyydillä harvemmin kuin kerran kuukaudessa, mutta toisaalta noin kuudesosa vastaajista matkustaa kimpassa vähintään kerran viikossa, osa jopa lähes päivittäin.

OMAN VAKITUISEN asunnon, kakkosasunnon ja kesämökin vuokraaminen lyhytaikaisesti ulkopuolisille on hyvin harvinaista. Tähän kyselyyn vastanneista noin yksi prosentti oli toiminut näin. Sen sijaan jonkun toisen asunnon vuokraaminen esimerkiksi AirBnB:n kautta olikin jo huomattavasti yleisempää. Vastaajista noin 10 prosenttia oli vuokrannut käyttöönsä jonkun toisen asunnon ulkomailta ja seitsemän prosenttia kotimaasta. Tämä voi viitata oman asunnon vuokraustoiminnan kasautumiseen niin, että vertaisvuokraus ammattimaistuu ja sen taloudellinen merkitys jakamistalouden osana hämärtyy.

Lopuksi

Yli kaksi kolmasosaa helsinkiläisistä ja suomalaisista ostaa ja myy vuosittain käytettyä tavaraa, ja lisäksi yli puolet heistä saa apua muilta ja antaa apua muille ihmisille. Myös kimpakyytien käyttö on hyvin yleinen ilmiö sekä Helsingissä että koko Suomessa. Perinteiset kirpputorit ovat edelleen suosittuja, vaikka internetin ja sosiaalisen median kauppapaikat ovat tuoneet jakamistalouden monet muodot yhä useampien saataville. Yhteiskäyttöautoilla ja vertaisvuokrauksella on käyttäjänsä, vaikka niiden suosio onkin vielä melko vähäinen.

MONIMUOTOISTUMISESTAAN HUOLIMATTA jakamistalous on edelleen euromääräisesti varsin marginaalinen ilmiö. Euromääräinen marginaalisuus ei tässä tapauksessa kuitenkaan tarkoita, että jakamistalous olisi merkityksetön tai edes vähämerkityksinen ilmiö. Esimerkiksi tavaran kierrätyksen kautta saadut hyödyt ovat moninaisia: henkilökohtaisella tasolla ihmiset säästävät rahaa ja jätteiden määrää vähenee, kun käyttökelpoinen tavara vaihtaa omistajaa

ja päätyy uudelleen käyttöön. Tuotteiden käyttöarvo voi olla paljon niiden hankintahintaa suurempi, ja avun antaminen ja saaminen voivat lisätä suoran hyötynsä lisäksi yhteisöllisyyden tunnetta. ■

Arttu Vainio toimii talous- ja työmarkkinat -teema-alueen johtavana asiantuntijana Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikössä.

Kirjallisuus:

Basselier R, Langenus G & Walravens L (2018). The rise of the sharing economy. NBB Economic Review. https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2018/ecoreviii2018_h3.pdf

Danielsbacka, M, Hämäläinen, H & Tanskanen A O. (toim.) (2020). Suomalainen auttaminen. Gaudeamus. <https://www.gaudeamus.fi/suomalainenauttaminen/>

Mustonen, P & Lindblom, T (2016). Kantakaupungissa asuu tyytyväisiä lapsiperheitä. Kvartti 2016:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kantakaupungissa-asuu-tyytyvaisia-lapsiperheitä>

Puschmann T & Alt R (2016). "Sharing Economy". Business & Information Systems Engineering: Vol. 58: Iss. 1, 93–99.

Rinne, A (2019). 4 big trends for the sharing economy in 2019. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/sharing-economy/>

Tilastokeskus (2020). Vertais- ja jakamistalouden ilmiöt kotitalouksissa. <https://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/vertais-ja-jakamistalous/index.html>

Tilastokeskus (2019). Tieto- ja viestintäteknikan käyttö. Osa 4. Jakamistalous. https://www.stat.fi/til/sutivi/2019/sutivi_2019_2019-11-07_kat_004_fi.html

Wadlow, T (2021). The sharing economy will be worth \$335 billion by 2025. Supply Chain Digital. Lainattu 3.9.2021 <https://supplychaindigital.com/logistics-1/sharing-economy-will-be-worth-dollar335-billion-2025>



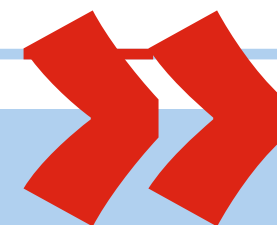


HELSINKI MARKETING / KUVAOIMISTO KUVIO OY

Muutostrendit koetelleet Helsingin palvelusektoria, tulevaisuus näyttää lupaavalta

• EYÜP YILMAZ

Helsingin elinkeinoelämä on erittäin palveluvaltainen, ja palveluyritysten lukumäärä ja henkilöstömäärä on myös viime vuosina noussut. Sen sijaan yritysten liikevaihdon kehitys on palvelusektorilla ollut heikkoa, ja myös koronapandemian vaikutukset rapauttavat liikevaihtoa. Artikkelissa tarkastellaan lähemmin Helsingin palvelusektorin ja siihen kuuluvien toimialojen kehitystä ja tulevaisuudennäkymiä.





Yritystoiminnan merkitys Helsingin ja koko Suomen taloudelle on merkittävä. Yritykset luovat työtä, liikevaihtoa ja arvonlisäystä, mikä edesauttaa maan kilpailukyvyä ylläpitämistä ja talouskasvua. Suomen sisällä yritys-toiminta on vilkasta ja hyvin monialaista. Helsinki korostuu erittäin palveluvaltaisena, sillä kaupungissa toimivista yrityksistä 88 prosenttia toimii palvelusektorilla.*

PALVELUSEKTORIN YRITYKSET muodostavat myös suurimman osan Helsingissä toimivien yritysten henkilöstömäärästä ja liikevaihdosta, sillä 84 prosenttia yritysten henkilöstömäärästä sekä 60 prosenttia liikevaihdosta koostui palvelusektorilla toimivista yrityksistä vuonna 2019. Tässä artikkelissa tarkastellaan ensin Helsingissä, muualla pääkaupunkiseudulla sekä pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa 2010-luvulla tapahtunutta kehitystä, minkä jälkeen syvennytään analysoimaan Helsingin palvelusektoria yksityiskohtaisemmin. Lopuksi luodaan katsaus koronaviruspandemian vaikutuksiin sekä siihen, millä tavoin Helsingin palvelusektorin voidaan odottaa tulevina vuosina kehittyvän.

Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla palveluyritysten kehitys suotuisaa, muualla Suomessa verkkaisempaa

Vuonna 2019 Helsingissä toimi 43 280 palvelusektorin yritystä. Nämä yritykset muodostivat pääkaupunkiseudun palvelusektorin yrityksistä 66 prosenttia ja koko Suomen palveluyrityksistä 19 prosenttia. Yritysten määrän ohella Helsingin asema Suomen palvelusektorin keskittymänä näkyy myös henkilöstömäärässä ja liikevaihdossa, sillä koko Suomen palvelusektorin henkilöstömäärästä 24 prosenttia oli vuonna 2019 Helsingissä ja liikevaihdosta 22 prosenttia. Helsingissä työskenteli 240 470 henkilöä palvelusektorilla ja Helsingissä toimivat yritykset tuottivat 54,7 miljardia euroa liikevaihtoa.

*) Palvelusektori on muodostettu Tilastokeskuksen TOL2008 toimialaluokituksen ryhmistä G-S. Määritelmä perustuu Tilastokeskuksen käyttämään käsitteistöön (Tilastokeskus 2021, toimialaluokitus TOL2008).

HELSINGISSÄ PALVELUSEKTORIN yritysten määrän ja henkilöstömäärän kasvu on ollut ripeää suhteessa muuhun pääkaupunkiseutuun ja Helsingin ulkopuoliseen Suomeen. Yritysten määrän ja henkilöstömäärän kasvu eritoten Helsingissä, mutta myös muualla pääkaupunkiseudulla, kytkeytyy alueen vetovoimaisuuteen sekä suureen asiakasvirtaan. Kasvu on monen tekijän summa, sillä taustalla ovat esimerkiksi väestön ja työpaikkamäärien kasvu sekä asuntotuotannon ja elinkeinotoimintaa mahdollistavien toimitilojen lisääntyminen.

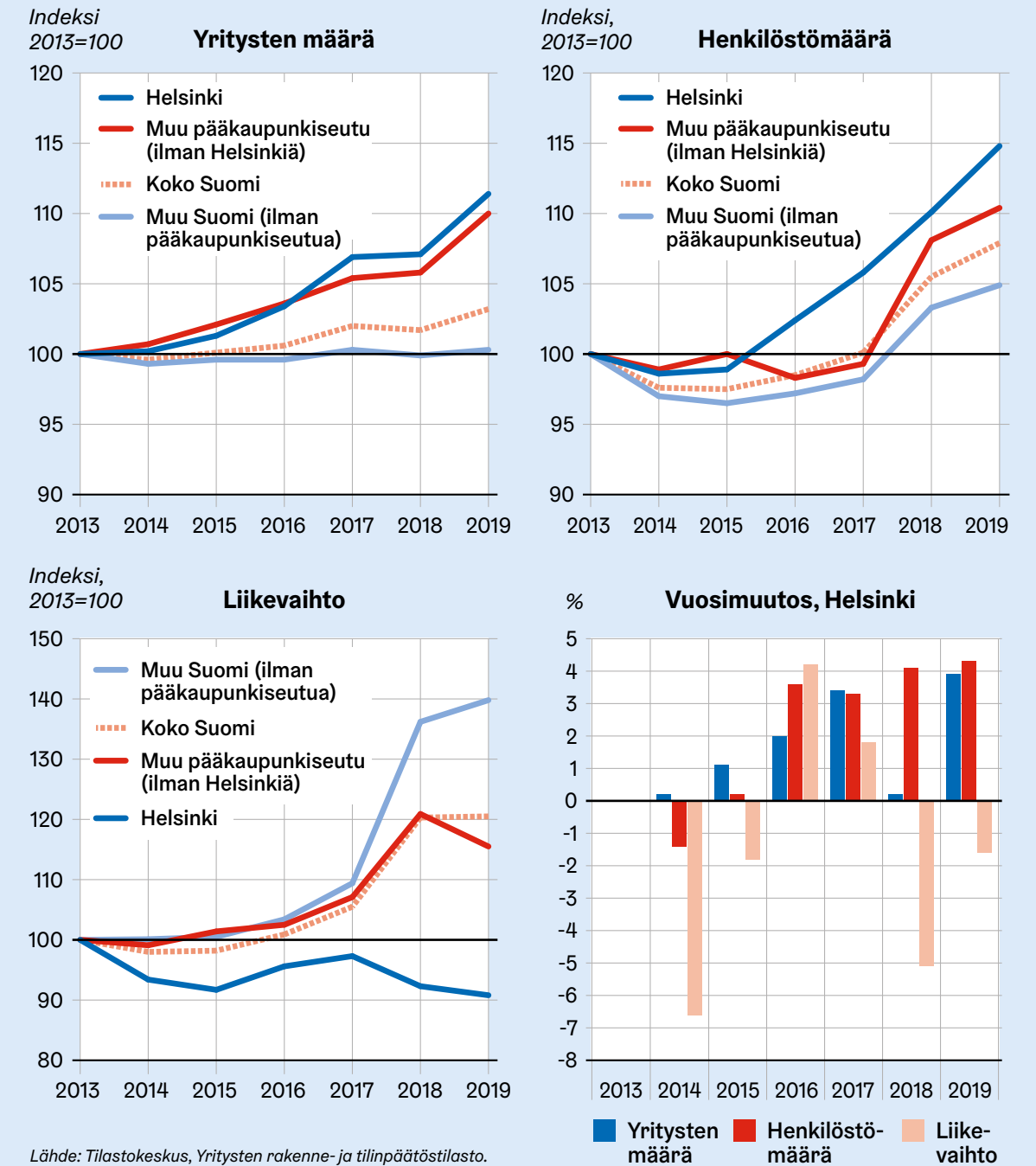
YRITYSTEN MÄÄRÄ kasvoi vuosien 2013 ja 2019 välillä Helsingissä yhteensä 11 prosenttia ja muualla pääkaupunkiseudulla 10 prosenttia. Pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa palveluyritysten määrän kehitys oli vaatimatonta, ja määrä pysyi koko tarkasteluajanjakson ajan lähes vuoden 2013 tasolla. (Kuvio 1)

HENKILÖSTÖMÄÄRÄ KASVOI vuosien 2013 ja 2019 välillä Helsingissä yhteensä lähes 15 prosenttia, kun muualla pääkaupunkiseudulla kasvua oli hieman yli 10 prosenttia ja muussa Suomessa lähes 5 prosenttia. (Kuvio 1) Tarkastelujakson loppupuolella muun pääkaupunkiseudun palveluyritysten henkilöstömäärä kääntyi selkeästi nopeampaan nousuun kuin Helsingissä. Henkilöstömäärän kasvu on vahvasti sidoksissa alueen työpaikkamäärien kasvuun. Vaikka henkilöstömäärä on kasvanut myös pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa, kasvu johtuu siellä pääosin yrityskoon suurenemisestä eikä siitä, että uusia yrityksiä olisi tiuhaan perustettu. Helsingissä taas henkilöstömäärä on kasvanut pääsääntöisesti eri toimialoille tulleiden uusien yritysten ansiosta, mutta osaltaan myös yrityskoon muuttamisen seurauksena.

LIKEVAIHDON OSALTA kehitys on ollut päinvastaista, sillä Helsingissä palveluyritysten liikevaihto oli vuonna 2019 alemmalla tasolla kuin vuonna 2013. Helsingissä liikevaihdon lasku on voimistunut tarkasteluajanjakson loppua kohden. Muualla pääkaupunkiseudulla ja pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa liikevaihto sen sijaan kasvoi tarkastelujaksolla huomattavasti. Helsingin liikevaihdon lasku johtuu ennen kaikkea tukkukaupan liikevaihdon jyrkästä laskusta. Yhtä lailla monella muulla palvelusektorin toimialalla liikevaihto on kuitenkin vähentynyt. Liikevaihdon kehitystä Helsingin palvelusektorilla tarkastellaan toimialakohtaisesti erikseen myöhemmin tässä artikkelissa.

KUVIO 1.

Palvelusektorin yritysten lukumäärän, henkilöstömäärän ja liikevaihdon kehitys Helsingissä, muualla pääkaupunkiseudulla ja Suomessa vuosina 2013–2019.



Kaupan ja logistiikan ala sekä liike-elämän palvelut muodostavat suuren osan palvelusektorista Helsingissä

Helsingin asema Suomen talouskeskuksena vaikuttaa suuresti siihen, millaiseksi palvelusektorin rakenne on muodostunut Helsingissä. Erityisesti liike-elämän palvelut, joihin kuuluvat muun muassa kiinteistöalan toiminta, ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminta ovat vahvasti läsnä Helsingissä, samoin kaupan ja logistiikan alan yritykset. Yhtä lailla koulutus-, terveys- ja sosiaalialaan sekä informaatio- ja viestintäalaaan kuuluvien yritysten asema on suhteellisen näkyvä.

LIIKE-ELÄMÄN PALVELUT ovat yritysten määrällä mitattuna suurin palvelusektorin toimiala, ja se on ollut vuodesta 2014 alkaen selkeässä kasvussa Helsingissä. Yritysten määrä kasvoi vuosien 2014–2019 välillä lähes 16 prosent-

tia. Liike-elämän palvelut eivät kuitenkaan olleet prosentuaalisesti nopeimmin kasvanut toimiala, sillä rahoitus- ja vakuutus toiminnan yritysten määrä kasvoi 44 prosenttia ja majoitus- ja ravitsemustoiminnan yritysten 31 prosenttia. Palvelusektorin toimialoista ainoastaan kaupan ja logistiikan alalla yritysten määrä väheni vuosien 2014–2019 välillä, lähes kymmenyksen.

TOISAALTA MONELLA toimialalla kehitys on pysynyt suhteellisen vakaana ja pienillä toimialoilla vähäisetkin heilahtelut yritysten määrissä näyttäytyvät suhteellisesti suurina muutoksina. Kaksi suurinta toimialaa eli liike-elämän palvelut sekä kauppa ja logistiikka muodostivat Helsingin palvelusektorin yritysten määrästä miltei 60 prosenttia koko tarkasteluajanjakson ajan (Kuvio 2). Tämä luo pienimmille toimialoille potentiaalia kasvattaa osuuttaan Helsingin palvelusektorin rakenteen monipuolistamiseksi.

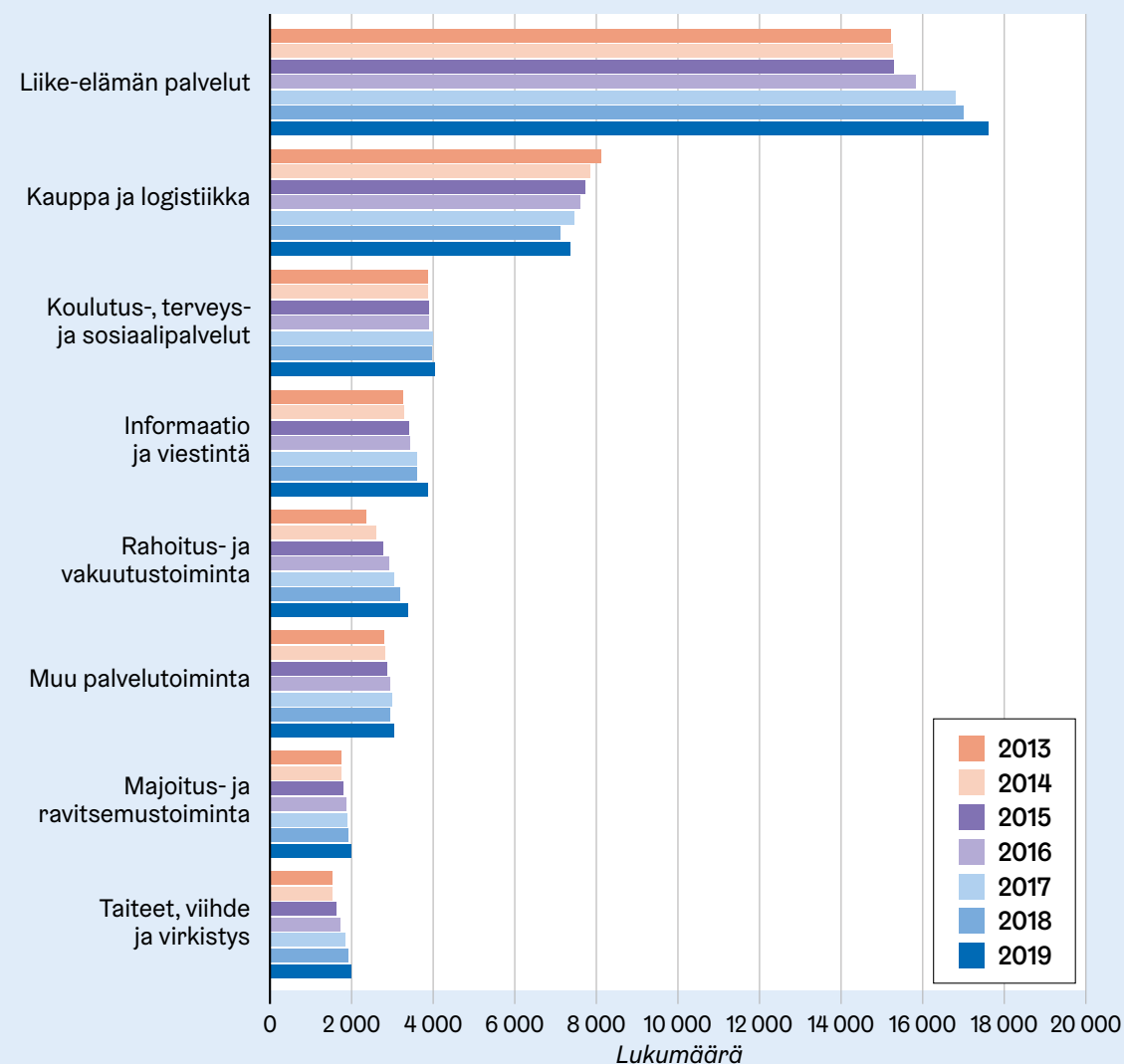
Kaupan ja logistiikan

toimialan liikevaihdon pudotus on ollut erityisesti Helsingin palvelusektorin kehitykseen vaikuttavista tekijöistä keskeisin ja merkittävin.

Liikevaihdon pieneneminen koskee erityisesti tukkukaupan alaa.



KUVIO 2. Palvelusektorilla toimivien yritysten määrä Helsingissä toimialoittain vuosina 2013–2019.



Lähde: Tilastokeskus, Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto.

YRITYSTEN MÄÄRÄN kasvu palvelusektorilla tulee vahvistumaan entisestään myös tulevaisuudessa, sillä Helsinkiin perustetaan yhä enemmän sekä liike-elämän palveluihin että muihin toimialoihin kuuluvia yrityksiä. Liike-elämän palvelut luovat vahvan alustan palvelusektorin kasvulle, sillä kyseisellä toimialalla on tyypillistä perustaa pieniä yrityksiä vaivattomasti ja vähäisin kustannuksin. Helsingin palveluvaltaistuminen jatkuu ja palvelusektorilla monella toimialalla erityisesti henkilöstömäärän sekä liikevaihdon osalta on kasvupotentiaalia.

HELSINGISSÄ SUURTEN toimialojen ohella myös pienemmät toimialat ovat tärkeitä palvelusektorin näkökulmasta, sillä ne laajentavat Helsingissä asuvien, työssäkäyvien ja vieraillevien käytettävissä olevaa palvelukokonaisuutta. Laajemmat palvelukokonaisuudet sekä uusien trendien ja palveluiden tulo markkinoille ovat kasvavalle kaupungille elintärkeitä. Vaikka palvelusektorin toimialojen yrityksiä moni ei tuota merkittävää liikevaihtoa tai työllistä laajasti, on kuitenkin kyseessä ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden kannalta tärkeitä toimialoja, joiden merkitys tulee kaupungin kasvaessa ja toimintaympäristön muuttuessa korostumaan entisestään. Esimerkiksi Helsingin asuntokannan muuttuessa ja väestömäärän kasvaessa tulee kulttuuripalveluita sekä sosiaali- ja terveyspalveluita tarjoavien yritysten merkitys korostumaan entisestään ihmisten henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kohottajana.

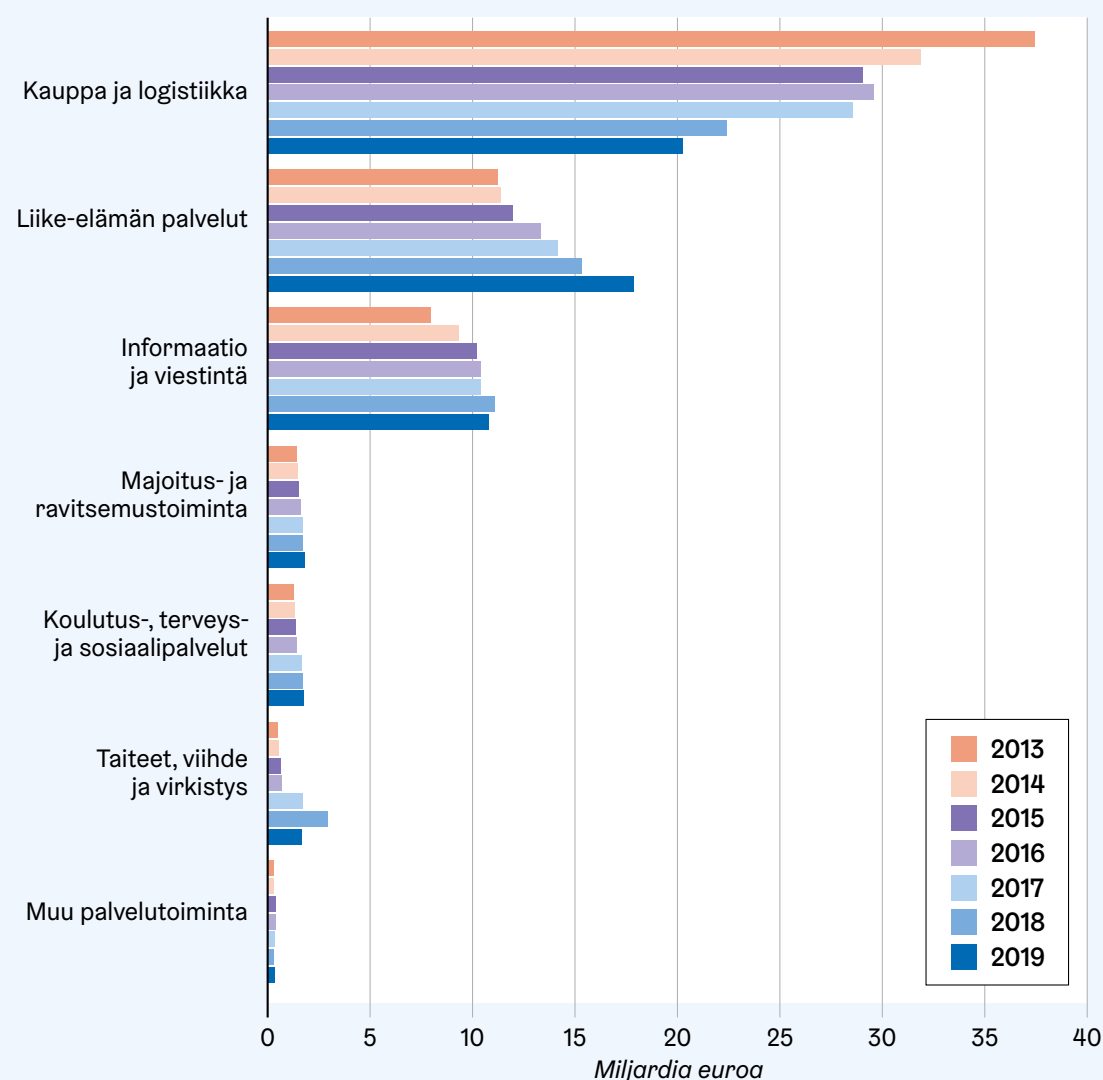
Palvelusektorin muutokset vaikuttivat eritoten yritysten henkilöstömäärän sekä liikevaihdon kehitykseen Helsingissä

Kun tarkastellaan Helsingin palvelualojen henkilöstömäärän kehitystä alakohtaisesti, huomataan henkilöstön keskittyvän vahvasti muutamalle suurimmalle toimialalle. Liike-elämän palvelut, kauppa ja logistiikka sekä informaatio ja viestintä muodostivat peräti 75 prosenttia palvelusektorin henkilöstömäärästä vuonna 2019. Yritysten määrän osalta kolme suurinta toimialaa muodosti 67 prosenttia palvelusektorin kaikkien yritysten määrästä. Henkilöstömäärällä mitattuna erityisesti informaatio- ja viestintäalan merkitys korostui suhteessa yritysten määrään kehitykseen. Henkilöstömäärän osalta kolme suurimman toimialan osuus ei juurikaan muuttunut vuodesta 2013, sillä liike-elämän palveluiden henkilöstömäärä kasvoi voimakkaasti ja vastavasti kaupan ja logistiikan toimialan henkilöstömäärä väheni (Kuvio 3).

LIIKE-ELÄMÄN PALVELUIDEN henkilöstömäärä kasvoi Helsingissä voimakkaasti vuosien 2014–2019 aikana, noin 40 prosentilla. Liike-elämän palveluita voimakkaampaa kasvu oli vain taiteen, viihteen ja virkistyksen toimialalla, jossa henkilöstömäärä kasvoi 44 prosenttia samalla ajanjaksolla (Kuvio 3). Kaikilla toimialoilla henkilöstömäärän muutostrendi oli kasvava paitsi kaupan ja logistiikan alalla sekä muussa palvelutoiminnassa. Kaupan ja logistiikan alalla henkilöstömäärä väheni lähes 15 prosenttia, ja muussa palvelutoiminnassa laskua oli yli viidenneksen. Tämä indikoi sitä, että informaatio- ja viestintäalalla yrityksiä on vähemmän ja ne ovat suurempia. Lukuisat muutostrendit ovat osuneet kaupan ja logistiikan toimialaan, mutta toki muutostrendien vaikutuksia myöskään muille toimialoille ei voi sivuuttaa.

KUVIO 3.

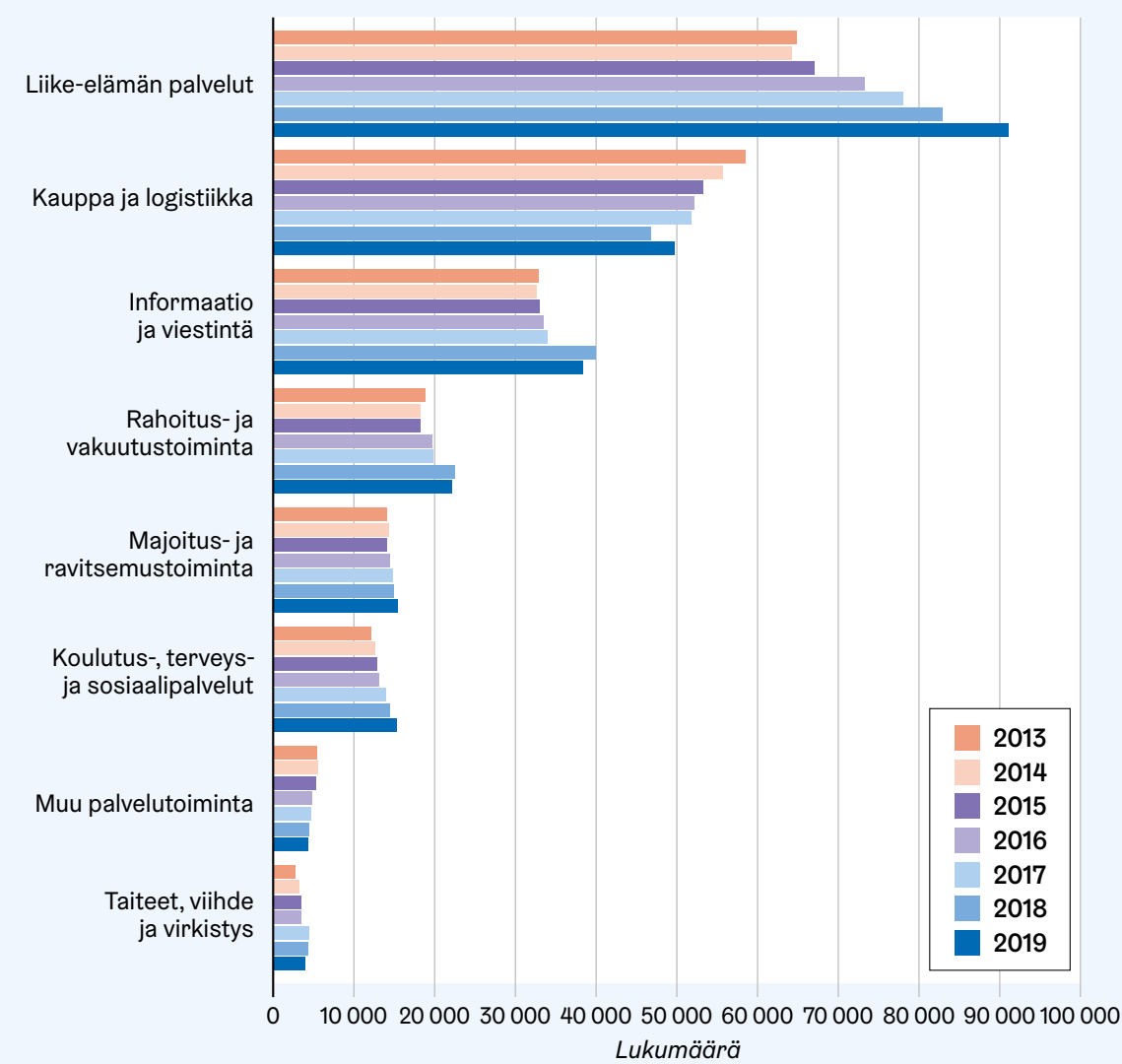
Palvelusektorilla toimivien yritysten henkilöstömäärä Helsingissä toimialoittain vuosina 2013–2019.



Lähde: Tilastokeskus, Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto.

KUVIO 4.

Palvelusektorilla toimivien yritysten liikevaihto Helsingissä toimialoittain vuosina 2013–2019.



Lähde: Tilastokeskus, Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto.

PALVELUSEKTORIN YRITYSTEN liikevaihdossa tapahtunut kehitys poikkeaa monelta osin yritysten määrässä ja henkilöstömäärässä tapahtuneesta kehityksestä, kun sitä tarkastellaan alakohtaisesti. Tarkastelujaksolla kauppa ja logistiikan toimiala muodosti merkittävän osan palvelusektorin liikevaihdosta. Vuonna 2013 kaupan ja logistiikan toimialan yritykset muodostivat 62 prosenttia kaikesta palvelusektorin liikevaihdosta, eli 37,5 miljardia euroa. Vuoteen 2019 mennessä osuus oli pudonnut 37 prosenttiin (20,3 miljardia euroa) johtuen erityisesti tukkukaupan liikevaihdon roimasta vähenemisestä Helsingissä (Yilmaz 2020). Kaupan ja logistiikan toimiala oli näin menettänyt liikevaihdostaan tarkastelujaksolla miltei 46 prosenttia. Vastapainoksi liike-elämän palveluiden osuus koko palvelusektorin liikevaihdosta kipusi vastaavan ajanjakson aikana

19 prosentista aina 33 prosenttiin (11,2 miljardista eurosta 17,9 miljardiin euroon). (Kuvio 4) Liikevaihdolla mitattuna liike-elämän palveluista on tullut lähes yhtä merkittävä Helsingille kuin kaupan ja logistiikan toimiala. Kaupan ja logistiikan toimiala sekä liike-elämän palvelut muodostivat miltei 70 prosentin osuuden Helsingin palvelusektorin yritysten liikevaihdosta vuonna 2019.

LIIKE-ELÄMÄN PALVELUT eivät suinkaan liikevaihdolla mitattuna kasvaneet nopeimmin, sillä taiteen, viihteen ja virkistymisen toimialalla liikevaihto jopa yli kolminkertaistui tarkastelujaksolla. Monella pienemmällä toimialalla osuus on myös kasvanut. Erityisesti taiteen, viihteen ja virkistymisen toimiala tuotti liikevaihtoa vuonna 2019 lähes 1,7 miljardia euroa, kun vuonna 2013 liikevaihdon määrä oli 0,5

miljardia euroa. Taide, viihde ja virkistys on kyennyt kasvattamaan liikevaihto-osuuttaan 2,2 prosenttiyksikköä tarkastelujaksolla. Helsingin kannalta merkittävästi informaatio- ja viestintätoimialalla osuus kasvoi myös selvästi, peräti 6,7 prosenttiyksikköä (Kuvio 4.).

HELSINGISSÄ KAIKILLA muilla toimialoilla paitsi kaupan ja logistiikan toimialalla liikevaihdon trendi oli kasvava, ja kas-

1) Rahoitus- ja vakuutustoiminta on poistettu palvelusektorin liikevaihtotarkastelusta, sillä rahoitus- ja vakuutustoiminnan yritykset eivät pääsääntöisesti tuota määritelmällisesti liikevaihtoa, vaan tämän toimialan yrityksiä tarkastellaan useimmiten liikevoiton pohjalta. Rahoitus- ja vakuutustoiminnassa liikevaihto on tilastollisesti vähäistä. Toimialan poistaminen tarkastelusta näkyy vähäisesti kuvion kokonaisliikevaihdossa.

vavilla toimialoilla liikevaihdon lisäys oli suhteellisen merkittävää. Kaupan ja logistiikan heikohko kehitys veti kuitenkin liikevaihdon kehityksen trendin kokonaisuudessaan laskusuuntaiseksi palvelusektorilla. Kaupan ja logistiikan liikevaihdon pienentyminen koski erityisesti toimialan pieniä ja keskisuuria yrityksiä, sillä ripeät muutokset toimintaympäristössä osuvat tyypillisesti pk-yrityksiin. Pienet ja keski-suuret yritykset muodostivat merkittävän osan toimialan yritysten määrästä sekä liikevaihdosta.

KAUPAN JA logistiikan toimialan liikevaihdon pudotus on ollut erityisesti Helsingin palvelusektorin kehitykseen vaikuttavista tekijöistä keskeisin ja merkittävin. Kuten edellä todettiin, liikevaihdon pieneneminen koskee erityisesti tukkukaupan alaa. Tukkuvaikuttavuus putosi vuosi-



HELSINKI MARKETING / KUVATOIMISTO KUVIO OY

na 2013–2018 peräti 12,3 miljardia euroa (Yilmaz 2020). Lukuisat muutostrendit ovat ajaneet Helsingin tukkukaupan vaikeuksiin. Tukkukaupat vaativat suuria alueita, ja kaupunkirakenteen tiivistyessä ne ovat siirtyneet Helsingin ulkopuolelle. Helsingin muu palvelusektori ei ole kyennyt täysin paikkaamaan pudotusta, ja muutos on ollut nopeaa. Helsingin kannalta positiivinen kehityssuunta on ollut se, että taiteen, viihteen ja virkistykseen kaltaisten pienten toimialojen ripeä kasvu on mahdollistanut elinkeinotoiminnan monipuolistumisen ja laajenemisen niin palvelusektorin sisällä kuin laajemmalla perspektiivillä.

HELSINGISSÄ HUOMIONARVOISTA on myös se, että palvelusektori koostuu miltei kaikilla toimialoilla pienistä yrityksistä (0–49 hengen yritykset). Huomattava osa palvelusektorin henkilöstöstä työskenteli pienissä yrityksissä (40 % vuonna 2019); toisaalta suurissa yrityksissä työskentelevien osuus oli samaa luokkaa (38 %). Osuudet palvelusektorin eri toimialoilla vaihtelivat suuresti. Suuremmilla toimialoilla suurilla yrityksillä oli merkittävämpi rooli niin henkilöstömäärän kuin liikevaihdon osalta. Vastaavan kaltaisen kehityksen voi olettaa jatkuvan myös tulevaisuudessa. Keskisuuret ja suuret yritykset tuovat yhä enemmän liikevaihtoa ja työllistävät siten henkilöstöä, mikäli palvelusektorin kasvunäkymät voimistuvat koronaepidemian aiheuttaman epävarmuuden väistyttyä. Keskisuurilla ja suurilla yrityksillä on keskeinen rooli Helsingissä elinvoiman synnyttäjänä ja kilpailukyyn ylläpitäjänä.

Korona vaikuttanut merkittävästi palvelusektoriin, rajoitukset osuivat voimakkaasti Helsinkiin

Palvelusektorin kehitystä kuvaavassa tarkastelussa käytetty aineisto ulottuu vuodelle 2019 eikä siten kata koronaepidemian kannalta keskeisiä vuosia 2020 ja 2021. Aineiston sekä muun olemassa olevan tiedon valossa on kuitenkin mahdollista analysoida vuoden 2019 jälkeistä aikaa ja ennakoita osittain myös tulevaa. Koronaepidemia osui voimakkaasti erityisesti yritysten liikevaihtoon, joskin sillä oli vaikutusta myös yritysten lukumäärän ja henkilöstömäärän kehitykseen. Koronaepidemian vaikutukset näkyvät erityisesti vuosina 2020 ja 2021 niillä palvelusektorin toimialoilla, joihin kansallisesti asetetut rajoitukset sekä ulkomaalaisten vierailijoiden poisjäänti osuivat voimakkaimmin.

ERITYISESTI TAITEET, viihteen ja virkistys, majoitus- ja ravitsemustoiminta sekä muu palvelutoiminta kärsivät pahoin rajoituksista. Koronan vaikutukset näidenkään toimialojen liikevaihtoon eivät ole niin suuria, että ne hetkauttaisivat palvelusektoria kokonaisuutena, mutta toimialojen kehittymisen sekä helsinkiläisten näkökulmasta vaikutukset olivat merkittäviä. Rajoituksista kärsineet toimialat eivät ole kovin suuria liikevaihdon mitattuna. Koska rajoituksista kärsineet yritykset kuitenkin menettivät liikevaihtoa, niiden edellytykset kannattavalle liiketoiminnalle heikentyivät entisestään erityisesti vuosien 2020 ja 2021 osalta.

YRITYSTEN MÄÄRÄN ja henkilöstömäärän osalta rajoituksista kärsineiden toimialojen merkitys on suurempi, joten

odotettavissa on pitkäkestoisia vaikutuksia niin Helsingin yleiseen kehitykseen kuin elinkeinotoiminnan elinvoimaan. Yritysten määrä on kuitenkin kaiken kaikkiaan hitaasti muuttuva indikaattori. Koronaepidemian vaikutukset esimerkiksi vireille pantujen konkurssien ja lopettaneiden yritysten määrään jäävät todennäköisesti vähäisiksi.

HENKILÖSTMÄÄRÄN VOIDAAN Helsingin palvelusektorilla olettaa kasvavan koronaepidemian aiheuttaman epävarmuuden jälkeen. Moni yritys joutui pandemian aikana irtisanomaan tai lomauttamaan työntekijöitään. Lomautukset johtuivat ennen kaikkea pandemian hillitsemiseksi asetetuista erilaisista rajoituksista, ihmisten sosiaalisen kanssakäymisen vähenemisestä sekä esimerkiksi matkustamisen hiipumisesta. Rajoitukset ja sosiaalisen kanssakäymisen väheneminen näkyivät palvelusektorin toimialoilla eri tavalla. Suurimmille toimialoille vaikutukset eivät osuneet; liike-elämän palvelut sekä kaupan ja logistiikan toimialoilla toimivat yritykset pystyivät jatkamaan toimintaansa lähes normaalisti. Kaupan ala, liike-elämän palvelut sekä informaatio- ja viestintäala kykenivät sopeutumaan uuteen toimintaympäristöön menestyksekkäästi rajoituksista huolimatta. Ravintolat sekä kulttuurin ja luovan alan toimijat sen sijaan ovat joutuneet rajoittamaan asiakasmääriään ja toimintaansa vaihtuvien pandemiatilanteiden mukaan. Jatkossakin yritykset kuitenkin tarvitsevat runsaasti henkilöstöä kuluttajien tarpeiden ja kysynnän tyydyttämiseksi.

LIKEVAIHDON KEHITYS palautunee suhteellisen normaalkiksi vuoden 2021 loppupuoliskolla sekä vielä voimakkaammin vuoden 2022 aikana, mikäli rajoitukset vähenevät, rokotuskattavuus nousee merkittäväälle tasolle ja tartuntamäärät pysyvät riittävän alhaisina. On todennäköistä, että palvelusektorin liikevaihdon kehitys jatkuu tämänkin jälkeen matalana kuten ennen koronapandemiaa. Sektorin liikevaihdon kasvukehitystä muovaa koronapandemian vaikutusten lisäksi se, miten ripeästi liike-elämän palvelut sekä osittain myös informaatio- ja viestintäala kehittyvät tulevina vuosina Helsingissä. Oleellisin tekijä on kuitenkin se, pysähtyykö kaupan ja logistiikan alalla vallinnut laskutrendi, sillä toimiala on yhä suurin palvelusektorin sisällä. Mikäli toimialan liikevaihto kääntyy kasvavaksi, heijastuu se vääjäämättä myös Helsingin elinkeinotoiminnan elinvoimaan ja palvelusektorin kasvunäkymiin laajemmin. Päivittäistavarakauppa ja erikoistavarakauppa luovat pohjaa vähittäiskaupan kasvulle. Tukkukauppa on kuitenkin jatkossakin tärkeässä asemassa, ja erityisesti logistiikka-alan kehitys vähittäiskaupan ohella ratkaisee oleellisesti kaupan ja logistiikan toimialan kehityssuunnan.

VAIKKA PALVELUYRITYSTEN lukumäärä Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla voi kasvaa tai pysyä lähellä nykytasoa, muualla Suomessa yritysten määrä kasvaa voimakkaasti jos lainkaan. Tämä johtuu muun muassa koronapandemian aiheuttamasta epävarmuudesta ja sen muista vaikutuksista palveluyritysten toimintaympäristöön. Pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa elinkeinorakenne vaikuttaa myös

merkittävästi palvelusektorin kasvunäkymiin, sillä alkutuotannon ja jalostuksen sektoreilla toimivien yritysten osuus on suurempi kuin Helsingissä. Lisäksi on mahdollista, että pääkaupunkiseudulla ja Helsingissä monella palvelutoimialalla, kuten majoitus- ja ravitsemustoiminnassa, taiteen, viihteen ja virkistykseen sekä muun palvelutoiminnan aloilla yritysten määrä tulee vähenemään laajamittaisten rajoitusten vaikutuksista johtuen. Myös pitkittynyt pandemiatilanne sekä lukuisat muunnokset osuvat voimakkaasti palvelusektoriin kiristyneiden rajoitusten johdosta. Toisaalta palvelusektorin sisällä on voimakkaasti kasvavia toimialoja, joihin rajoitukset eivät todennäköisesti vaikuta paljonkaan, kuten informaatio- ja viestintäala sekä liike-elämän palvelut.

VIIME VUOSINA koko Suomessa tapahtuneesta palvelusektorin liikevaihdon kasvusta suurin osa on tullut juuri pääkaupunkiseudun ulkopuolisen Suomen ja osittain muun pääkaupunkiseudun kautta. Vaikka palveluyritysten määrän kehitys muualla Suomessa olisikin vaatimatonta, muun Suomen palvelusektorin yritysten liikevaihdon voimakas kasvu ennakoii elinkeinorakenteen palveluvaltaistumista sekä palveluiden kysynnän kasvua myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Lukuisat trendit, kuten digitalisaatio, ilmastonmuutos, kaupungistuminen ja toimitusketjujen parantuminen muualla Suomessa luovat otollista maaperää palvelusektorin kasvulle. Liikevaihdon näkökulmasta Helsingin kilpailukyky suhteessa muuhun maahan siis heikkenisi. Samalla myös muu pääkaupunkiseutu on kuronut eroa umpeen suhteessa Helsinkiin, ja mikäli Helsingin palvelusektorin liikevaihto ei käännä kasvuun, muu pääkaupunkiseutu ohittaa sen pian. Erityisesti suurten toimialojen liikevaihdon kasvu avittaisi merkittäväällä tavalla Helsingin palvelusektorin liikevaihdon kasvua. On selvää, ettei Helsingin palvelusektorin muutosvauhti hidastu. Päinvastoin monella toimialalla rakennemuutos tulee kiihtymään entisestään. ■

Eyüp Yilmaz toimii tutkijana Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikössä.

Lähdeluettelo

- Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-6217. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.7.2021]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/yrty/index.html>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Toimialojen TOL2008-luokitus. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.7.2021]. Saantitapa: <https://www.stat.fi/fi/luokitukset/toimiala/>.
- Yilmaz, Eyüp. 2020. Kaupan alan yritysten ja toimipaikkojen kehitys Helsingissä vuosina 2010–2018 [verkkojulkaisu]. Tilastoja-julkaisusarja. Helsinki: Helsingin kaupunki, Kaupunkitutkimus ja -tilastot [viitattu 21.7.2021]. Saantitapa: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_12_22_Tilastoja_12_Yilmaz.pdf.

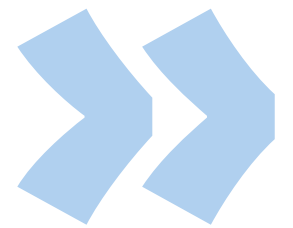


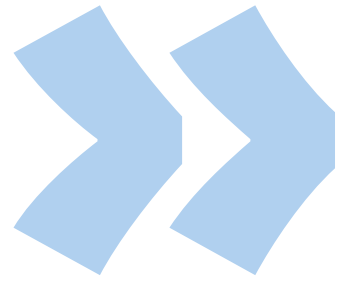
HELSINKI MARKETING / MARIJA KAUPPI

Nuoret aikuiset muodostavat keskeisen osan vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen asukkaista

● REETTA MARTTINEN

Helsinkiläiset asutokunnat ovat useimmin yhden hengen asutokuntia, ja nuoret aikuiset asuvat muita yksinasuvia useammin vapaarahoitteisessa vuokra-asunnossa. Näiden vuokra-asuntojen kysynnän heikentymistä korona-aikana saattaakin osin selittää Helsinkiin kohdistuvan muuttoliikkeen hiljeneminen etenkin nuorten aikuisten ryhmässä. Uuteen tilastoaineistoon perustuvassa artikkelissa tarkastellaan laajasti Helsingin asutokannan kohdentumista eri elinvaiheissa oleville asutokunnille, kuten yksinasuville, pariskunnille tai lapsiperheille.





Asuminen Helsingissä on kallista ja asuntojen hinnat sekä vuokrat ovat korkeita verrattuna muuhun Suomeen. Asuntojen hinnat ovat nousseet lähes koko 2000-luvun ajan, myös pandemian aikana vuonna 2020. Vuokrien nousu on asuntomarkkinoilla hitaampaa, mutta myös vuokrat ovat nousseet tasaisesti vuosittuhaman alusta. Näillä on välitön vaikutus siihen, minkälaisia valintoja asumisen suhteen helsinkiläiset ja kaupunkiin muuttavat tekevät erilaisissa elinvaiheissa.

ARTIKKELISSA KUVATAAN, millaisia asumisvalintoja helsinkiläiset ja kaupunkiin muuttaneet ovat tehneet ja minkä tyyppisiä asuntokuntia näin on syntynyt. Näin saadaan uutta, tarkempaa tietoa siitä, miten helsinkiläiset asuvat. Tarkastelussa on myös asuntokuntien tulojakauma suhteessa asumiseen. Tarkemmin helsinkiläisten asuntokuntien tulojakaumaa käsitellään omassa artikkelissaan (Hirvonen 2021, ks. myös tietolaatikko tämän lehden sivulla 45).

Kohdentumisaineistosta uutta tietoa asuntokunnista

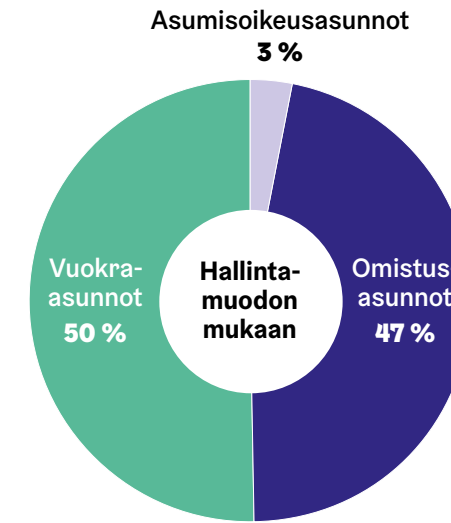
Helsingiläisten asuntojen kohdentumisesta erilaisille asuntokunnille on saatu käyttöön uusia tilastotietoja. Asuntokunta muodostuu kaikista samassa asuinhuoneistossa vakinaisesti asuvista henkilöistä. Tilastot perustuvat Tilastokeskuksen muodostamaan aineistoon, jossa yhdistettiin Helsingin kaupungin ylläpitämä tieto asuntojen hallintamuodosta ja erilaisia rekisteritietoja Tilastokeskuksen tietokannoista. Näin muodostettu aineisto tekee näkyväksi, millaisia elinvaiheita ja tulotasojä helsinkiläiset asuntokunnat edustavat.

MUODOSTETTU AINEISTO kuvastaa tilannetta vuoden 2018 lopussa. Hallintamuototiedot kattavat vain asuinrakennukset, ja tästä johtuen asuntokuntien määrä ei vastaa täysin Helsingin kaupungin tai Tilastokeskuksen muita asuntokuntatilastoja. Silloin, kun asuntokuntien määrä on tietyn muutujan suhteen aineistossa liian pieni, tietoa ei ole käytetty tietosuojan vuoksi. Nämä luvut on kuitenkin huomioitu kokonaismäärien laskennassa.

AINEISTOSTA ON summattu kokonaisissa vapaarahoitteisissa vuokrataloissa sekä pienomistajien omistuksessa, vuokralla olevissa asunnoissa asuvien asuntokuntien määrät. Näin on saatu kattavampi kuva vapaarahoitteisen vuokra-markkinan laajuudesta Helsingissä, joka on ollut viime vuosina voimakkaimmin kasvava hallintamuoto (Helsingin kaupunki 2021).

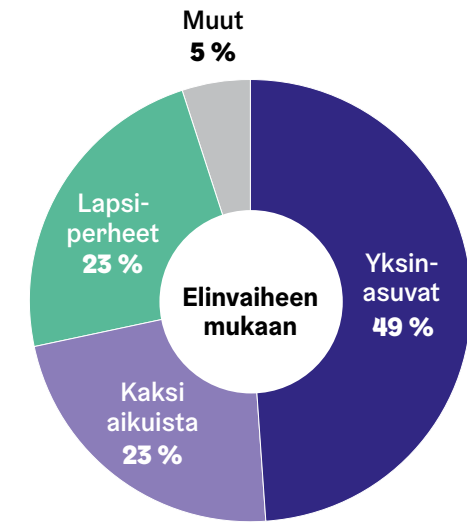
AINEISTO KATTAA 328 453 helsinkiläistä asuntokuntaa. Yksinasuvat ja pariskunnat on luokiteltu kolmeen ikäryhmään. Elinvaihetarkastelussa keskimäinen ikäluokka on varsin suuri, sillä se kattaa kaikki ikäryhmät välillä 30–64 vuotta. Sen osuus tarkastelun ikäluokista on 44 prosenttia. Tarkastelussa muut ikäluokat asettuvat hieman yli ja alle kahdenkymmenen prosenttiin.

VÄESTÖRAKENNETIETOJEN MUKAAN vuonna 2018 helsinkiläisten suurin ikäryhmä oli 18–29-vuotiaat 18 prosentin osuudella ja toiseksi suurin ikäryhmä oli 30–39-vuotiaat reilun 17 prosentin osuudella. Yli 65-vuotiaiden määrä on kuitenkin tässäkin tarkastelussa merkittävä, sillä heidän osuutensa on hieman yli 17 prosenttia, joka tekee siitä kolmanneksi suurimman ikäluokan.



KUVIO 1.

Helsingiläiset asuntokunnat asuntojen hallintamuodon mukaan vuonna 2018.



KUVIO 2.

Helsingiläiset asuntokunnat elinvaiheen mukaan vuonna 2018.

NOIN PUOLET helsinkiläisistä asuntokunnista asui vuokrala (50 %), ja lähes yhtä suuri osuus asui omistamassaan asunnossa (47 %). Vain noin kolme prosenttia helsinkiläisistä asuntokunnista asui asumisoikeusasunnossa. Tavanomaisissa omistusasunnoissa, muissa kuin Hittas-omistusasunnoissa, helsinkiläisiä asui 141 257 (43 %) asuntokuntaa ja vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa 93 160 (28 %) asuntokuntaa. Kaupungin oma vuokrayhtiö Helsingin kaupungin asunnot (Heka) oli kolmanneksi suosituin asumismuoto, ja Hekan asunnoissa asui 44 570 (14 %) asuntokuntaa. Tätä selittää se, että valtaosa Helsingin ARA-vuokra-asuntokannasta on Hekan omistuksessa, mikä vuoksi sen tarkasteluun kiinnitetään tässä erityistä huomiota. Vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja on tarjolla aiempaa laajemmin asuntosijoitusalan suosion kasvaessa ja sen houkutellessa kotimaisia ja ulkomaisia suursijoittajia, mutta myös yksityisiä sijoittajia. Tätä on edesauttanut mahdollisuus hyödyntää velkavapua asuntosijoituksiin. (Helsingin kaupunki 2021.) (Kuvio 1.)

LÄHES PUOLET helsinkiläisistä asuntokunnista oli yksinasuvia. Lapsiperheitä ja kahden aikuisen asuntokuntia oli lähes yhtä suuret osuudet asuntokunnista – kumpiakini oli noin 23 prosenttia Helsingin asuntokunnista. Muunlaisia asuntokuntia on viisi prosenttia kaikista helsinkiläisasuntokunnista. (Kuvio 2.)

Yksinasuminen yleistä myös muualla

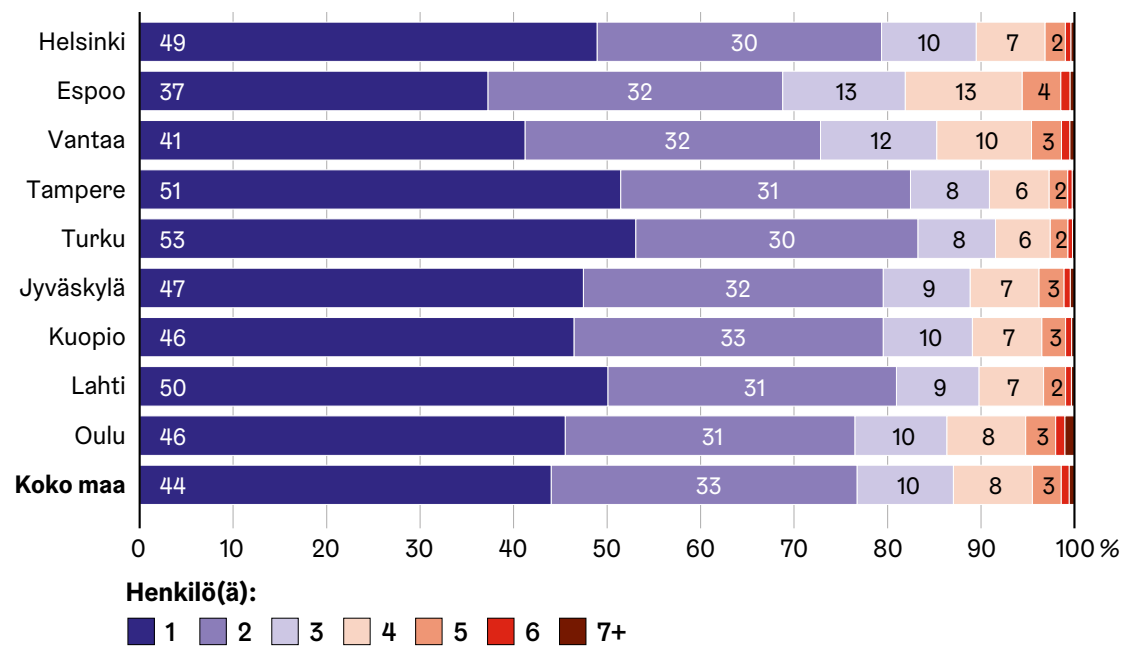
Kohdentumisaineisto erittelee muuta Tilastokeskuksen asuntokuntatilastointia tarkemmin kahden hengen asuntokunnat yksinhuoltajaperheisiin ja kahden aikuisen asuntokuntiin.

MUISSA ASUNTOKUNTIA koskevilla tilastoilla asuntokuntia tarkastellaan niiden koon mukaan. Suomen suurimmista kaupungeista kaikissa oli yksinasuvia vuonna 2018 hieman yli tai alle puolet asuntokunnista, Espoosta ja Vantaata lukuun ottamatta. Espoossa oli yksinasuvia 37 prosenttia asuntokunnista ja Vantaalla 41 prosenttia. Suhteellisesti eniten yksinasuvia asuntokuntia oli Turussa, jossa heitä oli 53 kaikista asuntokunnista. Myös Tampereella yli puolet asuntokunnista oli yksinasuvia. Helsingissä yksinasuvien osuus jäi tässäkin vertailussa hieman alle puoleen, joka on samaa luokkaa kuin nyt julkaistavissa kohdentumisaineistojen tiedoissa.

KAHDEN HENGEN asuntokuntien osuus oli suurin Kuopiossa, jossa se ylty ainoana kolmannekseen kaikista asuntokunnista, Jyväskylän osuuden noustessa lähes samaan luokkaan. Turussa kahden hengen asuntokuntien osuus oli pienin, ja Helsingissä ja Lahdessa melkein yhtä pieni kuin Turussa. Kaikissa vertailukaupungeissa kuitenkin kahden hengen asuntokuntia oli yli 30 prosenttia kaikista asuntokunnista.

KUVIO 3.

Asuntokunnat henkilöluvun mukaan Suomen suurimmissa kaupungeissa ja koko maassa vuonna 2018.



KOLMEN HENKILÖN tai sitä suurempia asuntokuntia oli suhteellisesti eniten Espoossa, jossa osuus oli ainoana yli 30 prosentin. Yli puolet näistä oli neljän henkilön asuntokuntia tai sitä suurempia. Pääkaupunkiseudun suurissa kaupungeissa kolmen henkilön asuntokuntien osuus ylitti kussakin kymmenen prosentin. Oulussa oli eniten suuria, kuuden hengen tai sitä suurempia, asuntokuntia.

KOKO MAAN tasolla tilanne on samankaltainen. Yksinasuvia on koko maan asuntokunnista suurin osa, 44 prosenttia, ja kahden asukkaan asuntokuntia 33 prosenttia kaikista asuntokunnista. Kolmen hengen tai sitä suurempia asuntokuntia oli 21 prosenttia. (Kuvio 3.)

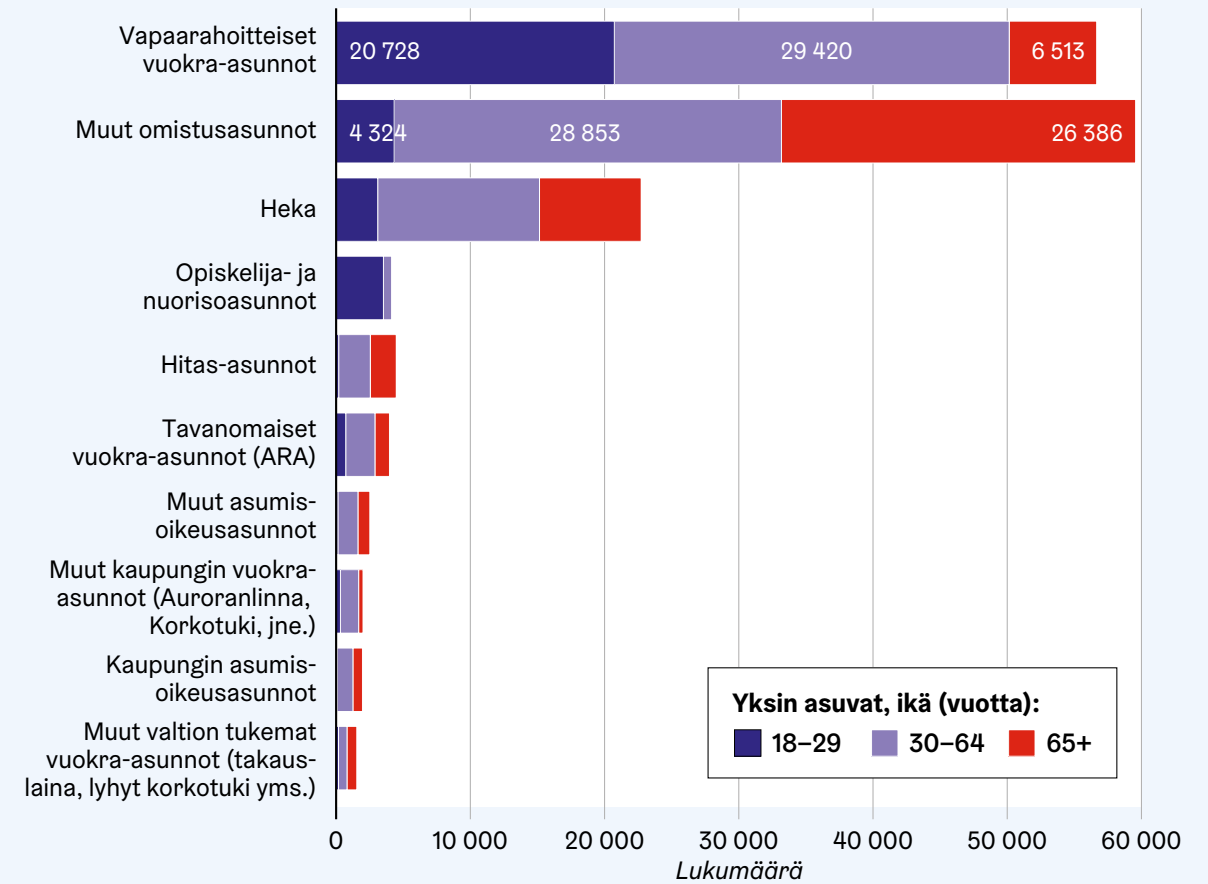
Nuoret aikuiset asuvat muita yksinasuvia useammin vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa

Seuraavissa osioissa käsitellään asuntokuntia uuden kohdentumisaineiston perusteella. Kohdentumisaineistossa yksinasuvia asuntokuntia Helsingissä oli 161 246, joka kattaa 49 prosenttia kaikista helsinkiläisistä asuntokunnista. Yksinasumisen yleistymisen on ollut Helsingin asuntokuntarakenteen merkittävin muutos 1950-luvulta lähtien. Tuolloin yhden hengen asuntokuntia oli ainoastaan 11 prosenttia kaikista asuntokunnista ja vielä vuonna 1970 osuus oli vain neljännes. Voimakkainta kasvu oli 1970–1980-luvuilla, jolloin yksinasuvien asuntokuntien määrä kasvoi lähes 87 prosenttia eli 39 179 asuntokunnalla. 2000-luvulla yksinasuminen on jatkanut yleistymistään, mutta ei enää niin voimakasta tahtia (ks. Asuminen Helsingissä -verkkosivusto.)

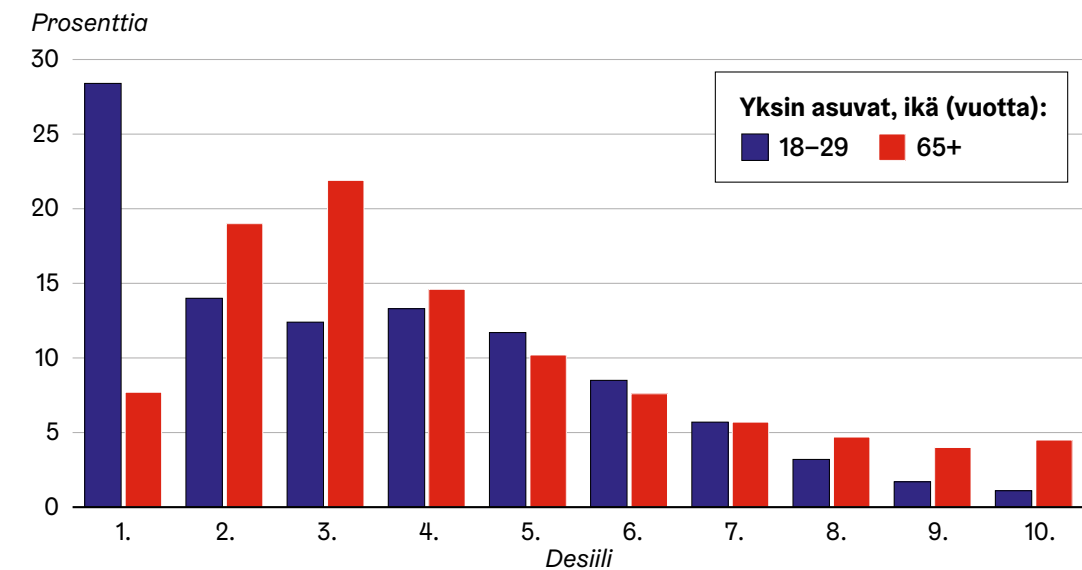
SUURIN JOUKKO yksinasuvista on 30–64-vuotiaita, joita on 50 prosenttia yksinasuvista asuntokunnista. Toiseksi eniten, 29 prosenttia yksin asuvista helsinkiläisistä asuntokunnista on yli 65-vuotiaita. Harvimmalla yksinasuva on nuori aikuinen, 18–29-vuotias: heidän osuutensa on 21 prosenttia.

USEIMMIN YKSINASUVAT ovat vuokralla asujia, joita on 58 prosentin osuus kaikista yksinasuvista asuntokunnista. Suurin osuus vuokralla yksin asuvista asuntokunnista asuu vapaarahoitteisessa vuokra-asunnossa (35 prosenttia) ja Helsingin kaupungin vuokra-asunnoissa (Heka). Osaltaan tämän taustalla on asuntojen korkea hinta Helsingin asuntomarkkinoilla. Asuntoluoton saaminen asuntoon voi olla yksinasuvalle haasteellisempää kuin kahden aikuisen asuntokunnalle, olipa kyseessä lapsiperhe tai paris-kunta. Toisaalta vuokralla asuessa on mahdollista panostaa asumisen laatutekijöihin tai sijaintiin, joihin ei välttämättä omistus- tai asumisoikeusmarkkinoilla olisi tulojen puolesta mahdollisuutta. Helsingin asuntokannasta 27 prosenttia on vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja ja 19 prosenttia ARA-vuokra-asuntoja, mikä selittää myös vuokralla asu- en korkeaa osuutta kaikissa elinvaiheissa (Helsingin kaupunki 2021).

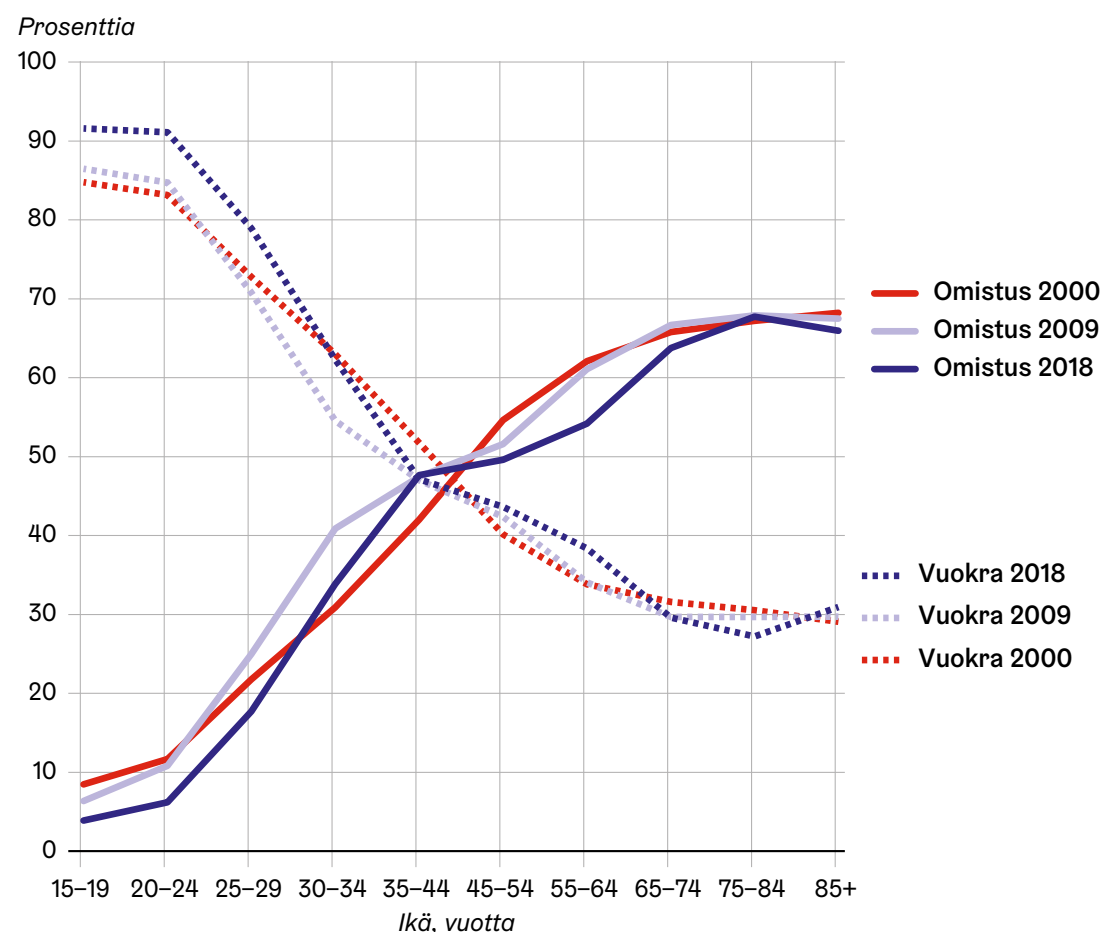
YKSINASUVISTA NUORISTA aikuisista (18–29-vuotiaat) 62 prosenttia asuu vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa. Yksin asuvat nuoret aikuiset asuvat muita ikäluokkia harvemmin omistusasunnoissa ja toisaalta selkeästi muita ryhmiä useammin opiskelija- ja nuorisotasunnoissa. Näin



KUVIO 4. Yksinasuvat helsinkiläiset asuntokunnat asunnon hallintamuodon mukaan vuonna 2018.



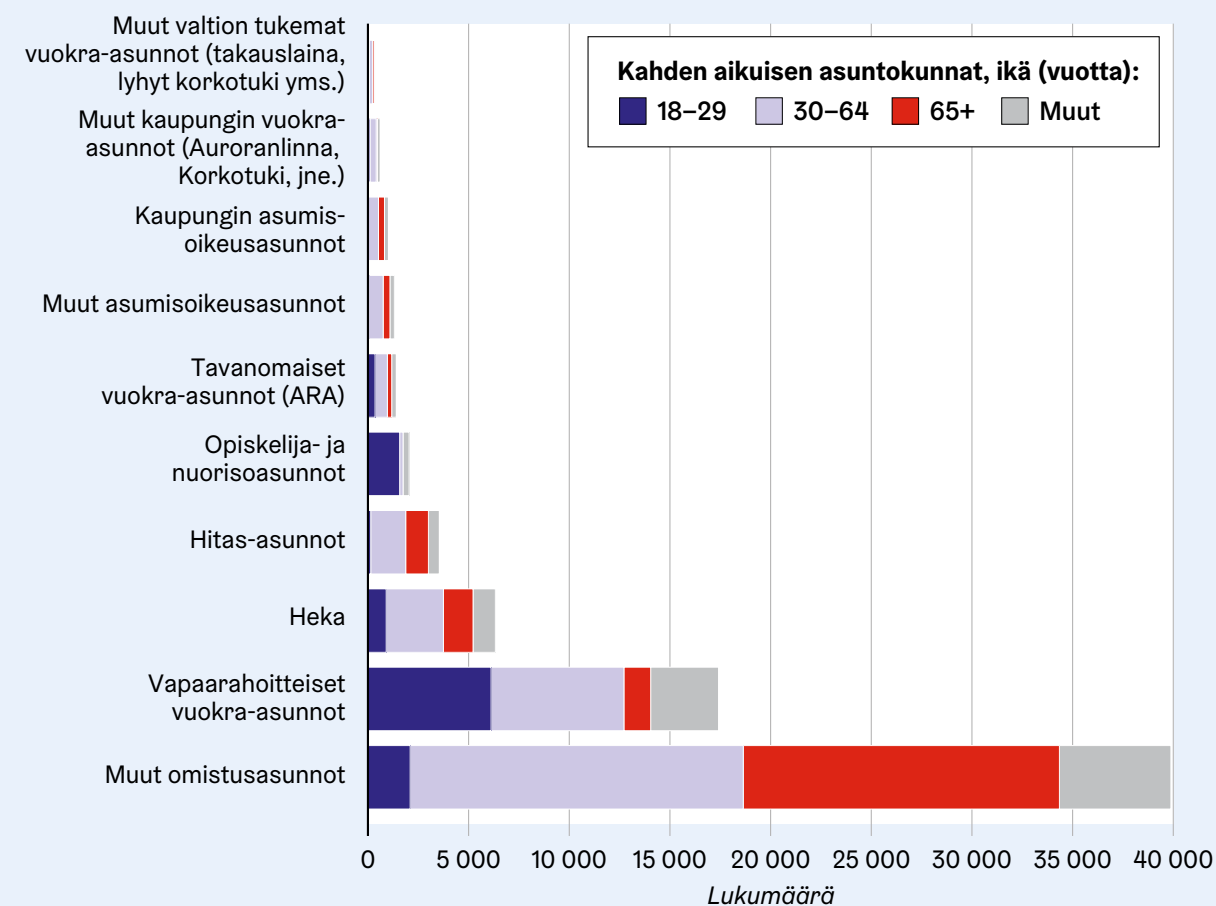
KUVIO 5. Yksinasuvien 18–29-vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden tuloluokkien osuudet, %.



luonnollisesti on, sillä nuorten aikuisten ryhmä on muita ikäluokkia vähävaraisempaa – 18–29-vuotiaat sijoittuivat useimmin alimpaan tulodesiiliin, mikä puolestaan selittyy opintoaikaisilla ja uran alkuvaiheessa olevilla pienemmällä keskimääräisillä tuloilla. (Kuvio 5.)

HELSINGISSÄ MYÖS siirrytään omistusasumisen piiriin verrattain myöhään, lähempänä 40 ikävuotta (Helsingin kaupunki 2021). Opiskelija- ja nuorisotasunon voidaan myös arvioida kohdentuvan juuri oikealle ryhmälle, sillä muissa ikäluokissa ei juurikaan esiinny asutokuntia, jotka asuivat näissä asunnoissa. Kuvio 6 voidaan myös olettaa, että omistusasunnoissa yksin asuvista 30–64-vuotiaista ja saman ikäluokan pariskunnista valtaosa on yli neljäkymmenen.

YKSINASUVISTA YLI 65-vuotiaista 56 prosenttia asuu omistusasunnoissa. Tämä siitäkin huolimatta, että heistä 49 prosenttia kuuluu kolmeen alimpaan tulodesiiliin. Pienten tulojen suhde ja laaja omistusasuminen ikäluokassa selittyy asunto-omaisuuden kumuloituvalla luonteella. Ikäryhmän edustajat ovat kenties ostaneet asuntonsa jopa kymmeniä vuosia sitten ja asuntovelka on maksettu loppuun tai sitä on jäljellä hyvin vähän. Haasteelliseksi pienet tulot ja asunto-omaisuus voivat muodostua, kun taloyhtiössä ryhdytään remonttiin, eikä pienituloisella ole varaa ottaa vaa-dittua yhtiölainaa. Laajojen remonttien, kuten linjasaneerauksen, yhteydessä on mahdollista, että taloyhtiön iäkkäämmät osakkaat ovat osakkeidensa pakkomyynnin edessä. (Kuvio 6.)



Kahden aikuisen asutokunnat muita elinvaiheita useammin omistusasujia

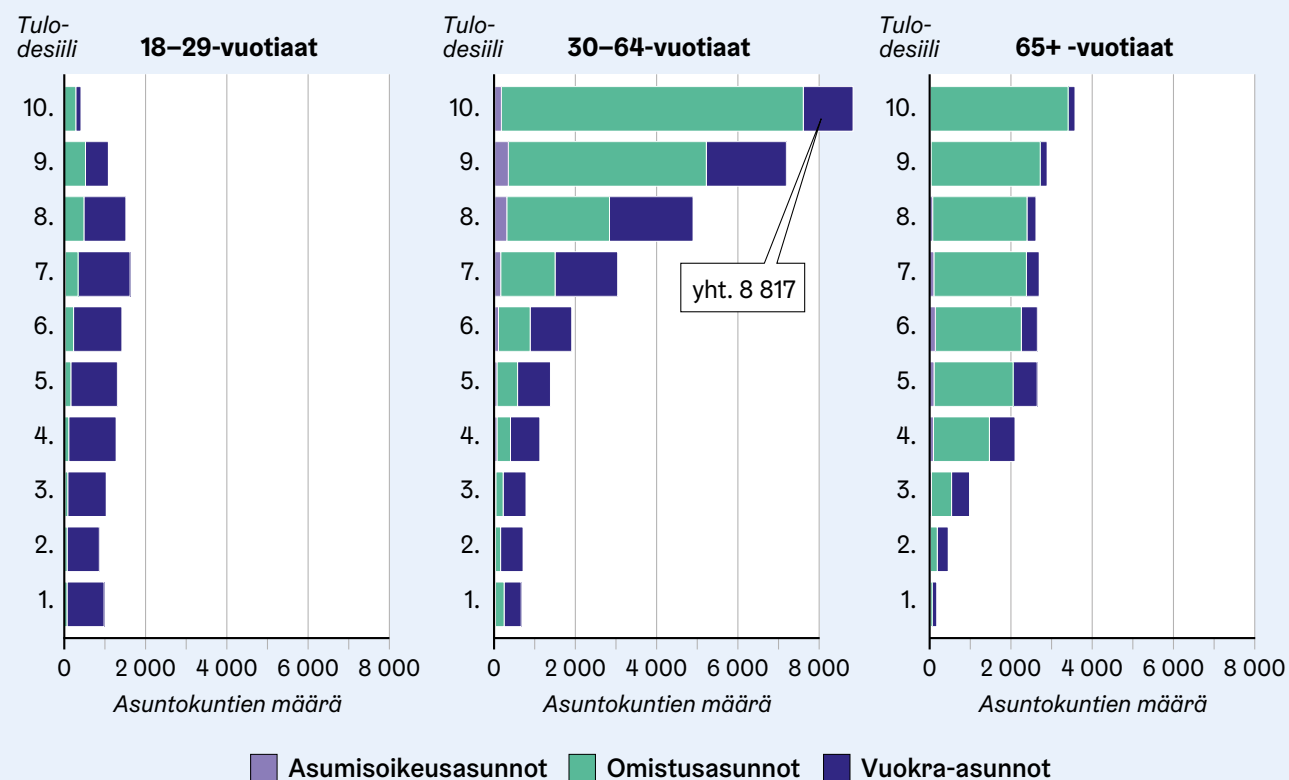
Kahden aikuisen asutokuntia Helsingissä oli 74 432 (23 %) vuonna 2018. Suurin osuus, 41 prosenttia, kahden aikuisen asutokunnista oli 30–64-vuotiaita. Toiseksi suurin ryhmä oli yli 65-vuotiaiden kahden aikuisen asutokunnat, joita oli 28 prosenttia. Muita kahden aikuisen asutokuntia oli 16 prosenttia ja nuoria aikuisia (18–29-vuotiaita) oli 15 prosenttia kaikista kahden aikuisen asutokunnista. Muihin kahden aikuisen asutokuntiin lukeutuvat esimerkiksi kämppeiksi asuvat henkilöt.

KAHDEN AIKUISEN asutokunnilla omistusasuminen on yksinasuvia yleisempää, ja näistä asutokunnista 58 prosenttia asuikin omistusasunnoissa. Vuokralla asui 38 prosenttia kahden aikuisen asutokunnista, ja jälleen vapaarahoitteinen vuokra-asuminen oli yleistä. Tätä selittää se, että vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja on enemmän Helsingin asutokannassa ja niiden vuokraaminen on helpompaa kuin ARA-vuokra-asuntojen. Myös kahden nuoren aikuisen asutokunnat (18–29-vuotiaat) asuivat

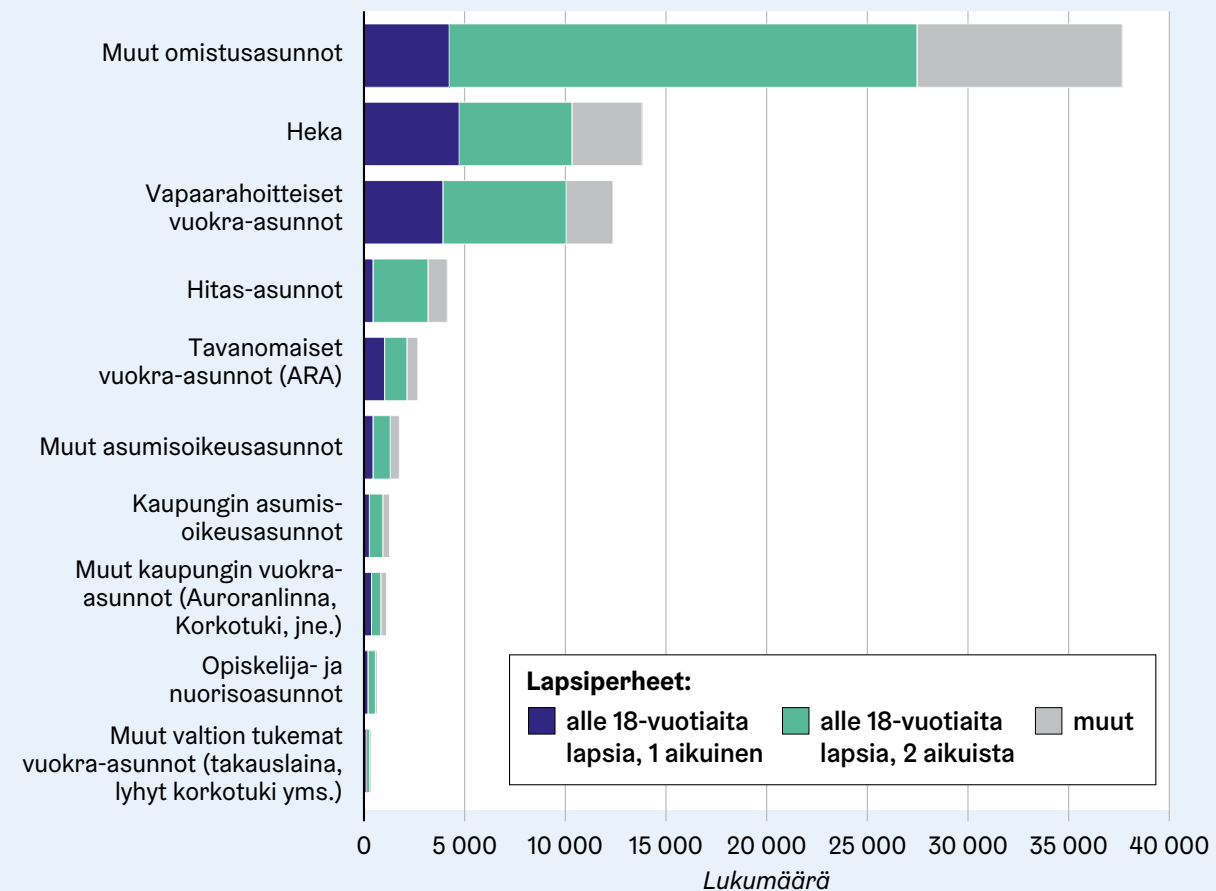
useimmin vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa, kuten saman ikäiset yksinasuvat. Yli 65-vuotiaat kahden aikuisen asutokunnat asuvat puolestaan useimmin tavanomaisissa omistusasunnoissa (jopa 76 prosenttia näistä asutokunnista), kuten havaittiin myös yksinasuvista yli 65-vuotiaista. Myös 30–64-vuotiaiden ikäluokassa omistusasuminen on suosituinta: tavanomaisten omistusasuntojen osuus oli tässä ryhmässä 54 prosenttia ja Hitas-asuntojen kuusi prosenttia. (Kuvio 7.)

KAHDEN AIKUISEN asutokuntien tuloja tarkasteltaessa voidaan tehdä sama havainto kuin yksinasuvista. Nuorten aikuisten, 18–29-vuotiaiden, joukossa alemmat tulodesiilit ovat laajemmin edustettuina kuin vanhemmissa ikäluokissa. Kuitenkin kahden nuoren aikuisen asutokuntien tulotaso oli tasaisemmin jakautunut kuin yksinasuvien saman ikäisten. Kahden 18–29-vuotiaan asutokunnat edustivat useimmin kuudetta tulodesiiliä.

KUVIO 8. Kahden aikuisen asuntokuntien tuloluokat hallintamuodittain vuonna 2018.



KUVIO 9. Helsingiläiset lapsiperheasuntokunnat asunnon hallintamuodon mukaan vuonna 2018.



MYÖS VANHEMMISSA ikäluokissa kahden aikuisen asuntokunnat ovat yhden hengen asuntokuntia suurempituloisia. Valtaosa kahden aikuisen 30–64-vuotiaan asuntokunnista oli ylimmissä kahdessa tulodesiilissä. Tätä selittää se, että nuorempaan ikäluokkaan verrattuna tämän ikäluokan edustajat ovat usein edenneet jo työurallaan ja siten tienaa enemmän. Sama selittää sitä, miksi ikäluokka on nuorempaa ikäluokkaa useammin omistusasunnoissa.

KAHDEN YLI 65-vuotiaan asuntokuntien tulodesiilit jakautuvat myös tasaisemmin, mutta painotus nuoriin ikäluokkiin verrattuna on suuremmissa tuloluokissa. Niin ikään tämän ikäluokan omistusasunnoissa asumista selittää asuntopomaisuuden kumuloituminen ja omistusasumiseen siirtyminen neljänkymmenen vuoden paikkeilla. (Kuvio 8.)

Yhden aikuisen lapsiperheet muita lapsiperheitä pienempituloisia

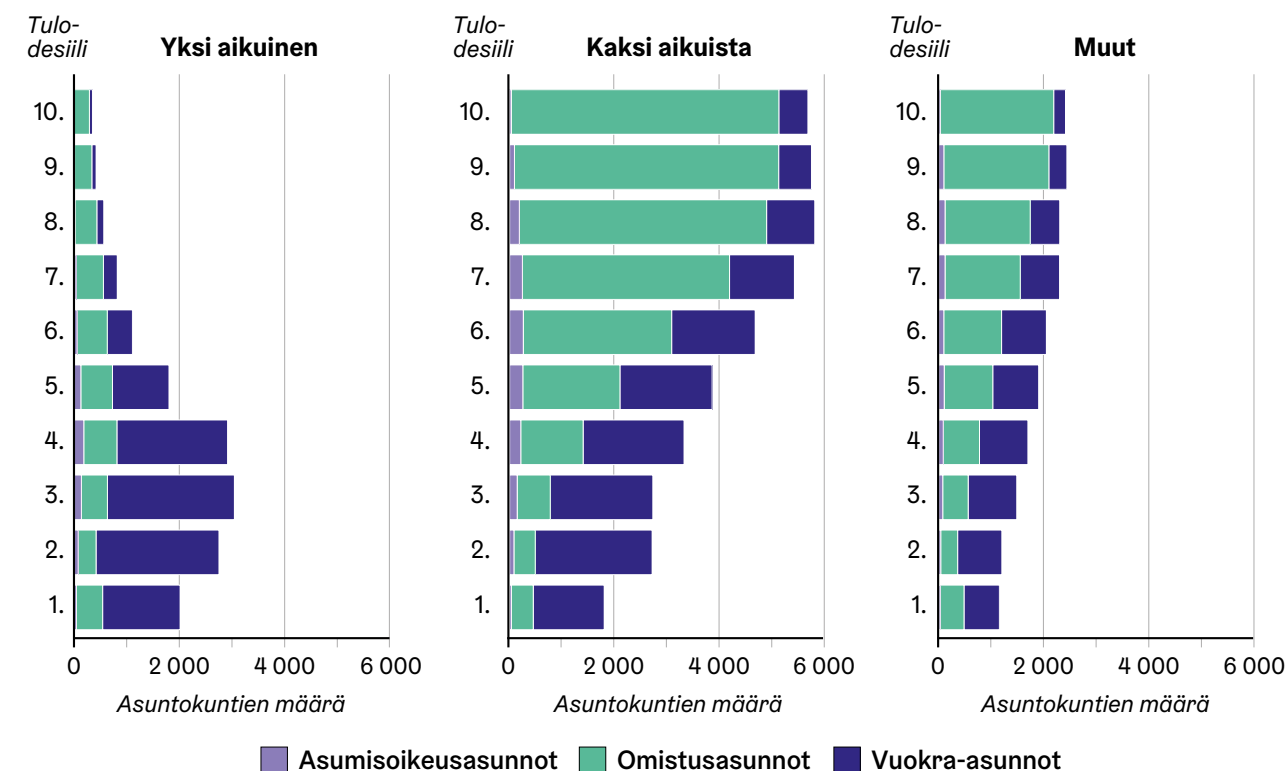
Lapsiperheiden tarkastelu poikkeaa aineistossa hieman muista asuntokuntien elinvaihetarkasteluista. Ikäjakautuman sijaan aineistossa on eritelty kahden ja yhden aikuisen asuntokunnat sekä muut lapsiperheet, joissa on alle

18-vuotiaita lapsia. Viimeiseen näistä lukeutuvat myös ne lapsiperheet, joissa on kotona asuvia aikuisia lapsia.

VUONNA 2018 lapsiperheasuntokuntia, joissa oli alle 18-vuotiaita lapsia, oli Helsingissä 76 317, joka kattoi 23 prosenttia kaikista asuntokunnista. Näistä asuntokunnista hiukan yli puolet oli kahden aikuisen lapsiperheasuntokuntia, kun taas yhden aikuisen lapsiperheasuntokuntia oli 21 prosenttia, ja loput 25 prosenttia olivat muita lapsiperheitä. Lapsiperheiden osalta myös luokka "muut" on verrattain suuri muihin elinvaiheisiin verrattuna.

LÄHES 55 prosenttia helsinkiläisistä lapsiperheasuntokunnista asui omistusasunnoissa. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että vaihtelu erilaisten lapsiperheiden asuntojen hallintamuodossa on suurta. Siinä missä kahden aikuisen lapsiperheistä noin 60 prosenttia asui omistusasunnoissa, yhden aikuisen lapsiperheistä vain hieman vajaa 30 prosenttia asui näin. 66 prosenttia yhden aikuisen lapsiperheistä asui vuokralla. Yhden aikuisen lapsiperheistä 30 prosenttia asui Hekan vuokra-asunnoissa ja seitsemän prosenttia muissa ARA-vuokra-asunnoissa, 25 prosenttia vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa, kaksi prosenttia muissa kaupungin vuokra-asunnoissa, sekä prosentti opiskelija- ja nuorisoasunnoissa ja muissa valtion tukemissa

KUVIO 10. Helsingiläisten lapsiperheasuntokuntien tuloluokat asunnon hallintaperusteen mukaan vuonna 2018.



vuokra-asunnoissa kussakin. Muista lapsiperheistä noin kolmannes asui erilaisissa vuokra-asunnoissa, painottuen jälleen Hekan ja vapaarahoitteisiin vuokra-asuntoihin. Kaikkiaan lapsiperheet asuivat muita asuntokuntia useammin asumisoikeusasunnoissa. (Kuvio 9.)

LAPSIPERHEISTÄ PIENITULOISUUS koskettaa erityisesti yhden aikuisen lapsiperheitä. Lähes 68 prosenttia yhden aikuisen lapsiperheistä sijoittuu neljään alimpaan tuloluokkaan. Tämä selittää osaltaan yhden aikuisen lapsiperheiden asumista vuokra-asunnoissa muita lapsiperheitä useammin. Kahden aikuisen lapsiperheistä puolestaan 54 prosenttia sijoittuu tuloiltaan neljään ylimpään tulodesilliin ja muista lapsiperheistä noin puolet, mikä taustoittaa omistusasumisen suositusta näiden asuntokuntien joukossa. (Kuvio 10.)

Lopuksi

Artikkelissa tavoitteena oli selvittää, millaisia helsinkiläiset asuntokunnat ovat elinvaiheeltaan. Kohdentumisaineisto tarjosi aiempaa tarkempia tietoja tarkastelun lähtökohdaksi, kun tieto asuntokuntien elinvaiheista oli aiempia tarkasteluja yksityiskohtaisempaa.

ERITYINEN HUOMIO kiinnittyi nuorten aikuisten laajaan asumiseen vapaarahoitteisissa vuokra-asunnoissa. Viime aikoina on esimerkiksi Helsingin Sanomat (28.2.2021 ja 12.5.2021) uutisoanut siitä, että juuri vapaarahoitteisiin vuokra-asuntoihin on haastavaa saada asukkaita. Samanlaisista viesteistä saadaan, kun tarkastellaan Vuokraovi.com-palvelussa vapaana olevia vapaarahoitteisia vuokra-asunnoita. Koronapandemia on koskettanut työttömyyden ja lomautusten muodossa juuri nuorten aikuisten ikäryhmää. Myös korkeakouluopiskelijat ovat suorittaneet opintojaan kohta kaksi vuotta pitkälti etänä. Näiden tietojen valossa vapaarahoitteisten vuokrien lasku ei liene erityisen yllättävää, vaikka se tuskin jää pitkäaikaiseksi ilmiöksi.

ASUNTOKANNAN KOHDENTUMISEEN liittyvät tiedot tukevat myös aiempia tarkasteluja siitä, että omistusasumiseen siirrytään Helsingissä noin nelikymppisenä. Näyttäisi siltä, että vuokralla asuminen on vaihtoehto silloin, kun elinvaiheen vuoksi rahoitusta on hankalampaa järjestää – eli nuorena aikuisena ja yksin asuessa tai perheen ainoana aikuisena. Poikkeuksena tähän toki ovat yli 65-vuotiaat, jotka ovat ostaneet asuntonsa tulojen ollessa suuremmat ja taloutensa kenties toisen kanssa jakaessaan. Tilannetta ylläpitävät asuntojen korkeat hinnat, jotka ovat jatkaneet nousuaan lähes koko 2000-luvun ajan.

LAPSIPERHEIDEN OSALTA kohdentumisaineisto toi näkyväksi erilaisten perheiden eriarvoisen tilanteen asuntomarkkinoilla. Yksinhuoltajien valinnanmahdollisuudet näyttävät aineistossa heikompana muihin lapsiperheellisiin nähden. Tämä niin ikään kuvastaa tilannetta, jossa yhden aikuisen tuloilla on hankalaa päästä kiinni omistusasumiseen Helsingissä. ■



Reetta Marttinen toimii tutkijana Helsingin kaupunginkansliassa.

Kirjallisuus:

Asuminen Helsingissä. Asumisen ja rakentamisen tilastotietoa Helsingistä, verkkosivusto. Helsingin kaupunginkanslia. <https://www.asuminenhelsingissa.fi>

Helsingin kaupunki (2021). Asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelma 2020. Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisu ja 2021:1. https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/Kotikaupunkina-Helsinki/2020/Asumisen_ ja_maankayton_ohjelma_2020.pdf

Helsingin Sanomat (2021). "Vuokra-asuntoja on nyt runsaasti tarjolla, ilmoitusmäärät kasvoivat maaliskuussa 32 prosenttia". HS 12.5.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007974002.html>

Helsingin Sanomat (2021). "Asiantuntijat: Vuokramarkkinoilla ylitarjontaa, vuokrat jopa laskeneet uusissa sopimuksissa". HS 28.2.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007831347.html>

Hirvonen, Jukka (2021). Tulotaso Helsingin asuntokannan eri osissa. Kvartti-verkkolehti, 3.9.2021. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/tulotaso-helsingin-asuntokannan-eri-osissa>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6745. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 18.5.2021].

Tulotaso Helsingin asuntokannan eri osissa

HELSINGIN KAUPUNGIN asuntopoliittisena tavoitteena on turvata asuntojen riittävä määrä kaupungissa sekä asuntotarjonnan monipuolisuus, huomioiden myös pienituloiset asukkaat ja erityisryhmät. Kaupunki pyrkii sekoittamaan asuntojen eri hallinta- ja rahoitusmuotoja alueittain, jotta vältettäisiin asumisen eriytymisen jyrkentyminen ja sen haitalliset seuraukset. Kaupungin kannalta on tärkeää saada tietoa, kuinka eri tuloluokkiin kuuluvat asuntokunnat sijoittuvat asuntokannan eri segmentteihin, kuten omistus-, asumisoikeus- ja vuokra-asuntoihin. Uutta tietoa asuntokantaan sijoittumisesta saatiin kaupungin tilaamasta Tilastokeskuksen aineistosta, jonka tiedot olivat vuodelta 2018.

ASUKKAIDEN TULOTASO on herättänyt aika ajoin pohdintaa etenkin ARA-vuokra-asukkaiden osalta. Vaikka tulotaso vaikuttaa näiden asuntojen asukasvalinnassa, asunnoista ei kuitenkaan joudu muuttamaan pois, jos tulot paranevat. Keskustelua on käyty siitä, jäävätkö asunnot merkittävässä määrin "väärin käsiin" eli liian hyvätuloisille ihmisille. Nyt tehdyn tarkastelun tulokset ovat samassa linjassa aiempien selvitysten kanssa: Helsingin kaupungin ARA-vuokra-asunnoissa ja muissakin ARA-vuokra-asunnoissa asuu enimmäkseen pienituloisia ja jonkin verran keskituloisia mutta hyvin vähän suurituloisia. ARA-vuokra-asunto-

kanta kohdentuu siis yleisesti ottaen niille, joille se on tarkoitettukin.

KUN KATSOTAAN helsinkiläisten sijoittumista koko asuntokantaan keskitulojen mukaan, asukkaat olivat pienituloisimpia opiskelija-asunnoissa ja Helsingin kaupungin asunnot Oy:n (Heka) erityisryhmien asunnoissa (tulokeskiarvo noin 17 000 €). Seuraavaksi pienituloisimpia olivat tavallisten Hekan vuokra-asuntojen asukkaat (21 500 €), kun muissa ARA-vuokra-asunnoissa keskitulo oli 23 200 eli hiukan suurempi kuin Hekassa. Kaikkein suurituloisimpia olivat sääntelemättömissä omistusasunnoissa asuvat (42 000 €). Hitas-omistaja-asukkailla keskitulo jäi jonkin verran alemmas, noin 36 000 euroon. Asumisoikeusasunnot ja vapaarahoitteiset vuokra-asunnot asettuivat keskituloiltaan omistus- ja ARA-vuokra-asuntojen välimaastoon, noin 25 000–28 000 euroon. Tarkastelun tulokset olivat odotetun kaltaisia. ■

Lähde:

Hirvonen, Jukka: "Tulotaso asuntokannan eri osissa" (2021). Lue koko artikkeli verkossa: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/tulotaso-helsingin-asuntokannan-eri-osissa>



HELSINKI MARKETING / JUSSI HELLSTEN

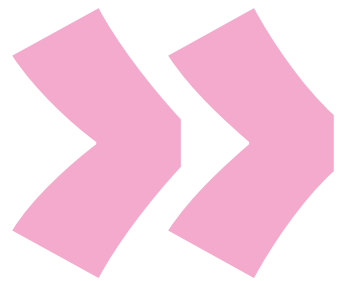
Mitä kuuluu helsinkiläisille vauvaperheille?

● SUVI MÄÄTTÄ

Helsinkiläisten vauvaperheiden vanhemmat voivat pääsääntöisesti hyvin ja ovat tyytyväisiä elämäänsä, mutta nukkumisongelmat ja uupumus tuovat haasteita arjessa jaksamiseen. Myös korona-aika on koetellut vauvaperheitä keskimääräistä enemmän. Vauvaperheet kaipaavatkin tukea vanhemmuuteen ja vauvan nukkumisvaikeuksiin.

HELSINGISSÄ ASUI 6 499 iältään 0-vuotiasta lasta vuoden 2020 lopussa. Lapsen syntymä tuo yleensä monenlaisia muutoksia lasten vanhempien arkeen, hyvinvointiin ja elinoloihin. Vauvaperheet tarvitsevat myös erilaisia palveluita kuten neuvoloita sekä raskaus- että vauva-aikana. Helsinkiläisten vauvaperheiden hyvinvoinnista, elinoloista ja palveluiden tarpeesta on toistaiseksi ollut hyvin vähän tietoa.





Tässä artikkelissa kuvaillaan helsinkiläisten vauvaperheiden hyvinvointia. Tiedot pohjautuvat Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) toteuttaman FinLapset-kyselytutkimuksen otokseen vuodelta 2020. FinLapset-tutkimus tuottaa tietoa alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä terveydestä ja hyvinvoinnista sekä palvelukokemuksista. Vuonna 2020 tutkimus toteutettiin 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen vanhemmille. Yhteensä koko maassa vastasi 8 977 synnyttäneitä (vastausprosentti 50) ja 5843 toista vanhempaa (vastausprosentti 36) (Klemetti ym. 2021). Helsingissä tutkimukseen osallistui 1232 synnyttäneitä vanhempaa (vastausprosentti 50) ja 791 toista vanhempaa (vastausprosentti 38).

TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEISTA helsinkiläisistä synnyttäneistä vanhemmista 17 prosenttia oli alle 30-vuotiaita (koko maassa 34 %) ja toisista vanhemmista 10 prosenttia (koko maassa 22 %). Noin puolet (51 %) synnyttäneistä vanhemmista Helsingissä oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon (koko maassa 27 %) ja vastaava osuus toisilla vanhemmilla oli 47 prosenttia (koko maassa 25 %).

TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEISTA/VASTANNEISTA synnyttäneistä vanhemmista ja ei-synnyttäneistä vanhemmista käytetään jatkossa termejä synnyttäneitä vanhempi ja toinen vanhempi.

KIRJOITUKSESSA TARKASTELLAAN helsinkiläisten synnyttäneiden ja toisten vanhempien tyytyväisyyttä elämään, mielenterveyttä, sosiaalisia suhteita, tuen ja palvelun saantia, elinoloja ja korona-aikaa. Kaikkia FinLapset-tutkimuksen teema-alueita ei siis käydä läpi, mutta tutkimuksen tuloksia voi tarkastella THL:n tulosportaalista¹ avoimesti. Joissakin teema-alueissa esitellään myös koko maan tulokset. Kirjoit-

1) https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/lth/fl1bp/summary_vanhemat3

tuksessa ei tehdä eri tekijöiden välisten yhteyksien tarkastelua eikä myöskään kuvailla tarkemmin vastaajien taustoja (esimerkiksi syntyperä, koulutustausta, perheen koko). Tässä esitetyt helsinkiläisten vanhempien näkemykset voivat kuitenkin olla valikoituneita esimerkiksi iän, koulutuksen tai syntyperän mukaan, eikä tutkimuksen otanta ole satunnaisotanta helsinkiläisistä vauvaperheistä.

Tyytyväisyys elämään, vanhemmuuteen ja parisuhteeseen vahvaa

Melkein kaikki helsinkiläiset synnyttäneet ja toiset vanhemmat olivat tyytyväisiä elämäänsä ja tyytyväisiä itseensä vanhempana. Vanhemmat kokivat, että perheen arki oli sujunut hyvin vauvan syntymän jälkeen. Lisäksi vanhemmat tunsivat vahvaa osallisuutta eli he kokivat päivittäiset tekemiset merkityksellisiksi, uskoivat olevansa tarpeellisia muille, pystyivät vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun ja tunsivat, että heihin luotetaan. Myös parisuhteeseen oltiin tyytyväisiä. Suurin osa synnyttäneistä ja toisista vanhemmista oli tyytyväisiä molemminpuoliseen kunnioitukseen, keskustelun avoimuuteen, ymmärretyksi tulemiseen ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa. Runsas kaksi kolmesta synnyttäneestä ja toisesta vanhemmista oli tyytyväisiä yhteisen ajan määrään ja yhteiseen tekemiseen.

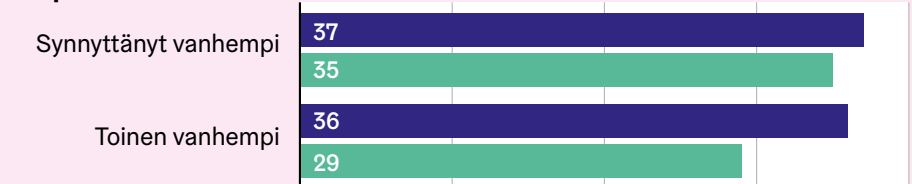
Uupumusta esiintyy – oma puoliso korostuu keskeisenä sosiaalisena verkostona

Mielenterveyden tilaa sekä odotusaikana että vastaushetkellä selvitettiin FinLapset-kyselyssä usealla kysymyksellä (Kuvio 1). Reilusti yli kolmannes helsinkiläisistä synnyttäneistä ja toisista vanhemmista koki uupumuksen oireita. Joka kymmenennellä synnyttäneellä vanhemmalla uupumusoireilu oli vakavaa. Helsinkiläisten vanhempien uupumusoireilun osuudet olivat korkeammat kuin koko maassa keskimäärin.

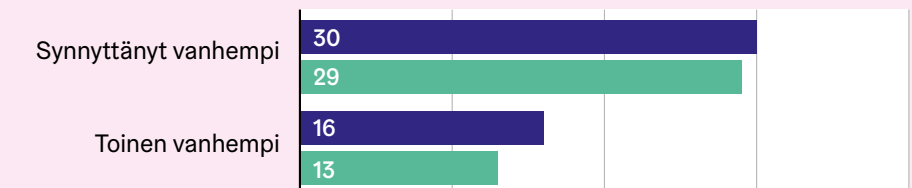
KUVIO 1.

Synnyttäneiden vanhempien ja toisten vanhempien masennusoireilu, psyykkinen kuormittuneisuus ja uupumus Helsingissä ja koko maassa.

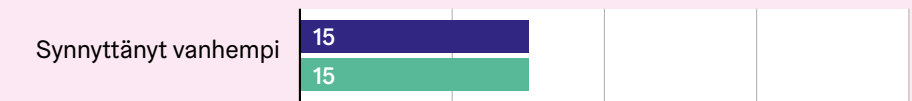
Uupumuksen oireita



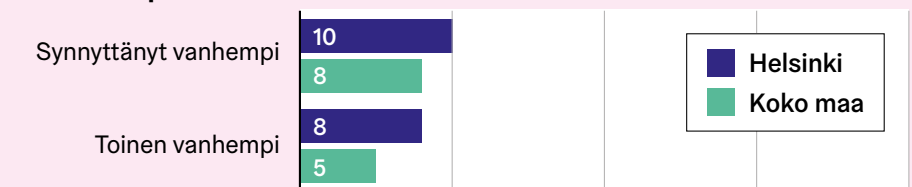
Masennusoireilua odotuksen aikana



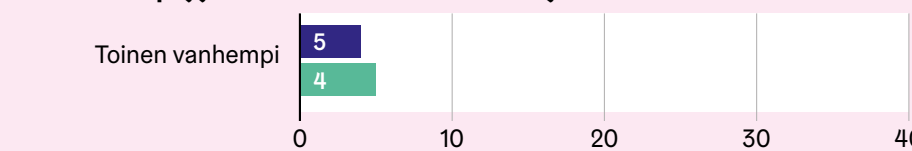
Masennusoireilua viime kuukauden aikana



Vakavia uupumuksen oireita



Merkittävä psyykkinen kuormittuneisuus neljän viikon aikana



Lähde: FinLapset/THL

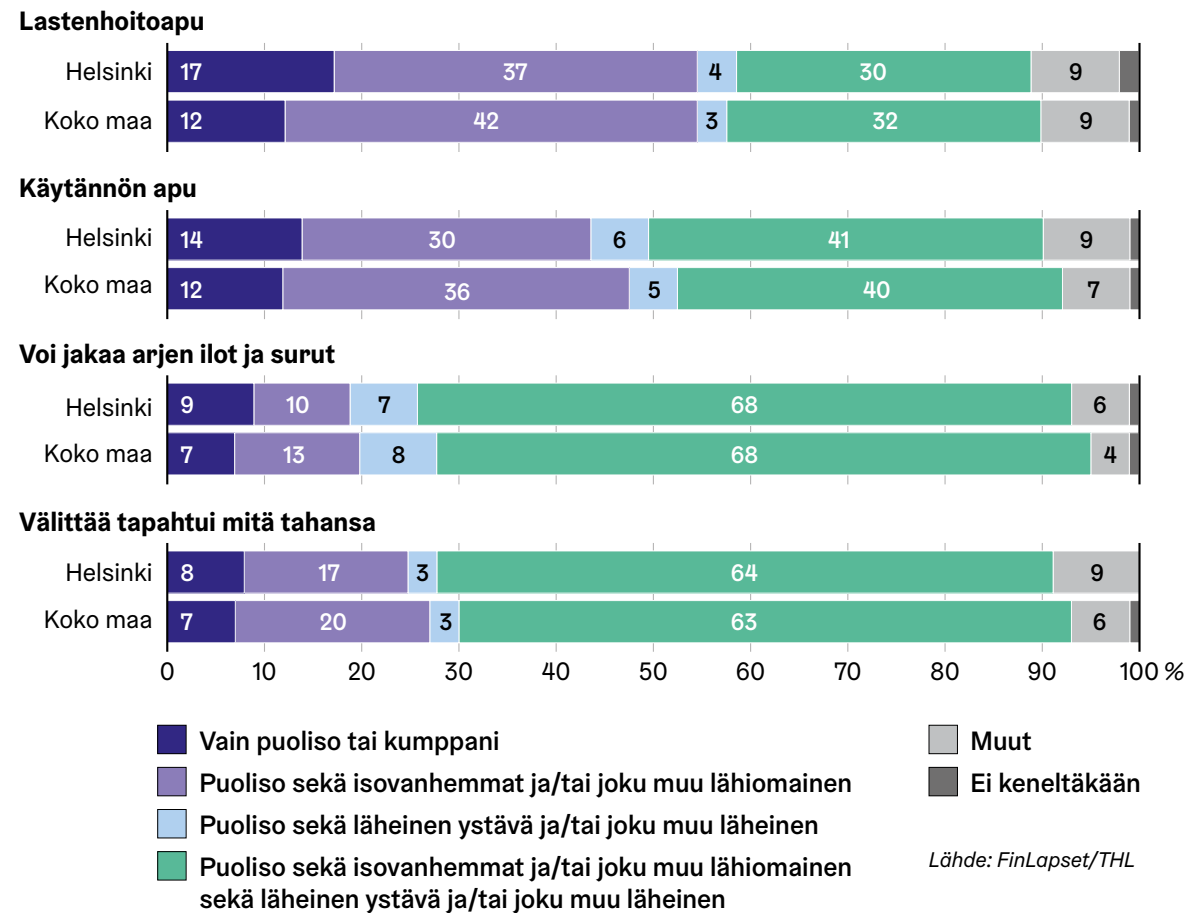
Masennusoireilu synnytyksen aikana: mitattu kysymyksellä: "oliko sinulla vauvan odotusaikana vähintään yksi yhtämittainen 2 viikon jakso, jolloin tunsit itsesi erityisen huolestuneeksi, onnettomaksi tai masentuneeksi?"

Masennusoireilu viime kuukauden aikana: mitattu CES-D-10-mittaristolla. Jos vastausten pistemäärä on vähintään 10, vanhemmalla on masennusoireilua (10 kysymyksen pistemäärä vaihtelee välillä 0-30).

Psyykkinen kuormittuneisuus neljän viime viikon aikana: mitattu MHI-5-mittaristolla, kliinisesti merkittävä psyykkinen kuormittuneisuus esiintyy, jos vastausten yhteenlaskettu pistemäärä on enintään 52 (viiden kysymyksen yhteispistemäärä vaihtelee välillä 0-100).

Vakavia uupumuksen oireita tai uupumuksen oireita: mitattu VAU-seulalla. Vanhemmalla uupumuksen oireita, kun vanhempi ilmoittaa vähintään yhteen osioon vaihtoehdon 'päivittäin' tai 'kerran tai pari viikossa'. Vakavia uupumuksen oireita esiintyy, kun vanhempi ilmoittaa vähintään yhteen osioon vaihtoehdon 'päivittäin' ja/tai vähintään kolmeen osioon vaihtoehdon 'kerran tai pari viikossa'. Mittaristossa yhteensä 5 väittämää.

KUVIO 2. Synnyttäneiden vanhempien sosiaalisen tukiverkoston laajuus Helsingissä ja koko maassa.



YKSITOISTA PROSENTTIA synnyttäneistä vanhemmista oli kertonut vauvan odotusaikana ammattilaisille masennusoireilustaan ja oli kokenut, että tarvitsi tilanteeseen apua. Koko maan osuus oli kymmenen prosenttia. Toisten vanhempien osalta vajaa neljä prosenttia helsinkiläisistä ja kaksi prosenttia koko maan vastaajista oli kertonut masennusoireiluistaan. Yksitoista prosenttia synnyttäneistä vanhemmista Helsingissä tunsivat olonsa yksinäiseksi. Osuus on saman suuruinen kuin koko maassa. Toisista vanhemmista vain pari prosenttia koki yksinäisyyttä niin Helsingissä kuin koko maassa.

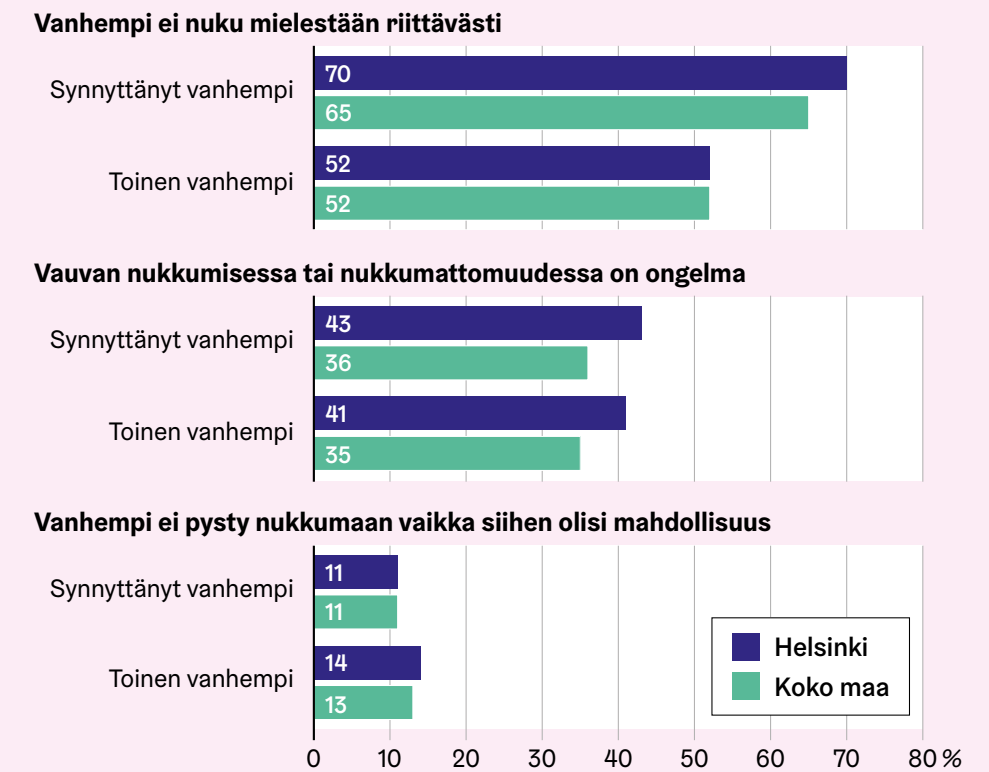
SOSIAALISIA SUHTEITA kyselyssä selvitettiin muun muassa tarkastelemalla vanhempien kokemuksia vauvan ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja tuen saannista arjen pyörittämiseen. Harva helsinkiläisvanhemmista koki, että vauvan ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa oli merkittäviä ongelmia. Synnyttäneistä vanhemmista kahdeksan prosenttia ja toisista vanhemmista noin 12 prosenttia koki näin. Myös harva helsinkiläinen vanhempi koki vauvan keskimääräistä vaativammaksi (synnyttäneet 7 %, toiset 5 %). Vajaa puolet vanhemmista koki vauvan keskimääräistä helpommaksi (synnyttäneet 43 %, toiset 46 %).

HELSINKILÄISISTÄ SYNNYTTÄNEISTÄ vanhemmista 17 prosenttia koki, että puoliso oli ainoa tuen lähde lastenhoitoavun suhteen. Lisäksi 14 prosenttia koki, että puoliso oli ainoa tuen lähde käytännön avun suhteen (Kuvio 2). Molemmat osuudet ovat jonkin verran korkeampia kuin koko maassa keskimäärin. Kaikissa kuviossa 2 esitetyissä väittämässä oli tyypillisempää, että helsinkiläiset valitsivat vain oman puolison, kun taas koko maassa keskimäärin valittiin useampi tuen lähde sosiaalisessa verkostossa. Silti hyvin harva Helsingissä vastasi, ettei saa keneltäkään apua arjessa. Myös toisten vanhempien osalta oli pääsääntöisesti havaittavissa sama ilmiö kuin synnyttäneillä vanhemmilla sosiaalisen tukiverkoston laajuuden suhteen.

Nukkumishaasteita esiintyy, kolmannes arvioi taloudellisen tilanteen korkeintaan kohtalaiseksi

Jopa 70 prosenttia synnyttäneistä helsinkiläisistä vanhemmista koki, ettei nuku riittävästi, ja 43 prosenttia koki, että vauvan nukkumisessa tai nukkumattomuudessa oli ongelma (Kuvio 3). Nämä prosenttiosuudet ovat suurempia kuin koko maassa keskimäärin.

KUVIO 3. Synnyttäneiden ja toisten vanhempien näkemyksiä omasta tai vauvan nukkumisesta Helsingissä tai koko maassa.



Lähde: FinLapset/THL

HELSINKILÄISISTÄ SYNNYTTÄNEISTÄ vanhemmista neljä prosenttia oli käyttänyt alkoholia raskauden aikana (koko maa 2 %) ja kolme prosenttia oli käyttänyt alkoholia humalahakuisesti vähintään kerran kuukaudessa vauvan syntymän jälkeen (koko maa 2 %). Toisten vanhempien osalta humalahakuisesti alkoholia käyttävien helsinkiläisten osuus (17 %) oli sama kuin koko maassa. Prosentti helsinkiläisistä synnyttäneistä vanhemmista tupakoi päivittäin tai käytti tupakkatuotetta tai sähkösavukkeita (koko maa 4 %). Myös toisten vanhempien osalta tupakointi (4 %) oli Helsingissä harvinaisempaa kuin koko maassa keskimäärin (8%).

YKSITOISTA PROSENTTIA synnyttäneistä ja 12 prosenttia toisista vanhemmista oli kokenut parisuhdeväkivaltaa edeltävän vuoden aikana Helsingissä. Koko maassa synnyttäneiden vanhempien osuus oli myös 11 prosenttia ja toisten vanhempien osalta 14 prosenttia. Henkinen väkivalta oli yleisin väkivallan muoto helsinkiläisten vauvaperheiden keskuudessa. Sitä oli kokenut runsas kahdeksan prosenttia synnyttäneistä vanhemmista ja vajaa 10 prosenttia toisista vanhemmista. Huomioitavaa on kuitenkin, että ai-noastaan 18 prosentilta helsinkiläisistä synnyttäneistä

vanhemmista oli kysytty lähisuhteiden neuvolassa, kun koko maassa osuus oli 27 prosenttia.

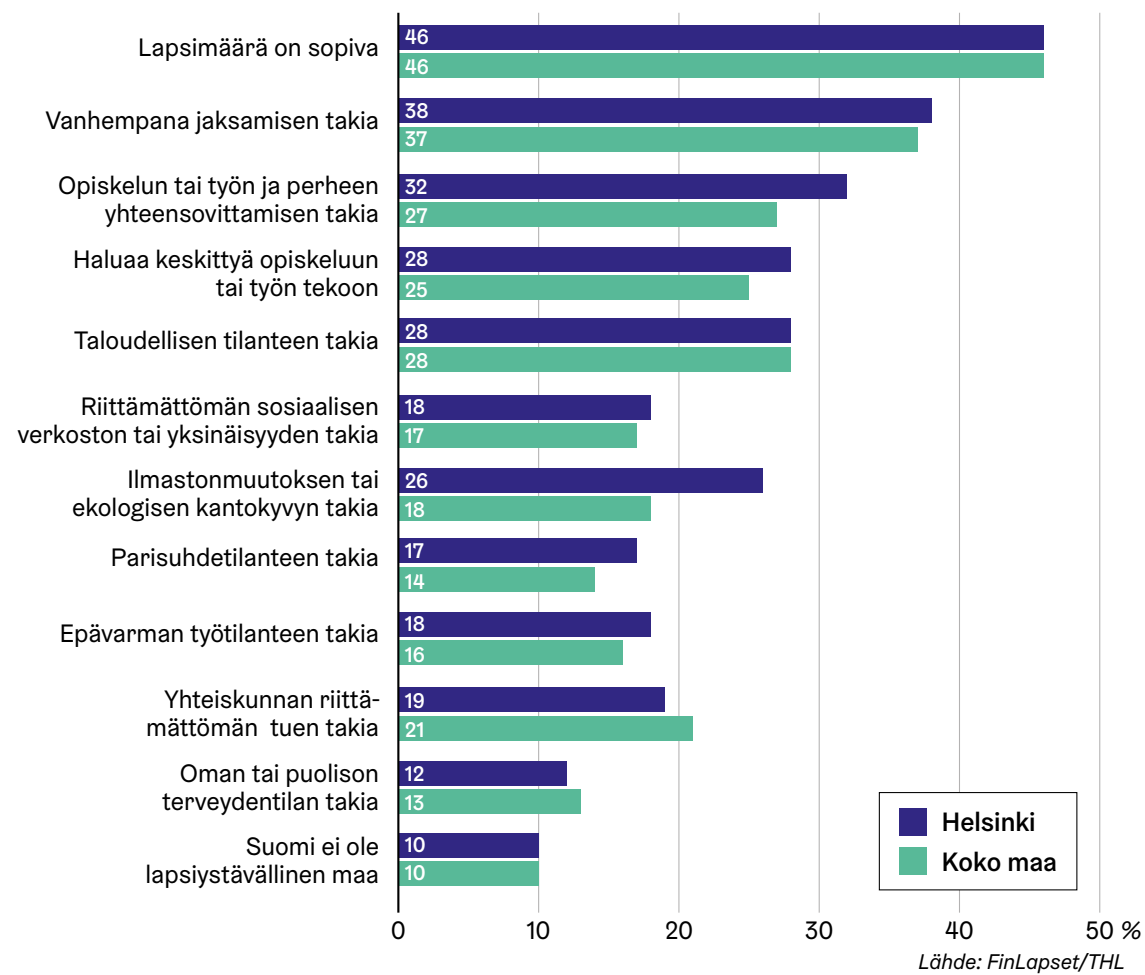
VARSINKIN SYNNYTTÄNEET helsinkiläiset vanhemmat arvioivat perheen taloudellisen tilanteen paremmaksi kuin koko maassa keskimäärin. Heistä noin 30 prosenttia arvioi perheen taloudellisen tilanteen olevan kohtalainen tai sitä huonompi. Vastaava luku koko maan osalta oli 35 prosenttia. Helsinkiläisistä toisista vanhemmista 28 prosenttia arvioi perheen taloudellisen tilanteen olevan kohtalainen tai sitä huonompi (koko maassa 32 %).

Neljännes ei halua lisää lapsia ilmastonmuutoksen ja ekologisen kantokyvyn takia

Vajaa puolet eli 48 prosenttia helsinkiläisistä synnyttäneistä vanhemmista toivoi saavansa lisää lapsia tulevaisuudessa. Osuus oli hieman alhaisempi kuin koko maassa (50 %). Toisista vanhemmista Helsingissä 42 prosenttia ja koko maassa 46 prosenttia toivoi lisää lapsia tulevaisuudessa.

KUVIO 4.

Synnyttäneiden vanhempien näkemyksiä sille, miksei halua enempää lapsia, tai on epävarma asiasta (Helsinki ja koko maa).



Indikaattori perustuu kahteen kysymykseen. Kysymys 1: "Toivotko tulevaisuudessa saavasi lisää lapsia" ja kysymys 2: "Arvioi missä määrin seuraavat tekijät vaikuttavat siihen, ettei osaa kertoa lapsitoiveesta tai ettei toivo enempää lapsia". Kysymykseen 2 on vastanneet ne vanhemmat, jotka vastasivat kysymykseen 1 ettei toivo lisää lapsia tai ei osaa sanoa. Väittämien osuus on suhteutettu kaikkiin tutkimukseen osallistuneisiin. Tällöin väittämän 100% rakentuu seuraavasti: a) niistä, jotka vastasi kysymykseen 1 myönteisesti, b) niistä, jotka vastasivat kysymykseen 1 etteivät toivo enempää lapsia tai eivät osaa sanoa, mutta kysymykseen 2 "ei lainkaan vastanneet" ja c) niistä, jotka vastasivat kysymykseen 1 etteivät toivo enempää lapsia tai eivät osaa sanoa sekä kysymykseen 2 "hieman", "jossain määrin" tai "merkittävästi" vastanneet. Kuviossa X esitetään C-vaihtoehdon osuudet.

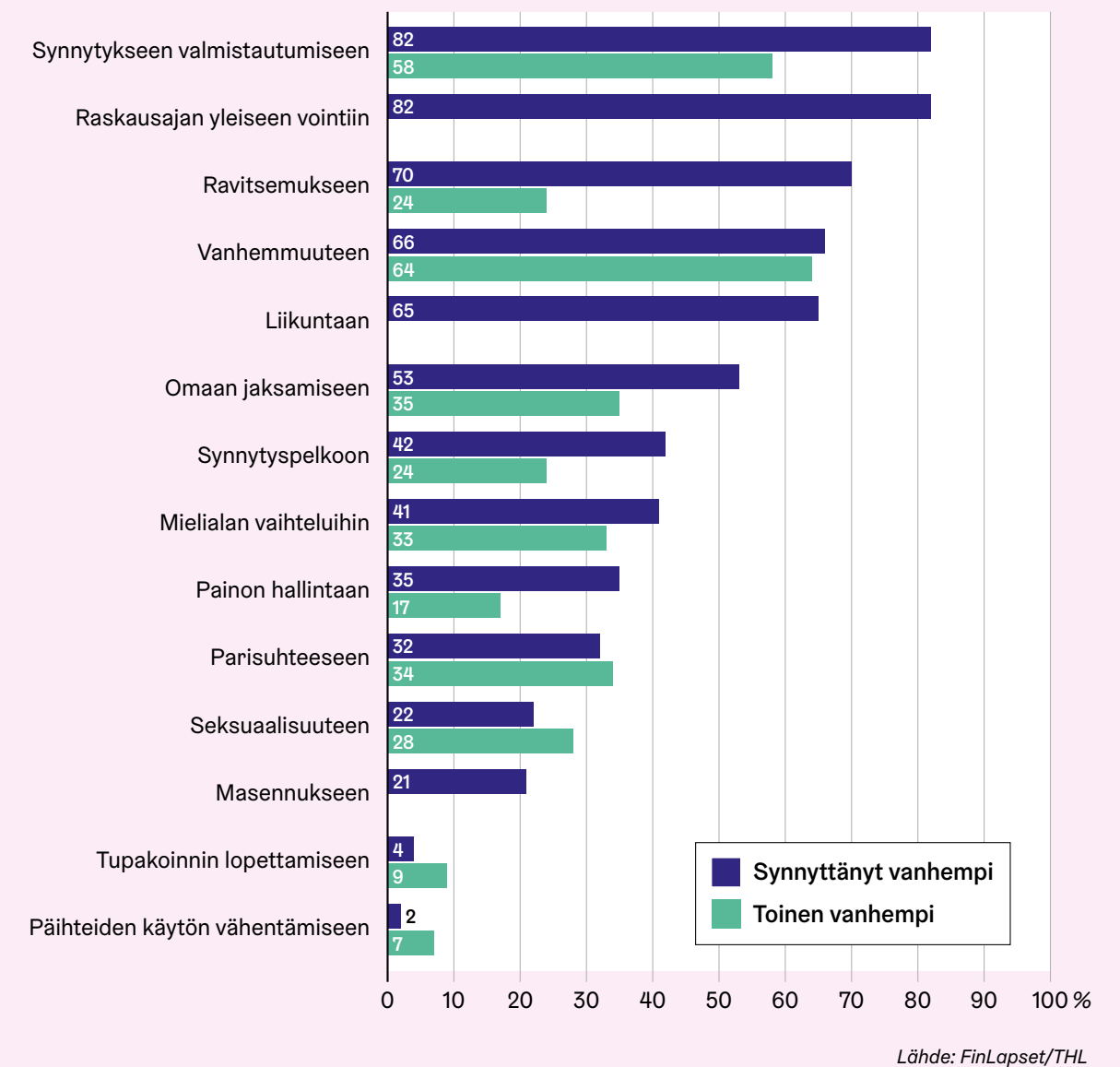
VANHEMMLTA, JOTKA olivat epävarmoja tai eivät halunneet enää lisää lapsia, kysyttiin jatkokysymyksenä arviota missä määrin eri tekijät (yhteensä 12 kpl, esitetty kuviossa 4) vaikuttavat siihen, ettei vastaaja osaa kertoa lapsitoiveesta tai ei toivo enempää lapsia. Helsinkiläisvanhempien vastaukset erottuivat koko maan vastauksista etenkin ilmastonmuutoksen tai ekologisen kantokyvyn osalta. Noin 26 prosenttia helsinkiläisistä ja 18 prosenttia koko maan synnyttäneistä vanhemmista mainitsi tämän yhdeksi syyksi, miksi eivät halua enempää lapsia tai ovat epävarmoja asiasta. Vastaavat osuudet toisten vanhempien osalta olivat Helsingissä 23 prosenttia ja koko maassa 15 prosenttia.

Tukea tarvitaan vanhemmuuteen, mutta myös elintapoihin

Yli puolet helsinkiläisistä synnyttäneistä tai toisista vanhemmista oli osallistunut perhe- tai synnytysvalmennuksen odotusaikana. Osuus on selkeästi suurempi kuin koko maassa, jossa molempien vanhempien osuudet jäivät noin 40 prosenttiin. Melkein kaikki helsinkiläiset vanhemmat olivat osallistuneet lasten neuvolakäynneille vauvan kanssa tai olivat käyttäneet lastenneuvolapalveluita edellisen vuoden aikana. Kolmannes oli käyttänyt varhaiskasvatuksen palveluita ja 44 prosenttia lääkäripalveluita lapsen sairastuessa. Runsas kolmannes puolestaan oli käyttänyt erikois-

KUVIO 5.

Helsinkiläiset synnyttäneet ja toiset vanhemmat, jotka olivat tarvinneet ammattilaisilta tukea vauvan odotusaikana.



Indikaattori perustuu kysymykseen: "Saitko vauvan odotusaikana eri alan ammattilaisilta (mukaan lukien äitiysneuvola) riittävästi tukea seuraaviin asioihin?".

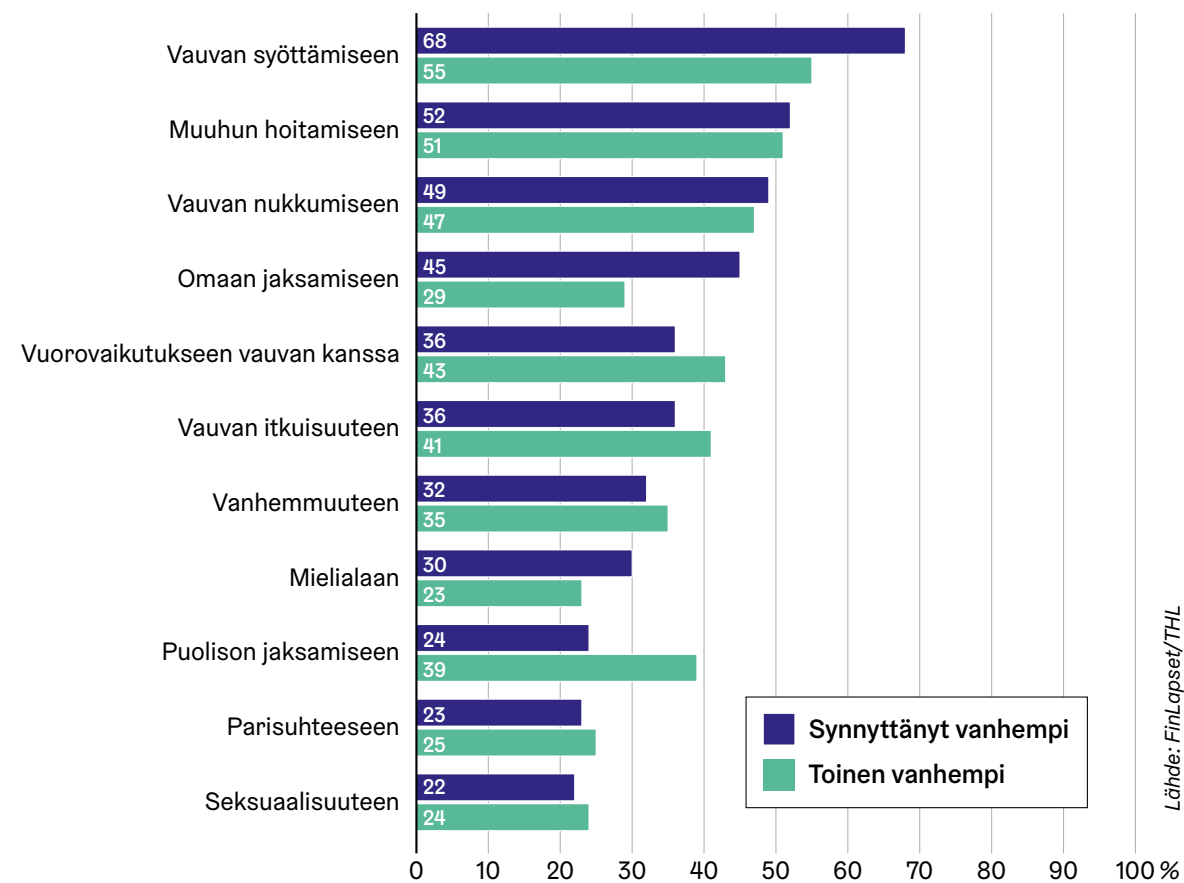
sairanhoidon palveluita lapsen sairastuessa. Muita palveluita oli käytetty harvemmin.

VAUVAN ODOTUSAIKANA helsinkiläiset synnyttäneet vanhemmat olivat tarvinneet eniten tukea synnytykseen valmistautumiseen ja raskausajan yleiseen vointiin. Reilusti yli kaksi kolmesta synnyttäneestä vanhemmasta oli kaivannut tukea liikuntaan, ravitsemukseen ja vanhemmuuteen vauvan odotusaikana (Kuvio 5). Helsinkiläiset toiset vanhemmat kaipaivat tukea odotusaikana synnyttäneitä vanhempia selkeästi harvemmin. Yleisimmin tukea oli tarvittu vanhemmuuteen ja synnytykseen valmistautumiseen.

VAUVAN SYNTYMÄN jälkeen kaksi kolmesta synnyttäneestä vanhemmasta oli tarvinnut tukea vauvan syöttämiseen (Kuvio 6). Noin puolet synnyttäneistä vanhemmista oli kokenut tarvetta tuelle vauvan nukkumiseen, omaan jaksamiseen tai muuhun hoitamiseen kuin syöttämiseen. Myös toisten vanhempien osalta suurin piirtein puolet oli kaivannut tukea vauvan syöttämiseen, muuhun hoitamiseen ja vauvan nukkumiseen.

KUVIO 6.

Helsingiläiset synnyttäneet ja toiset vanhemmat, jotka olivat tarvinneet ammatilaisilta tukea vauvan syntymän jälkeen.



Indikaattori perustuu kysymykseen: "Oletko vauvan syntymän jälkeen saanut eri alojen ammatilaisilta (mukaan lukien lastenneuvola) riittävästi tukea seuraaviin asioihin?"

Korona-aika on koetellut helsinkiläisiä vauvaperheitä

Korona-ajan kysymykset lisättiin lomakkeeseen heinäkuussa 2020 ja näin vastaajien määrä on hieman alhaisempi kuin muissa teemoissa. Runsas kolmannes synnyttäneistä vanhemmista ja neljännes toisista vanhemmista Helsingissä oli ollut huolissaan, että itse tai joku perheenjäsen sairastuisi koronaan. Noin viidennes molemmista vanhemmista oli ollut huolissaan, että hän tartuttaisi koronan muihin. Kyseiset osuudet olivat jonkin verran koko maan osuuksia korkeampia. Myös vauvan odotusajan sujumisesta, synnytyksestä tai synnytyssairaalassa oloajasta korona-aikana oli oltu Helsingissä keskimääräistä enemmän huolissaan.

SELKEÄSTI SUUREMPI osa helsinkiläisistä vauvaperheiden vanhemmista koki perheen kanssa vietetyn yhteisen ajan lisääntyneen korona-aikana kuin koko maassa keskimäärin (Kuvio 8). Toisaalta helsinkiläisten yhteydenotto isovanhempiin tai ystäviin oli vähentynyt useammin. Myös yksinäisyyttä koettiin enemmän ja jaksaminen arjessa oli heikompaa

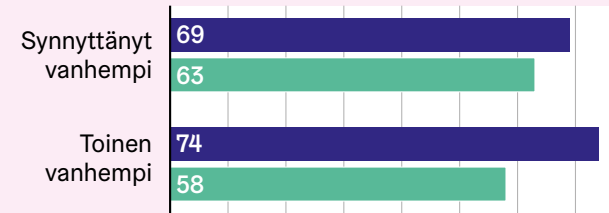
Helsingissä kuin koko maassa keskimäärin. Puolisoiden välinen läheisyyden tunne oli lisääntynyt korona-aikana Helsingissä useammin, mutta myös puolisoitten väliset erimielisyydet ja ristiriidat olivat lisääntyneet Helsingissä enemmän kuin koko maassa keskimäärin.

JOKA KYMMENES synnyttänyt vanhempi ja toinen vanhempi Helsingissä koki, että korona-aika oli heikentänyt perheen taloudellista tilannetta. Kyseiset osuudet olivat suuremmat kuin koko maassa keskimäärin (6 % synnyttäneet vanhemmat ja 5 % toiset vanhemmat). Helsingiläisistä synnyttäneistä vanhemmista joka kymmenes oli ollut korona-aikana yhteistyöneuvottelujen piirissä, neljä prosenttia työttömänä ja kuusi prosenttia lomautettuna. Puolestaan toisista vanhemmista vajaa 20 prosenttia oli ollut YT-neuvottelujen piirissä, seitsemän prosenttia työttömänä ja 14 prosenttia lomautettuna. YT-neuvottelujen piirissä olevien osuus oli Helsingissä suurempi molemmilla vanhemmilla kuin koko maassa keskimäärin. Myös suurempi osa toisista vanhemmista oli ollut työttömänä korona-aikana Helsingissä kuin koko maassa (5 %).

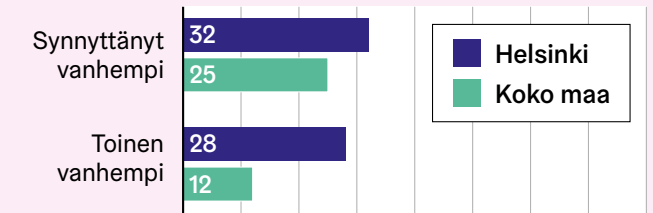
KUVIO 7.

Synnyttäneiden vanhempien ja toisen vanhempien korona-ajan kokemuksia Helsingissä ja koko maassa.

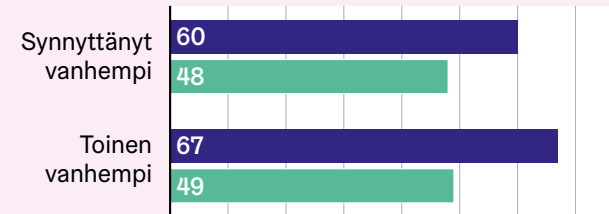
Yhteydenpito ystäviin vähentynyt



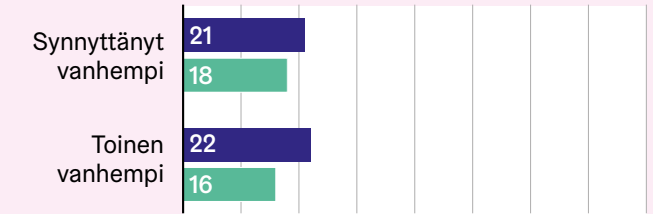
Jaksamisen tunne arjessa vähentynyt



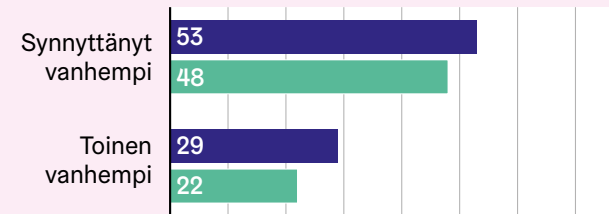
Perheen kanssa vietetty aika lisääntynyt



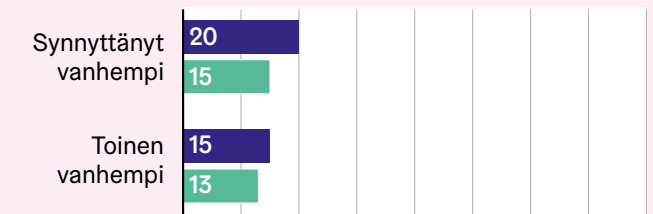
Puolisoiden välinen läheisyyden tunne lisääntynyt



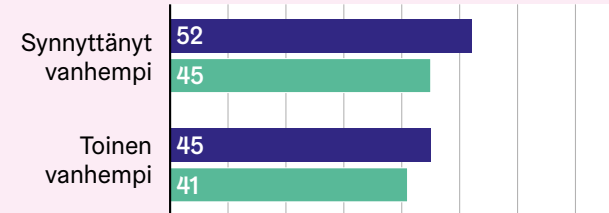
Yksinäisyyden tunne lisääntynyt



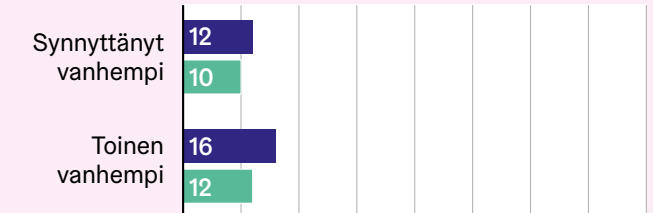
Puolisoiden väliset erimielisyydet ja ristiriidat lisääntyneet



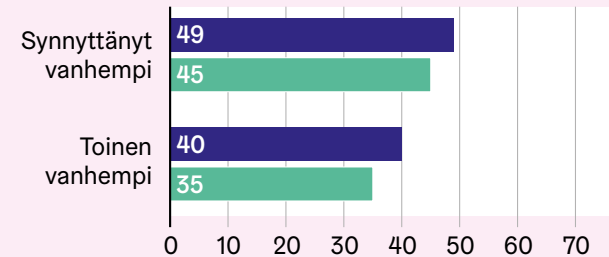
Yhteydenpito isovanhempiin vähentynyt



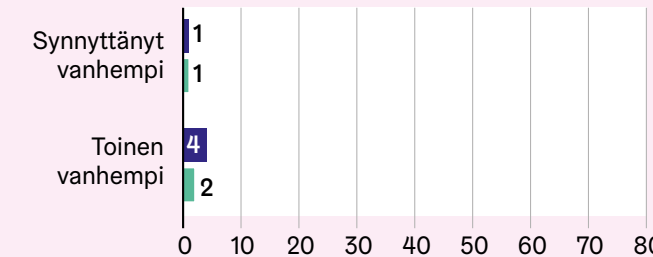
Tasapuolinen työnjako kotitöissä lisääntynyt



Napostelu lisääntynyt



Alkoholin käyttö lisääntynyt



Lähde: FinLapset/THL



HELSINKI MARKETING / TIMO WRIGHT



Tässä tarkastelussa havaittu uupumuksen kokemus ei ole ainutlaatuinen tulos, vaan asia on noussut muutenkin esille viime aikoina. Vasta julkaistussa kansainvälisessä vertailussa todettiin, että suomalaiset vanhemmat ovat maailman uupuneimpien joukossa. Suomalaisperheiden uupumusta selitetään muun muassa yksinäisyydellä, tukiverkkojen puutteella ja yksilökeskeisellä kulttuurilla.

Miten tukea uupumisen ja nukkumisen haasteita tai lisätä sosiaalisia verkostoja?

Kuten artikkelin alussa todettiin, helsinkiläisille vauvaperheille kuuluu pääsääntöisesti hyvää. Melkein kaikki helsinkiläisvanhemmat ovat tyytyväisiä elämäänsä, vanhemmuuteen ja parisuhteeseen. Uupuminen ja nukkumisvaikeudet ovat kuitenkin haasteita, joita helsinkiläisten vauvaperheiden vanhemmat kohtaavat keskimääräistä yleisemmin. Myös korona-aika on aiheuttanut haasteita helsinkiläisille vauvaperheille. On kuitenkin vielä muistutettava, että tämä tarkastelu ei ole edustava otos helsinkiläisistä vauvaperheiden vanhemmista. Tarkempaa tutkimusta tarvitaan siitä, eroavatko helsinkiläisten vastaukset esimerkiksi syntyperän tai koulutustaustan mukaan tai miten eri ilmiöt ovat keskenään yhteyksissä toisiinsa. Tämän kirjoituksen pohjalta voidaan esimerkiksi pohtia, ovatko nukkumisvaikeudet ja -haasteet sekä uupuminen yhteydessä toisiinsa ja liittyykö myös kapeampi sosiaalinen verkosto näihin ilmiöihin. Täl-

löin nämä tekijät selittäisivät kyseisten ilmiöiden yleisempää esiintyvyyttä Helsingissä.

TÄSSÄ TARKASTELUSSA havaittu uupumuksen kokemus ei ole ainutlaatuinen tulos, vaan asia on noussut muutenkin esille viime aikoina. Esimerkiksi vasta julkaistussa kansainvälisessä vertailussa todettiin, että suomalaiset vanhemmat ovat maailman uupuneimpien joukossa ja uupumuksen kokemus on esimerkiksi ruotsalaisia vanhempia yleisempää. Suomalaisperheiden uupumusta selitetään muun muassa yksinäisyydellä, tukiverkkojen puutteella ja yksilökeskeisellä kulttuurilla. (Roskam ym. 2020) Myös korona-aika on vaikuttanut asiaan. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton mukaan korona-aika on lisännyt vauvaperheiden yksinäisyyttä ja kasvattanut heidän yhteydenottojaan järjestön vauvaperhechattiin reilusti (Ensi- ja turvakotien liitto, 2021). Perheiden hyvinvointia ja terveyttä koronan ensimmäisen aallon aikana selvittäneessä suomalaistutkimuk-

sessä havaittiin, että uupumusoireita oli epidemian aikana eniten niillä vanhemmilla, jotka olivat käyttäneet sosiaalipalveluita, mutta jotka kokivat, ettei palvelusta saatu apu ollut riittävää (Lammi-Taskula ym. 2020). Myös helsinkiläiset vanhemmat toivat esille tuen tarpeen riittämättömyyden. Esimerkiksi synnyttäneistä vanhemmista 49 prosenttia tarvitsi tukea vauvan nukkumiseen, mutta vain osa koki, että ammattilaisilta saatu tuki oli myös riittävää. Nämä esitetyt tulokset kannustavatkin miettimään ja kehittämään riittävän tuen muotoja esimerkiksi vauvan nukkumisongelmiin ja vanhempien uupumiseen tarkemmin. Myös tuen muodot, joilla laajentaa sosiaalisia verkostoja, voisivat olla arvokkaita. Kyselyssä ei kuitenkaan selvitetty tarkemmin, kaipaavatko vanhemmat nykyistä laajempaa sosiaalista verkostoa nimenomaan arjen hallintaan. ■

Suvi Määttä toimii tutkijana Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikössä.

Lähteet:

- Ensi- ja turvakotien liitto (2021). Vauvaperheiden yksinäisyys ja hätä näkyy yhteydenotoissa. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vauvaperheiden-yksinaisyys-ja-hata-nakyy-yhteydenotoissa/>
- Klemetti, Reija; Vuorenmaa, Maaret & Helakorpi, Satu (2021). Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020. Tilastoraportti 6/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2021. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>
- Lammi-Taskula, Johanna; Vuorenmaa, Maarit; Aunola, Kaisa & Sorkkila, Matilda (2020). Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Roskam, Isabelle; Aguiar, Joyce; Akgun, Ege; ym. . (2020). Parental Burnout Around the Globe: A 42-Country Study International Investigation of Parental Burnout. *Affective Science* <https://doi.org/10.1007/s42761-020-00028-4>



LOTTA HAGLUND

■ Näkökulma

Sähköisten sote-palveluiden murros – ikääntyneet digiviidakossa

● TOMMI SULANDER

Digitalisaatio on tullut jäädäkseen – halusimme sitä tai emme. Sen kehitys on ollut ennen näkemättömän nopeaa koronapandemian aikana. Samalla kun digikyvykkäät kansalaiset suunnistavat luontevasti digiviidakossa ammentaen sähköisten palveluiden tarjoamia hyötyjä, osa eksyy jo ensi metreillä kokiessaan haasteita pelkästään älypuhelimien tai tietokoneen perustoimintojen käytössä. Etenkin ikäihmisillä on usein vaikeuksia käyttää sähköisiä palveluita. Jotta sähköisten palveluiden kehitys toteutuisi yhdenvertaisesti, tarvitaan kiinteää yhteistyötä ikääntyneiden ihmisten, julkisen sektorin ja elinkeinoelämän välillä huomioiden organisaatioiden digikyvykkyys suhteessa palveluiden käyttäjien kykyihin.





Sote-uudistus toteutuu

Suomi suuntaa kohti sote-uudistusta, jonka tavoitteena on taata laadukkaat, yhdenvertaiset ja eriarvoisuutta kaventavat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille kansalaisille. Nämä kuulostavat kenen tahansa korvaan kivenkovilta tavoitteilta, etenkin jos niitä peilataan lähtötalanteeseen. Valtioneuvoston mukaan tavoitteisiin on mahdollista päästä, kun käyttöön otetaan parhaat ja tehokkaimmat toimintatavat. Tehokkuudella viitataan muun muassa digitaalisten palveluiden lisäämiseen niin ajanvaraustoiminnassa, omahoidossa kuin itse palveluiden tarjoamisessa. Iso kysymys vielä tässä vaiheessa on, miten hyvin organisaatioiden kyvykkyys ja kansalaisten kyvyt kohtaavat tässä murroksessa.

IHMISET TARVITSEVAT välineitä ja palveluja, joilla heidän osallistumisensa oman terveytensä hoitoon ja ylläpitoon mahdollistuu. Digitaaliset palvelut kuten asiakasportaalit ja niiden hyödyntämisen laajentaminen edellyttävät ihmisten vahvaa osallistamista. Digitaalisten palveluiden myötä on mahdollista tehostaa ja kehittää toimintaa kustannustehokkaammaksi. Tehokkuuden tavoittelun keskiössä on pidettävä mielessä myös laatu ja vaikuttavuus. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä ihmisillä on todennäköisesti entistä enemmän valtaa. Näin ollen heidän kokemuksensa, näkemyksensä ja toiveensa tulee ottaa entistä paremmin huomioon palvelujen kehittämisessä.

HELSINGIN KUTEN muidenkin kaupunkien ja kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä vilisee jo lukuisia digitaalisia ratkaisuja. Omaolo, Maisa, Kantapalvelut, VideoVisit, turvalomakkeet, chatbotit, – ja lisää tulee. Julkiseen hoivaan liit-

tyvät kustannuspaineet ajavat kehittämään yhä monimuotoisempia sähköisiä palveluita. Tottuneilla digiviidakossa suunnistavilla ei ole huolen häivää luovia näiden järjestelmien poluilla hyödyntäen niiden tarjoamia tehokkaita ratkaisuita. Samaan aikaan iso osa etenkin ikäihmisistä taistelee kotonaan älypuhelinperuskäytön kanssa. Pelkkä sähköinen tunnistautuminen Suomi.fi-palvelun kautta voi olla vaikeaa, ellei mahdotonta.

Ikääntyneet internetissä

Internetin ja julkisten verkkopalvelujen käyttö antaa mitta-kaavaa ikääntyneiden ihmisten sähköisten kanavien käytön vähäisyydestä nuorempiin verrattuna. Lähes kaikki alle 45-vuotiaat käyttävät internetiä päivittäin ja ovat hakeneet tietoa julkisilta internetsivuilta. Vastaavasti 75–89-vuotiaista vain noin kolmannes Helsingissä ja vajaa neljännes koko maassa käyttää internetiä päivittäin. Koko maan tasolla puolet tämän ikäryhmän edustajista eivät ole koskaan käyttäneet internetiä (Ahola & Hirvonen 2021). Absoluuttiseksi väestömääräksi muutettuna tämä tarkoittaa lähes 250 000:ta henkilöä. Vastaavasti tuore Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimus osoittaa, että kolmannes 70 vuotta täyttäneistä suomalaisista ei käytä lainkaan internetiä sähköiseen asiointiin. Myös Mielosen ja kumppaneiden koko Suomea koskeva tutkimus on samoilla linjoilla. Heidän havaintojensa mukaan yli puolella 75 vuotta täyttäneistä vastaajista on välttävät tai huonot tietotekniset taidot. (Mielonen ym. 2021).

HELSINKILÄISISTÄ 75 vuotta täyttäneistä ihmisistä noin 40 prosenttia kokee viranomaisten ja julkisten palvelujen tarjoajien verkkosivut vaikeakäyttöisiksi. Luku on noin nelinkertainen nuorempiin käyttäjiin verrattuna (Ahola & Hirvonen 2021). Nämä luvut kuvaavat hyvin ikäryhmittäistä eroavaisuutta pelkästään verkkosivuilta haetun tiedon näkökulmasta. Kun tähän keskusteluun liitetään erilaisten sähköisten lomakkeiden täyttäminen ja lähettäminen sekä erillisten sähköisten palveluiden käyttö, ovat eroavaisuudet vielä suuremmat. THL:n mukaan haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä on haasteita erityisesti julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen sujuvassa etäkäytössä. Ne edellyttävät usein tavanomaista sosiaalisen median käyttöä laajempia digitaatioita (Kaihlainen ym. 2021).

Koulutustaustalla vaikutus internetin käyttöön

Ikä ei yksistään selitä sähköisten palveluiden käyttömäärää tai digiosaamisen tasoa. Koulutustaustalla näyttäisi olevan suuri merkitys sen kannalta, kuinka moni ikääntynyt ihminen käyttää internetiä sähköiseen asiointiin itsenäisesti. Peruskoulutuksen saaneista 70 vuotta täyttäneistä suomalaisista 48 prosenttia (noin 200 000 henkilöä) ei käytä lainkaan internetiä sähköiseen asiointiin, 16 prosenttia käyttää avustetusti ja 36 prosenttia käyttää itsenäisesti. Korkeakoulu-asteen koulutuksen saaneilla vastaavat osuudet ovat 9 prosenttia (noin 19 000 henkilöä), 10 prosenttia ja 81 pro-

senttia (Saukkonen ym. 2021). Tämä tieto on tärkeä huomioida kehitettäessä paikallisia sekä valtakunnallisia sähköisiä palveluja.

IKÄIHMISTEN KOULUTUSRAKENTEESTA on suuria alueellisia eroja, joilla on näiden tutkimustulosten valossa vaikutusta siihen, kuinka suuri osa ikääntyneistä käyttää jatkossa sähköisiä palveluja. Kaupunkien ja haja-asutusalueiden koulutusrakenne on varsin erilainen ikääntyneiden osalta. Suurin osa korkeakoulutetuista asuu kaupungeissa. Keskimäärin korkeasti koulutetuista ikääntyneistä kaupunkilaisista huomattavasti suurempi osa tulee siis jatkossa käyttämään sähköisiä sote-palveluita verrattuna esimerkiksi alemmin koulutettuihin haja-asutusalueiden ikäihmisiin.

NUOREMMAT IKÄPOLVET ovat jo tottuneet sähköisten palveluiden käyttöön ja heidän siirtyessään tulevaisuudessa seniori-ikään digisuunnistaminen on heille jo rutiininomainen käytäntö. Siihen asti väestössämme on iso joukko ikääntyneitä, jotka tahdostaan huolimatta joutuvat tavalla tai toisella selviämään sähköisten palveluiden murroksesta. Koronapandemia sai aikaan ennen näkemättömän digitaalisten ratkaisujen kehittämisaallon lyhyellä aikavälillä. Tämän aallon oppeja tullaan todennäköisesti jatkossa hyödyntämään sähköisten palveluiden nopeassa kehittämisessä.

Kyvykkyysien interaktio – kohtaavatko organisaatiot ja käyttäjät

Nopeassa kehittämishuumassa on syytä olla tietoinen käyttäjien varsin vaihtelevasta digiosaamisen tasosta. Ikääntyneet ihmiset tarvitsevat suhteellisesti eniten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Heillä on kuitenkin nuorempiin ikäryhmiin verrattuna enemmän haasteita sähköisten ja terveysteknologisten palveluiden käytössä. Haasteet voivat liittyä puutteisiin tietotekniikan käyttötaidoissa, fyysisiin ja kognitiivisiin rajoitteisiin sekä myös teknologiapelkoon.

JOTTA LÄHIVUOSIEN sähköisten palveluiden kehitys toteutuisi yhdenvertaisesti, tarvitaan kiinteää yhteistyötä ikääntyneiden ihmisten, julkisen sektorin ja elinkeinoelämän välillä. Tämä koskee sekä tuotekehitysvaihetta että myös uusien teknologioiden käyttöönottoa kodeissa ja hoitoyksi-

köissä. On myös erittäin tärkeää, että teknologian kehittäjät ottavat digiviidakossa eksyvät ihmiset mukaan kehitysprosesseihinsa. Tässä yhteydessä tulisi entistä enemmän pysähtyä miettimään kehityksessä mukana olevien organisaatioiden kyvykkyksiä suhteessa uusiin kehitettäviin sähköisiin palveluihin ja niiden käyttöönottoon.

KYVYKYYKSISTÄ PUHUTTAESSA on tärkeää huomioida kyvykkyysien muutos- tai vahvistamistarpeet, jos jotain kyvykkyiden osa-alueita muutetaan. Onko esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöllä tarvittavat taidot ja osaaminen ohjata asiakkaita ja potilaita uusiin sähköisiin palveluihin ja niiden käyttöön? Uudet toimintamallit saattavat edellyttää uudenlaista ammattitaitoa ja osaamisen päivittämistä.

SOSIAALI- JA terveydenhuollon toimintaan ja palveluiden kehittämiseen liittyy jatkossa yhä vahvemmin digitaalisten palveluiden kehittäminen, kun palveluita automatisoidaan. Ihmiset osallistetaan yhä vahvemmin heidän terveytensä hallintaan omatoimisen asiointin kautta. Tällöin organisaation toiminnassa korostuvat muun muassa palveluhenkilöstön kyvykkyudet eri osa-alueilla yhdistettynä ihmisten omatoimisuuteen liittyviin kykyihin. Esimerkiksi Helsingin kaupungin lähitulevaisuuden tavoitteena on yksi niin sanottu chatbot-eteinen, josta asiakas ohjautuu kysyttävän asian mukaan tietyn toimialan tai asiakokonaisuuden hallitsevan chatbotin palveltavaksi. Chatbotilla tarkoitetaan tietokonepohjaista ja usein tekoälyä sekä koneoppimista hyödyntävää virtuaalista asiakasneuvojaa, joka keskustelee käyttäjän kanssa ja opastaa palvelussa eteenpäin.

DIGITALISAATIO HAASTAA perinteiset palvelutuotannon mallit, jolloin yhden kyvykkyiden muuttaminen edellyttää monen muun kyvykkyiden vahvistamista. Palvelutuotantoon liittyvää digitalisaatiota kehitettäessä kyse ei enää ole pelkästään organisaation ja sen työntekijöiden kyvykkyydestä vastata palvelutuotannon muutoksiin, vaan parhaimmillaan jatkossa syntyy eräänlainen palvelutuottajien ja –käyttäjien välinen kyvykkyysien interaktio tai kumppanuus. Tällöin organisaatioiden on jatkuvasti peilattava omien kyvykkyysiensä suhdetta palvelua käyttäviin ihmisiin ja heidän kykyihinsä.



Jotta lähivuosien sähköisten palveluiden kehitys toteutuisi yhdenvertaisesti, tarvitaan kiinteää yhteistyötä ikääntyneiden ihmisten, julkisen sektorin ja elinkeinoelämän välillä.

Kohti ihmisperustaista kumppanuutta

Digitaalisten kuten myös muiden palveluiden kehittämisessä tulisi vahvemmin tarkastella asiakaslähtöisyyden sijaan asiakasperustaisuutta. Asiakasperustainen toiminta ottaa ihmisen huomioon hieman toisesta viitekehystä kuin asiakaslähtöinen toiminta. Asiakasperustaisuuden taustalla on tilannekohtainen ihmisen ainutlaatuisen tarpeen tunnistaminen, ymmärtäminen ja siihen vastaaminen. Parhaimmillaan asiakasperustaisuuden toteutuminen voisi merkitä digiviidakon eksoottisten suunnistamistaitojen kohentumista.

ASIAKASPERUSTAISUUDELLA ON vaikutus organisaation tekemiseen laajasti: siinä kohdataan ihmiset ja samalla määritellään, ohjataan ja hallitaan organisaation kyvykkyyksiä suhteessa heihin. Keskeistä on jatkuva kaupunkilaisten osallistaminen ja vuoropuhelu heidän kanssaan. Kun mukana olevien organisaatioiden toiminta on ihmisperustaisista ja niiden kyvykkyydet ovat optimoitu suhteessa käyttäjien kykyihin, palveluiden kehittäjien, tarjoajien ja käyttäjien välille voi syntyä aitoja kumppanuuksia. Ehkä jopa sellaisia, jossa nykyiset digieksoottiset oppivat suunnistamaan viidakossa paremmin. ■

Tommi Sulander toimii hyvinvoinnin ja terveyden teema-alueen johtavana asiantuntijana Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikössä.

Kirjallisuus:

- Ahola N & Hirvonen J (2021): Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Tutkimuksia 2021:2. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto.
- Kaihlanen A, Virtanen L, Valkonen P, Kilpinen J, Hietapakka L, Buchert U, Hörhammer I, Isola A-M, Laukka E, Kouvonen A, Kujala S & Heponiemi T (2021): Haavoittuvat ryhmät etäpalvelujen käyttäjinä – kokemuksia COVID-19-epidemian ajalta. Tutkimuksesta tiiviisti 33/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki
- Mielonen J, Saranto K, Kuusisto H, Kemppi A & Kinnunen U-M (2021): Ikääntyvien näkemyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisistä palveluista. Gerontologia, 35(1), 3–12.
- Saukkonen P, Virtanen L, Kaihlanen A, Kainiemi E, Koskinen S, Sainio P, Koponen P & Heponiemi T (2021): Sosiaaliselle syrjäytymiselle altistavien tekijöiden yhteys ikääntyneiden sähköiseen asiointiin: Tuloksia COVID-19-epidemian ensimmäisten aaltojen ajoilta. Tutkimuksesta tiiviisti 60/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.



HELSINKI MARKETING / MAREK SABOGAL



Kvartti

Innehåll

- 66** **TIMO CANTELL:**
Ledare: Med blicken på postcorona
- 68** **JUKKA HIRVONEN:**
Erfarenheterna under coronapandemin visade hur viktiga bibliotek och motionslokaler är för sina användare
- 80** **ARTTU VAINIO:**
Delningsekonomi och relaterade fenomen i Helsingfors och huvudstadsregionen
- 88** **EYÜP YILMAZ:**
Förändringstrender prövar servicesektorn i Helsingfors, men det finns hopp för framtiden
- 98** **REETTA MARTTINEN:**
Unga vuxna stort segment av invånarna i hyresbostäderna på fria marknaden
- 110** **SUVI MÄÄTTÄ:**
Hur står det till med spädbarnsfamiljerna i Helsingfors?
- 122** **TOMMI SULANDER:**
Omvälvning inom social- och hälso-tjänsterna – de äldre i digitaldjungel på webben



HELSINKI MARKETING / MAREK SABOGAL

Med blicken på post corona

Precis som resten av vår värld har Helsingfors snart två år av coronapandemivågar bakom sig. Och trots att läget tack vare den allt större vaccinationstäckningen förändrats sedan låt säga ett år tillbaka är undantagssituationen absolut inte över, och vår bild av samhället efter coronan och hur det påverkats av pandemin fortfarande lite hölj d i dunkel.

ICKE DESTO mindre håller sig staden beredd – på många vis. De nya stadsfullmäktigeledamöternas diskussioner och beslut denna höst om stadens budget och den nya Stadsstrategin har tangerat även återhämtningen från coronan och tryggandet av stadens framtida tillväxt. Tillväxten skall ske utgående från den nya Stadsstrategin så att den sociala, ekonomiska och ekologiska hållbarheten tryggas. Förändringarna i klimatet och befolkningsstrukturen beaktas – liksom många andra megatrender – inom stadens beslutsfattande.

KVARTTI GER ut den färskaste stadsforskningen kring läget och utvecklingen i Helsingfors. Bland artiklarna i föreliggande nummer är det många som ser också till tiden efter coronapandemin. Ofta ger ju forskningsmaterialen ingen direkt möjlighet att se in i framtiden, men forskare måste ändå dra förutseende slutsatser av de fakta som föreligger.

I SIN artikel i detta nummer granskar Eyüp Yılmaz hur den för Helsingfors så viktiga servicesektorn utvecklades under 2010-talet, och tittar också på hur näringsgrenen kan tänkas få det efter pandemin i huvudstadsnejden och övriga Finland. Tommi Sulander är inne på det snabba digitalsprånget under pandemin och funderar på hur social- och hälsotjänstens kunder – av vilka alla inte hanterar webbtjänster lika smidigt – i framtiden kunde engageras bättre i utvecklandet av tjänsterna. Jukka Hirvonen konstaterar i sin tur utgående från ett färskt forskningsmaterial att städernas bibliotek och motionslokaler rönt ny uppskattning under coronatiden.

JUST NU föds det lite fler nya helsingforsbor än under de senaste åren. Suvi Määttäns artikel om spädbarnsfamiljernas situation i Helsingfors bygger på en enkät där också coronatidens inverkan tas upp, och artikeln lyfter fram frågor som det vore bra att kunna besvara apropå svårigheter och ork i barnfamiljerna. ■

 Timo Cantell



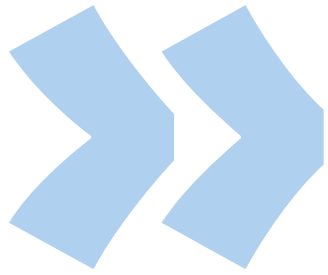
HELSINKI MARKETING / JUSSI HELLSTEN

Erfarenheterna under coronapandemin visade hur viktiga bibliotek och motionslokaler är för sina användare

● JUKKA HIRVONEN

Våren 2020 måste städerna sätta lapp på luckan för en del av sin fritidsservice, och efter det kom sedan olika grader av restriktioner att tillämpas under pandemin. De sex största städerna i Finland har genom en webbenkät kartlagt vad servicen och restriktionerna betytt för servicens anlitare. Artikeln handlar om rönen beträffande biblioteken och inomhusmotionslokalerna. De visar att biblioteket var ett särskilt viktigt ställe för dem som hade utkomstsvårigheter. Tillbaka till motionslokalerna längtade i synnerhet de yngre åldersgrupperna. Att lokalerna varit stängda hade minskat motionerandet bland speciellt de lägst utbildade och dem som hade utkomstsvårigheter.





Undersökningen klarlade följande saker:

1. Vad betyder de olika serviceformerna för invånarna, och på vilka sätt och i vilket syfte anlätades tjänsterna?
2. Hur har folk upplevt coronafaran och på vilka sätt inverkar den på deras beteende beträffande anlåtandet av dessa utrymmen och tjänster?
3. På vilka villkor var man redo att anlita servicen i olika skeden av pandemin?
4. I vilken mån har digitala tjänster ersatt – eller skulle kunna ersätta – servicen på ort och ställe?

RÖNEN KRING den sista av dessa fyra frågor har publicerats i en forskningsöversikt (Poutanen et al. 2021). Det huvudsakliga rönet var att en majoritet av svararna ansåg att de traditionella serviceformer som undersökningen gällde inte kunde ersättas med digitala tjänster särskilt bra.

Pandemins inverkan på användandet av fritidslokaler studerades i sex städer

Våren 2021 företogs en gemensam undersökning i de sex största städerna i Finland, nämligen Helsingfors, Esbo, Vanda, Tammerfors, Åbo och Uleåborg, för att klarlägga hur coronapandemin inverkat på besökandet av fritidslokaler och därtill anknyttande service. Det handlade om ett samarbete mellan Åbo stads stadsforskningsprogram, Åbo universitets central för framtidsforskning, arkitekturenheten vid Tammerfors universitet samt Helsingfors stadskansli. Samarbetet finansierades av fritidssektorerna vid de sex städerna.

UNDERSÖKNINGEN GÄLLDE olika slags fritidslokaler, men denna artikel fokuserar på bara biblioteken och motionslokalerna. Som motionslokaler räknades här till exempel simhallar, idrottshallar och gym, men inte utrymmen för motion utomhus. Inom de serviceformer som undersöktes har det under coronapandemin förekommit begränsningar eller avbrott i verksamheten beroende på om epidemin varit i en lindrigare fas eller en spridningsfas.

DE TVÅ serviceformer vi ser på här har varit mycket allmänt anlätade. Enligt stadsserviceenkäten KAPA anlätas biblioteken till exempel i huvudstadsregionen åtminstone ibland av kring tre fjärdedelar av de vuxna. Simhall besöker nästan hälften, och gym omkring en tredjedel av vuxenbefolkningen (Keskinen 2018).

FÖR HÄR refererade undersökning insamlades materialet genom intervjuer, workshops och en användarenkät. En skild publikation (Puustinen et al. 2021) rapporterar om rönen från den gemensamma undersökningen. Föreliggande artikel lägger fram en del av dem.

Material insamlades genom en öppen webbenkät

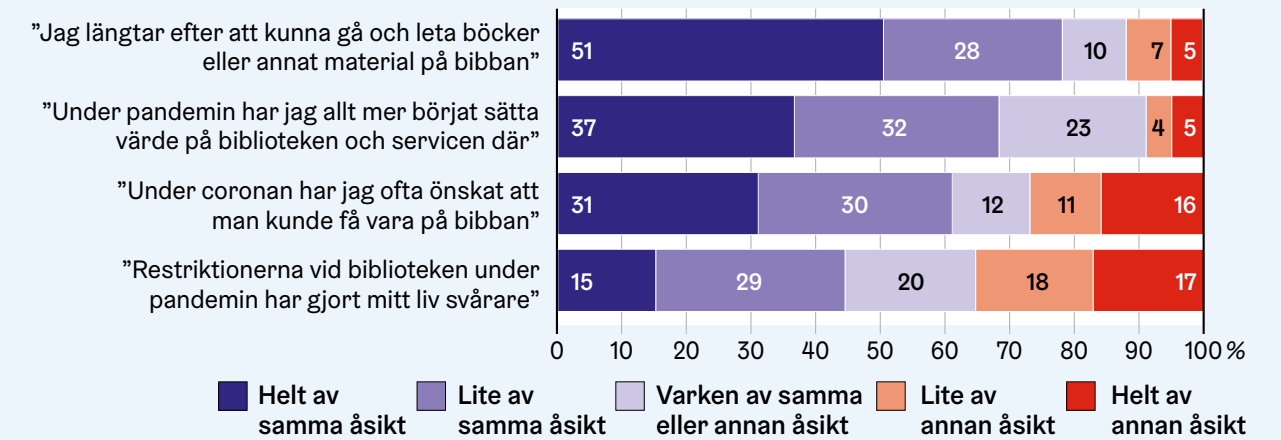
Undersökningsmaterialet insamlades våren 2021 genom en öppen webbenkät. Enkäten kunde besvaras mellan 8 april och 3 maj 2021. I det skedet höll siffrorna för coronasmitta på och sjönk efter toppnoteringarna i mars 2021 – men de var ännu ganska höga.

FRITIDSVÄSENDENA i de sex städerna spred enkätens länk på sina hemsidor, i sociala media och på andra liknande sätt. På så vis blev urvalet så att säga självvalt. De som svarat hade själva beslutit vara med. Ett sådant urval blir inte statistiskt representativt, och det kan inte heller med hjälp av koefficienter korrigeras så det blir det.

RESULTATFÖRDELNINGAR OCH nyckeltal kan alltså inte som sådana generaliseras för hela befolkningen, men attityddimensioner och inbördes beroenden mellan variablerna kan studeras. Beträffande vissa frågor rådde en mycket klar allmän opinion bland svararna. Det berättigar till antagandet att en liknande opinion råder också bland befolkningen i stort, även om några exakta procentandelar inte kan anges.¹

1) Enkäten besvarades av ca. 4 400 personer. Svartsfördelningen var kraftigt skev enligt kön och utbildningsnivå. Nästan 80 procent av svararna var kvinnor. 78 procent var högutbildade – att jämföra med 43 procent bland hela befolkningen. Åldersgruppsmässigt var de medelålders – ca. 40–65-åringarna – överrepresenterade. Analysen var inte ute efter en jämförelse mellan städerna, och en sådan skulle inte ens ha varit möjlig, eftersom sättet att samla in material gjorde att svararfördelningen kunde ha varit olika skev i olika städer.

FIGUR 1. Svar på påståenden om anlåtandet av biblioteken.



Bibbakunderna längtade efter att själva få välja böcker i hyllorna

Det traditionella sättet att låna böcker var populärast: kring 80 procent av svararna ville själva leta böcker och annat material på biblioteket (Figur 1). Det har man tidvis inte kunnat göra på grund av pandemin. Omkring två av tre bibliotekskunder hade börjat sätta större värde på biblioteket under pandemin. Tidigare hade biblioteken kanske setts som en självklarhet, och när de plötsligen stängdes våren 2020 insåg folk hur viktiga de är.

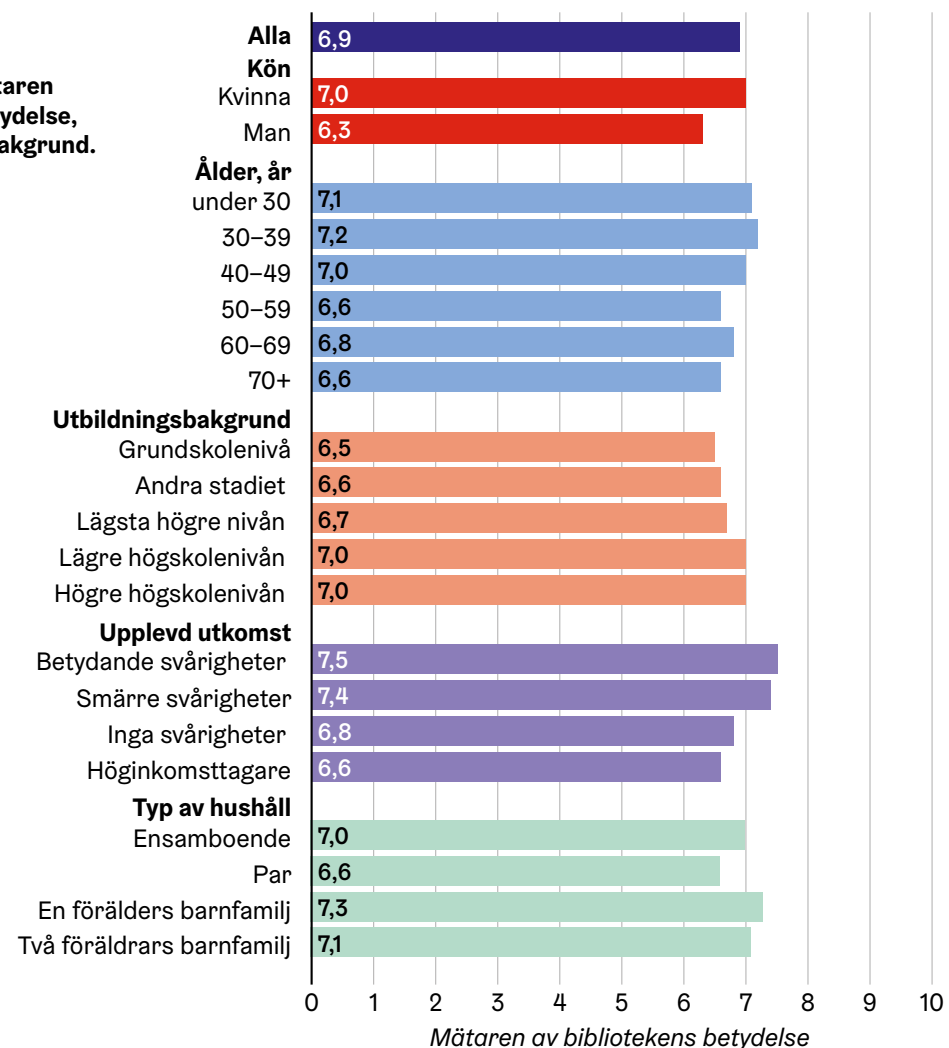
60 PROCENT av svararna skulle gärna haft möjlighet att vistas på bibban under coronatiden. Man kan alltså anta att de hade också andra önskemål än att bara få hämta reserverat material därifrån. För många kunder är biblioteket något av ett vardagsrum där man också till exempel kan läsa tidningar, lyssna på musik och träffa folk. För över 40 procent av svararna hade biblioteksrestriktionerna gjort livet svårare, för 35 procent hade de inte gjort det. Det finns alltså bibliotekskunder av många slag: för somliga är bibban en viktig del av livet, för andra något mera marginellt.



60 procent av svararna skulle gärna haft möjlighet att vistas på bibban under coronatiden. Man kan alltså anta att de hade också andra önskemål än att bara få hämta reserverat material därifrån. För många kunder är biblioteket något av ett vardagsrum där man också till exempel kan läsa tidningar, lyssna på musik och träffa folk.

FIGUR 2.

Medeltalet för Mätaren av bibliotekets betydelse, enligt svararnas bakgrund.



Viktigt att få gå på bibban i synnerhet för dem som hade utkomstsvårigheter

Svaren på påståendena korrelerade starkt sinsemellan. Av dessa element bildades en summavariabel, som vi här kan kalla Mätaren av bibliotekets betydelse. Mätaren beskriver vad biblioteket i egenskap av närservice, utrymme och ställe betyder för folk. Mätarskalan blev 1 till 10.² Figur 2 visar det medelvärde som mätaren fick i olika svararkategorier.

BÅDE MEDELTALET och medianen fick värdet 6,9. Högre värden för mätaren av bibliotekets betydelse noterades för dem som hade utkomstsvårigheter eller var ensamförsörjare.

2) "Mätaren av bibliotekets betydelse" och "Mätaren av motionslokalernas betydelse" (sistnämnda ska vi se på längre fram) konstruerades på följande sätt. Svartalternativen hade kodats med värdena 1-5, där 1 = Helt av annan åsikt, och 5 = Helt av samma åsikt. Till först summerades värdena av svaren på påståendena ihop för varje enskild svarare. Därpå ändrades skalan för summavariabeln till 0-10. Om man på varje påstående svarat "helt av samma åsikt" fick man på summavariabeln värdet 10. Om på varje påstående svarat "helt av annan åsikt" fick man värdet 0.

re, unga, högutbildade eller kvinnor. För dem var alltså biblioteket, och att kunna besöka det, ännu viktigare än för andra.

AV OVAN nämnda figur framgår hur svararnas bakgrund i sig förklarar bibliotekets betydelse, utan att andra bakgrundsfaktorer beaktats. Men till saken hör att det finns inbördes beroenden mellan faktorerna, till exempel i den meningen att de äldre åldersklasserna i snitt har lägre utbildning än de yngre, och att barnfamiljerna anhopas i vissa åldersgrupper. I vårt material var andelen personer med inkomstsvårigheter störst i den yngsta åldersgruppen, och andelen höginkomsttagare störst bland 40-59-åringarna. För denna artikel gjordes dessutom en logistisk regressionsanalys med vars hjälp vi kunde se efter hur olika bakgrundsfaktorer påverkade Mätaren av bibliotekets betydelse då de andra bakgrundsfaktorerna standardiserades bort (se tabell 1 i skild faktaruta) Det vore till exempel möjligt att någon faktors förklaringskraft helt och hållet gick att spåra till andra förklarande variabler. Det är också möjligt att standardisering av de övriga variablerna stärker en variabels förklaringskraft.

I DEN logistiska regressionsanalysen förklaras en dikotomisk (tvåklassig) variabel av andra variabler. Sålunda dikotomiserades Mätaren av bibliotekets betydelse genom att dela upp svararkåren i två ungefär lika stora grupper vid mätarvärdet 7. Tabell 1 visar först nyckeltalen för odds ratio (OR) vid modeller där en variabel isänder är förklarande variabel och de andra variablerna alltså inte standardiserats bort. Den slutliga modellen nåddes enligt en metod som lägger till en variabel i taget utgående från vilket tillägg som mest förbättrar modellen. I kolumnen till höger den modell som innehåller alla de förklarande variablerna, i den ordning de lades till modellen. Denna gång kom alla de förklarande variablerna med i den slutliga modellen.

TABELL 1.

Beroende variabel: Bibliotekets betydelse. Odds rator från Logit-analysen, samt andra nyckeltal.

Kodning: 0=Värdet för Mätaren av bibliotekets betydelse < 7; 1=mätarens värde ≥ 7

	Modeller med bara en förklarande variabel	Modell med alla förklarande variabler
Upplevd utkomst		
Betydande svårigheter	2,60	3,03
Smärre svårigheter	2,00	2,23
Inga svårigheter	1,26	1,46
Höginkomsttagare	ref.	ref.
Typ av hushåll		
Ensamboende	ref.	ref.
Par	0,75	0,84
En förälders barnfamilj	1,50	1,48
Två föräldrars barnfamilj	1,23	1,43
Utbildningsnivå		
Grundskolenivå	ref.	ref.
Andra stadiet	0,98	1,00
Lägsta högre nivå	0,85	1,06
Lägre högstskolenivå	1,14	1,24
Högre högstskolenivå	1,21	1,57
Kön		
man	ref.	ref.
kvinnor	1,48	1,38
Åldersgrupp		
under 30	1,76	1,48
30-39	1,83	1,23
40-49	1,59	1,01
50-59	1,18	1,01
60-69	1,28	1,24
70+	ref.	ref.
Constant		0,34
-2 Log likelihood		4906,3
Nagelkerke R Square		0,052

Med fet stil i tabellen är de OR som avviker från 1 på en signifikansnivå om minst 0.05 enligt Walds test.

UPPLEVD UTKOMST var den variabel som starkast förklarade bibliotekets betydelse. Då de övriga variablerna standardiserades bort försvagades detta samband inte, utan förstärktes. Sålunda hade möjligheten att gå på bibban mest betydelse för dem som hade betydande utkomstsvårigheter och minst för höginkomsttagarna. Att biblioteken är gratis är en naturlig förklaring till detta. För många av dem som har trängd ekonomi är det viktigt att avgiftsfritt kunna använda dator, läsa tidningar eller bara helt enkelt vistas på bibban.

DEN NÄST starkaste förklarande variabeln var typen av hushåll: biblioteket var viktigare för barnfamiljer än för barnlösa, i synnerhet par. Även hushållstypens förklarande kraft hölls allmänt taget kvar när de andra variablerna standardiserades.

UTBILDNINGSNIVÅN DÄREMOT förklarade inte, i envariabelsmodellen, signifikant bibliotekets betydelse. Då de övriga variablerna standardiserades, blev skillnaden mellan den högst respektive lägst utbildade kategorin signifikant på så sätt att biblioteket var viktigare för de hög- än för de lågutbildade. Könets förklarande kraft minskade en smula när de andra variablerna standardiserades, men förblev ändå signifikant.

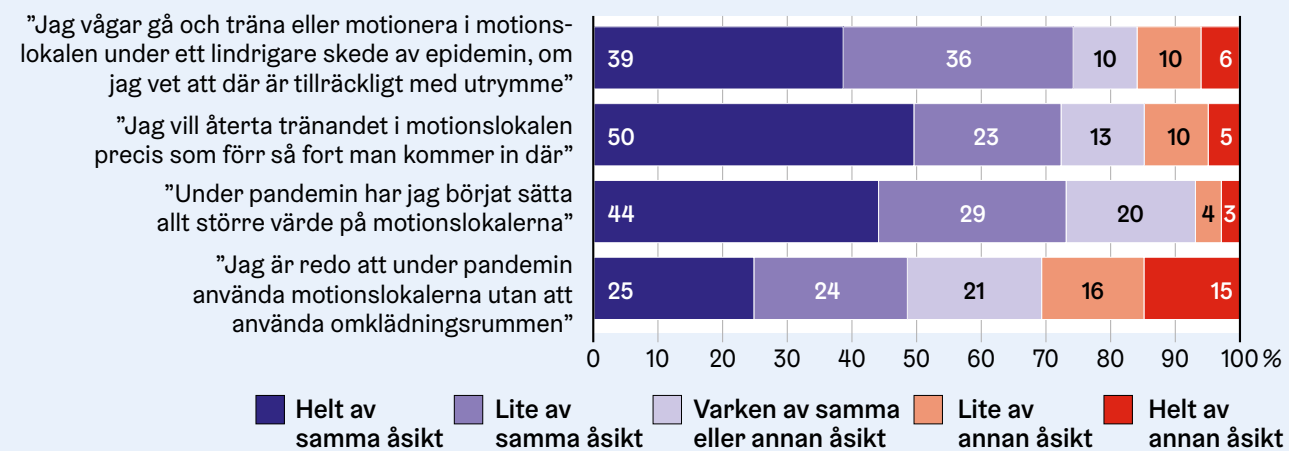
ÅLDERNS FÖRKLARINGSKRAFT minskade vid standardiseringen. I modellen med alla variabler var det bara den yngsta åldersgruppen, under 30-åringarna, som signifikant avvek från referensgruppen, dvs. 70+ -åringarna. Då alltså de andra förklarande variablerna standardiserats bort var bibban viktigare för under 30-åringarna än för över 70-åringarna.

Stor iver att få motionera inomhus igen

I likhet med biblioteken har också lokalerna för motion inomhus rönt ny uppskattning när de på grund av pandemin tidvis varit stängda för allmänheten. Tre av fyra enkätsvarare hade börjat sätta större värde än tidigare på dessa utrymmen under pandemin, och ville återta tränandet i dem så fort som möjligt (Figur 3). Ivern att få börja träna igen beskrevs av att 75 procent svarade att de vågade besöka motionslokalerna redan innan epidemin är över, förutsatt att man kan hålla avstånden där. Varannan svarare var redo att under pandemin använda motionslokalerna utan att besöka omklädningsrummen.

DESSA FYRA påståenden hade starka inbördes korrelationer. Av dem bildade vi en summavariabel, som fick benämningen "motionslokalernas betydelse". Mätaren av motionslokalernas betydelse beskriver hur ivriga svararna var att återvända till dem vartefter pandemirestriktionerna lätades. Mätarvärdet kan variera mellan 0 och 10. Bland samtliga svarare fick mätaren medelvärdet 7,1.

FIGUR 3. Svar på påståenden om motionsutrymmen.



Tre av fyra enkätsvarare hade börjat sätta större värde än tidigare på dessa utrymmen under pandemin, och ville återta tränandet i dem så fort som möjligt.

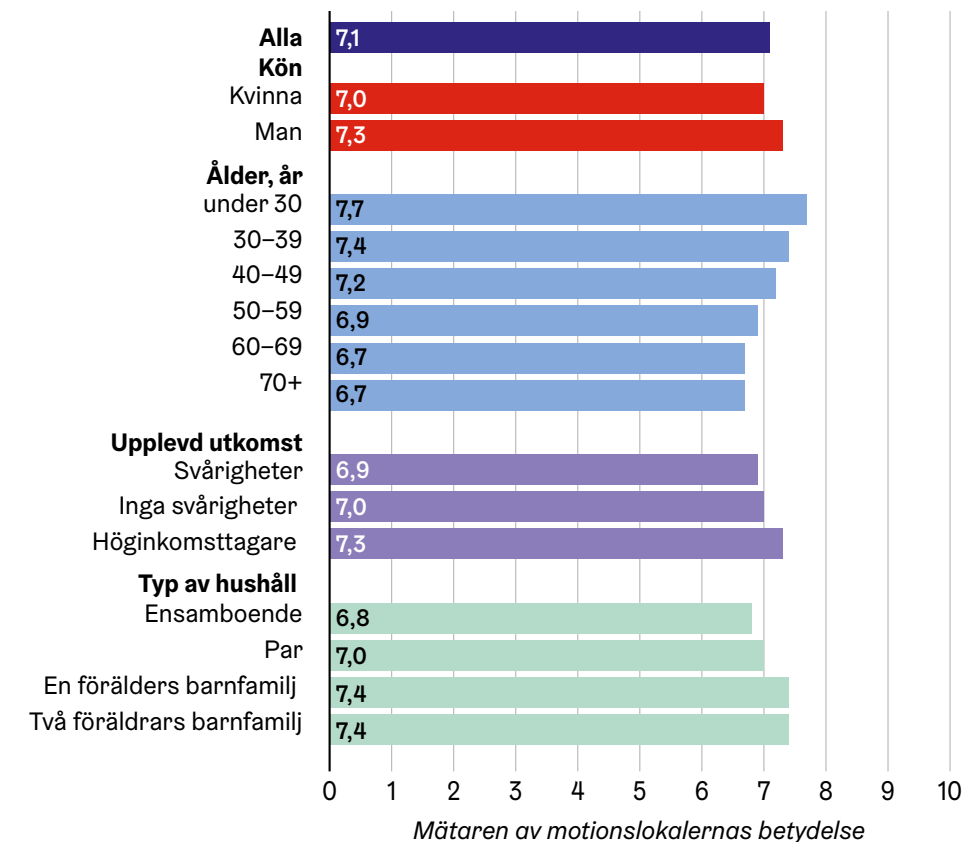
Särskilt för de unga var det viktigt att få börja träna igen

Figur 4 visar hur mätarens medelvärde varierade i olika svararkategorier. Åldern förklarade ganska starkt hur viktiga motionslokalerna var för svararna. I den yngsta gruppen, under 30-åringarna, fick mätaren medelvärdet

7,7. Motionslokalernas betydelse minskade lite med åldern, men även i den äldsta gruppen fick mätaren ett rätt så högt medelvärde, nämligen 6,7. Högre värden än andra svarare på denna mätare fick även männen, höginkomsttagarna och barnfamiljerna. Utbildningsnivån hade ingen förklarande verkan för nyttjandet av motionslokaler.

FIGUR 4.

Medelvärdet för Mätaren av motionslokalernas betydelse, enligt svararnas bakgrund.



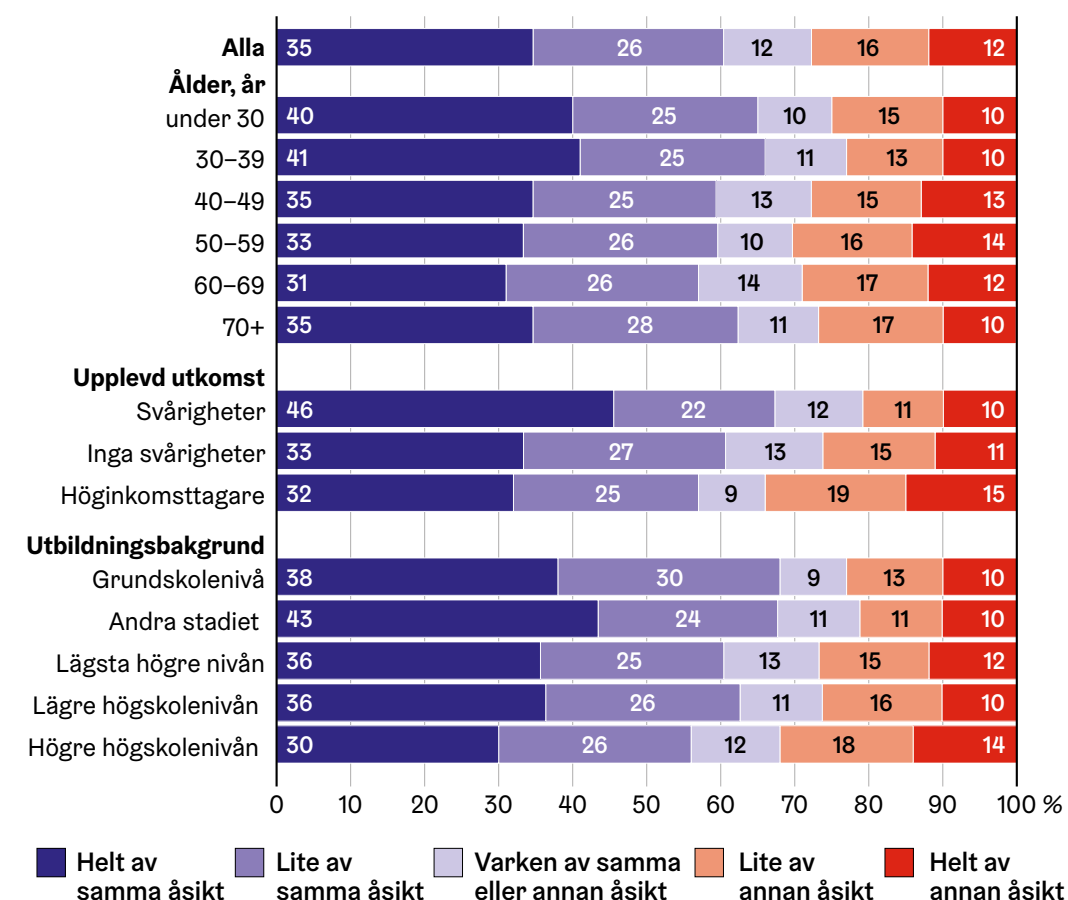
MED EN logistisk regressionsanalys studerades, på samma sätt som för biblioteken, i vilken mån olika variabelers förklaringskraft bibehölls då de övriga förklarande variablerna standardiserades bort (se regressionsanalysens resultat i tabell 2). Analysmetoden beskrevs tidigare i samband med tabell 1.

TABELL 2.

Beroende variabel: Motionslokalernas betydelse. Odds rator från Logit-analysen, samt andra nyckeltal.		
Kodning: 0=Mätarens värde < 7; 1=mätarens värde ≥ 7		
	Modeller med bara en förklarande variabel	Modell med alla förklarande variabler
Åldersgrupp		
under 30	2,43	2,52
30–39	1,74	1,66
40–49	1,54	1,34
50–59	1,28	1,22
60–69	1,15	1,16
70+	ref.	ref.
Kön		
kvinnor	ref.	ref.
man	1,40	1,44
Upplevd utkomst		
Svårigheter	ref.	ref.
Inga svårigheter	1,13	1,27
Höginkomsttagare	1,44	1,58
Typ av hushåll		
Ensamboende	ref.	ref.
Par	1,10	1,02
En förälders barnfamilj	1,59	1,60
Två föräldrars barnfamilj	1,49	1,24
Constant		0,56
-2 Log likelihood		4488,1
Nagelkerke R Square		0,037
<i>Med fet stil i tabellen är de OR som avviker från 1 på en signifikansnivå om minst 0.05 enligt Walds test.</i>		

FIGUR 5.

Svar på påståendet att restriktionerna på motionslokaler märkbart har minskat på vederbörandes motionerande.



STARKASTE FÖRKLARANDE variabeln var åldern: motionslokalerna var viktigast för under 30-åringar och minst viktiga för 70-åringar eller äldre. Korrelationen med åldern var mycket konsekvent, och försvagades inte nämnvärt när de övriga variablerna standardiserades bort.

KÖNET HADE ungefär lika stor förklaringskraft som den upplevda utkomsten. Att få komma till motionslokalerna och träna var ännu viktigare för män än för kvinnor, och för höginkomsttagare viktigare än för dem som hade utkomstsvårigheter. Standardisering av de övriga variablerna minskade inte heller dessa samband.

TYPEN AV hushåll hade svagaste förklaringskraften. I modellen med en variabel var motionslokalerna viktigare för barnfamiljer än för barnlösa. Då de övriga variablerna standardiserades bort var det bara ensamförsörjarna som sig-

nifikant avvek från referensgruppen, alltså de ensamboende; standardisering sänkte tvåföräldrars barnfamiljernas förklaringskraft under signifikansröskeln.

Majoriteten av de svarare som tidigare använt motionslokaler hade minskat märkbart på motionerandet

I det avsnitt av enkäten som gällde motionslokaler ingick också frågor om hur stängningen av motionslokaler inverkat på hur mycket man motionerade. Figur 5 visar svarsfördelningen. Resultaten blev lite oroande. 60 procent av svararna hade klart skruvat ner på motionerandet på grund av restriktionerna i öppethållningen. De som svarat så hade alltså inte ersatt den uteblivna innemotionen med utemotion, åtminstone helt.

ATT MOTIONERANDET minskat var vanligast bland lågutbildade och personer med utkomstsvårigheter. Materialet ger inget direkt svar på varför så är fallet. Det kan tänkas att andra har haft det lättare att hitta ersättande motionsställen eller -former. Höginkomsttagarna har kanske till exempel anlitat privata tjänster, som är dyrare än stadens motionservice. Åldersgruppsvis hade motionerandet minskat starkast bland under 40-åringarna.

60 PROCENT av svararna uppgav att de själva eller någon i familjen hade slutat med någon motionsform på grund av coronan. Men nästan alla som slutat (94 %) hade för avsikt att fortsätta med grenen efter epidemin.

Slutkläm

Den användarenkät som utförts i Finlands sex största städer visade att bibliotek och motionslokaler rönt ny uppskattning under coronapandemin. Deras betydelse konkretiserades då de våren 2020 plötsligen stängdes, och det därefter förekom olika slags restriktioner en längre tid. I alla befolkningsgrupper anlitas biblioteken allmänt, men de som allra mest lidit av att biblioteken stängdes är de som har utkomstsvårigheter. Motionslokalerna visade sig vara mest betydelsefulla för de unga åldersgrupperna. Enligt rönen är såväl biblioteks- som motionsservicen på ort och ställe viktiga fritidstjänster som påverkar invånarnas välbefinnande i vardagen och som i mycket begränsad utsträckning kan ersättas med digitala tjänster. ■

Jukka Hirvonen verkar som forskare vid enheten stadsforskning och statistik vid Helsingfors stadskansli.

Litteratur:

Keskinen, Vesa (2018). KAPA: Kirjasto ja elokuvat suosituimpia kulttuuripalveluita pääkaupunkiseudulla. Webbartikel, Kvartti.fi. 3.1.2018.

Poutanen, Jenni & Sari Puustinen & Jukka Hirvonen & Sampo Ruoppila & Heini Järventausta & Pasi Keski-Pukkila (2021). Vapaa-ajan palveluiden digitalisoituminen avaa uusia mahdollisuuksia, mutta ei korvaa kokemuksia paikan päällä. Åbo stads stadsforskningsprogram, forskningsöversikt 2:2021.

Puustinen, Sari & Jenni Poutanen & Heini Järventausta & Jukka Hirvonen & Pasi Keski-Pukkila & Sampo Ruoppila (2021). Koronan vaikutukset vapaa-ajan palveluiden ja tilojen käyttöön. Åbo stads stadsforskningsprogram, rapport 2:2021.



”

60 procent
av svararna

uppgav att de själva eller någon i familjen hade slutat med någon motionsform på grund av coronan. Men nästan alla som slutat (94 %) hade för avsikt att fortsätta med grenen efter epidemin.



Delningsekonomi och relaterade fenomen

i Helsingfors och huvudstadsregionen

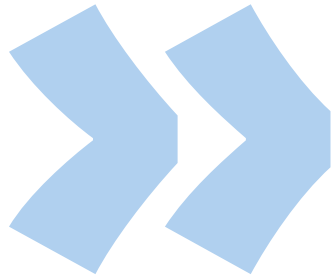
● ARTTU VAINIO

De flesta helsingforsbor – och övriga finländare – har deltagit i någon form av delningsekonomi. Det kan handla om att köpa eller sälja begagnat eller matsvinn, om kamrathjälp eller sam användning av bil. En enkät om delningsekonomi har nu givit mera omfattande kunskap om hur vanligt det är med sådant här i Helsingfors jämfört med till exempel huvudstadsregionen som helhet eller övriga Finland.

Bakgrund

Under 2010-talet började man skönja förändringar i folks konsumtionsbeteende: det blev mindre viktigt att äga saker och ting, och återvinning blev vanligare. Fenomenet beskrivs med termen delningsekonomi, som avser ett nytt sätt att dela med sig, låna eller hyra saker för tillfälligt bruk, i stället för att äga dem. Delningsekonomin utbredning har påskyndats av dels osäkerhetsfaktorer i hushållens ekonomiska situation, dels ökande miljömedvetenhet och en vilja att använda resurser vettigt och effektivt. Till förändringen har också bidragit att delningsekonomin upplevts som skojig och behändig – för många har den blivit ett forum för att träffa folk och umgås socialt (Wadlow 2021; Puschmann & Alt 2016)





genom ett slumpmässigt urval över hela landet” (Statistikcentralen 2019 och 2020. Enkäten ville svara på ett samhälleligt behov av kunskap om olika konsumtionsfenomens utbredning och förekomst i olika befolkningsgrupper, och ett särskilt syfte var att få fram statistik om olika fenomen inom delningsekonomin.

ENKÄTEN TÄCKTE hela Finland, och gjordes bland den 19–71 år gamla befolkningen. Urvalet plockades ur Statistikcentralens befolkningsdatabas genom systematiskt slumpmässigt urval. Sammanlagt 1 343 svar inkom, vilket var lite under hälften av det planerade maximiantalet. 171 av svaren var från Helsingfors.

FÖRELIGGANDE ARTIKEL analyserar frågor kring delningsekonomi och återvinning på ett allmänt plan i hela landet och, i synnerhet, i Helsingfors och huvudstadsregionen. Undersökningen Delningsekonomi fokuserade främst på loppmarknader och auktioner, olika sätt att köpa och få varor (dels traditionella sätt, dels plattformar på Internet och sociala media), mottagande av hjälp och gåvor, hjälp åt andra, matsvinn och direktsäljning samt kortvarig uthyrning av bostäder. Ett centralt analysobjekt var hur mycket och i vilken form delningsekonomi och handel, återvinning och ömsesidig hjälp konsumenter emellan förekom i Helsingfors, huvudstadsregionen och landets övriga stora städer.

Handelsplattformar och köp och försäljning av begagnat

Delningsekonomi och därtill kopplade fenomen var bekanta för enkätsvararna i Helsingfors, huvudstadsregionen och hela landet. På sätt eller annat hade de flesta enkätsvararna något att göra med delningsekonomi. Under de 12 månaderna strax före intervjun hade 53 procent av svaren i Helsingfors köpt eller fått begagnade saker på en traditionell loppmarknad (62 % i hela Finland). Loppmarknader på Internet hade 47 procent av svaren både i Helsingfors och hela landet besökt, och handelsplattformar på sociala media 41 procent i Helsingfors och 34 procent i hela landet. 74 procent av alla svarare hade skaffat någonting via minst en av dessa kanaler. 44 procent av svaren hade sålt något via någon av dem, och handelsplattformar för begagnat hade 81 procent av svaren använt på ett eller annat sätt. Detta vittnar om att en klar majoritet av finländarna årligen köper, får eller säljer begagnade varor.

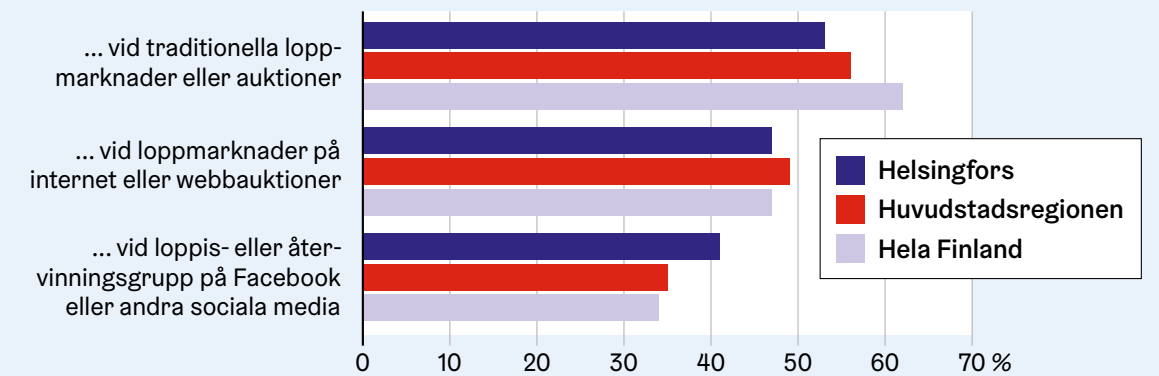
Och i högsta synnerhet är det de sociala mediernas utveckling som påskyndat delningsekonomin utbredning. De som köper, säljer, hyr eller lånar hittar varandra snabbt med hjälp av socialmedierna och den allt mer utvecklade teknologin, och behövliga penningtransaktioner ordnar sig snabbt och till låg kostnad (Rinne 2019). Enligt Basselier et al. (2018) är det fyra faktorer som driver förändringen: digitaliseringen, urbaniseringen, förändrade värderingar, och ekonomiska syften (i synnerhet att spara och förtjäna pengar).

I **EUROPA** växte, åren 2013–2015, värdet av de transaktioner som skedde via delningsekonomin olika plattformar årligen med i snitt 60–70 procent, och även därefter har ökningen varit snabb. Trots den snabba ökningen är delningsekonomin fortfarande ett rätt så begränsat fenomen i den ekonomiska helhetsbilden. Men den väntas fortsätta växa, även om det allra snabbaste tillväxtskedet kan vara över. Inte bara en naturlig avsmattning i tillväxten begränsar verksamheten, utan även en ökande reglering. Myndigheterna har ökat och fortsätter öka övervakningen av delningsekonomin, och effekter av beskattningen av vinster som görs inom den.

Enkäten Delningsekonomi, och hur den ska komma till nytta i Helsingfors

Hösten 2019 gjorde Statistikcentralen en enkät om delningsekonomi. Dess syfte var att ”få en bild av omfattningen och förekomsten av hushållens nya och ännu relativt sällsynta konsumtionsfenomen i olika befolkningsgrupper

FIGUR 1. Anlitande av olika handelsplattformar för begagnat i Helsingfors, huvudstadsregionen och hela landet.



Källa: Statistikcentralen, undersökningen Delningsekonomi (2019).

INOM DELNINGSEKONOMIN och, i synnerhet, handeln med begagnade varor kunde också lokala skillnader skönjas, varav en del handlade om vilken handelsplattform som användes. I Helsingfors var enkätsvararna mindre ivriga än i övriga Finland att köpa begagnat på traditionella loppmarknader, men villigare än de andra att göra det på handelsplattformarna på den sociala median (Figur 1). Det verkar som om denna variation förklaras snarare av var svaren bor än av till exempel hur gamla de är. Det kan tänkas att den sociala medias stadsdelsspecifika tjänster underlättar handeln uttryckligen i tätt bebodda stadsområden, där affären kan göras genom att man för eller hämtar sakerna själv.

ATT SYSSLA med delningsekonomi hänger inte längre på om folk har den erforderliga apparaturen: 97 procent av svaren ägde en smarttelefon, och två av tre hade en pekplatta eller dator därhemma.

STÖRSTA DELEN av de skönjbara skillnaderna i bakgrundsvariabler förklaras av skillnader i svararnas levnadsförhållanden och livssituation. Den åldersgrupp som allra mest handlar med begagnat är 31–50-åringarna (barnfamiljsåldern), som klart mer än andra köper och säljer barntillbehör och -kläder. Unga vuxna (<30 år) köper och säljer i högre grad än andra möbler och vuxenkläder. 51–60-åringarna i sin tur är lite aktivare än de ovan nämnda åldersgrupperna med att skaffa kärl, inredningssaker och antik. De 61 år gamla eller äldre är inte ivrigare än de yngre på att skaffa saker av något som helst slag, men nog (i viss mån) att sälja till exempel begagnade kärl och inredningssaker. Här kan man kanske se en vilja hos de äldre svararna att göra sig av med sådant som blivit överlops.

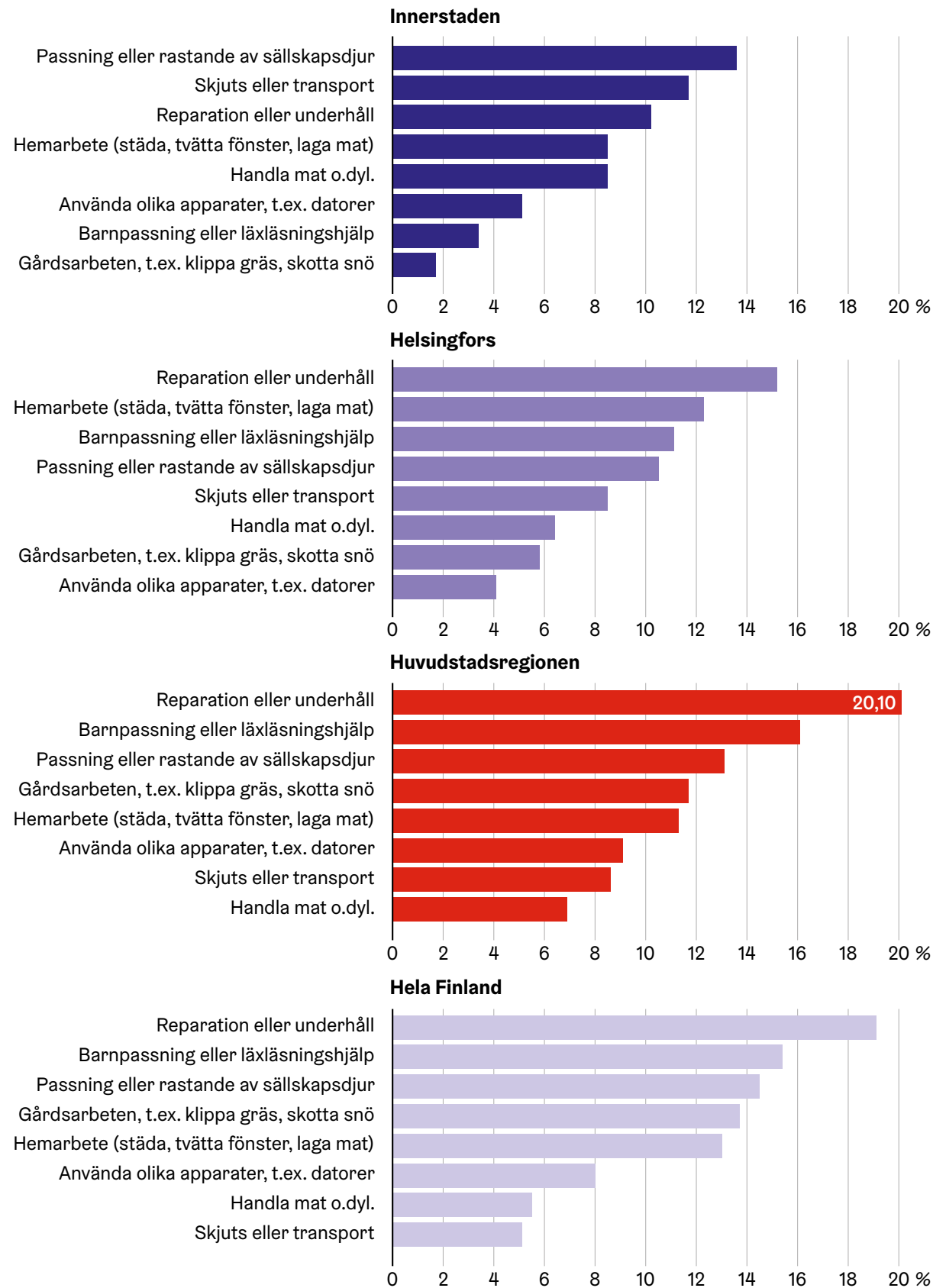
SVARARNAS ÅLDER inverkar både på vad man skaffar eller säljer och hur man gör det. De allra äldsta åldersgrupperna (51–71-åringarna) anlidade i mycket lägre grad än de andra handelsplattformar på Internet och sociala media. Skillnaden var tydligast för över 61-åringarna. Av dem var det bara ca. var tionde som anlidade handelsplattformar på sociala media för att köpa och sälja saker. I alla de övriga fyra åldersgrupperna låg denna andel kring 40 procent.

TROTS ATT det är många som köper och säljer (eller får och ger) begagnade saker är volymen på denna handel i regel liten, både till verksamhetens omfattning och dess penningvärde. Medianen för summan av de enskilda anskaffningar som gjorts de sista 12 månaderna var, beroende på handelsplattform (loppis/internet/sociala media), mellan 60 och 100 euro per svarare, och medeltalet varierade mellan 133 och 340 euro. Medeltalet höjdes av enstaka transaktioner med bland annat fordon, maskiner och apparatur. Den största enskilda affären gick på 22 000 euro.

ETT INTRESSANT iakttagande gällande begagnade varor är att de som köpt eller fått något är klart fler än de som sålt eller givit något. Skillnaden är särskilt tydlig för de traditionella loppisarnas del: lite över 60 procent av svaren hade skaffat någonting på dem, trots att bara 35 procent av svaren hade sålt något på dem. Detta kan vittna om att säljandet anhopas på antingen vissa människor (som säljer eller cirkulerar saker aktivt), eller vissa tidpunkter, som inte återkommer så ofta (t.ex. flyttningar). Vid handelsplattformarna på internet eller sociala media var skillnaden mellan dem som köpt versus sålt klart mindre – om än även där de som köpt eller fått var lite fler än de som sålt eller givit något.

FIGUR 2. Mottagande av hjälp för olika ändamål av instanser utanför det egna hushållet; i Helsingfors innerstad, hela Helsingfors, huvudstadsregionen och hela Finland.

Har fått hjälp under sistlidna 12 månader



Källa: Statistikcentralen, undersökningen Delningsekonomi (2019).

Ömsesidig hjälp

Att få eller ge hjälp utan motprestation tycks vara en ganska vanlig form av gemenskap. Det är inte lika vanligt som att köpa eller sälja begagnat, men över hälften av alla svarare hade under de sistlidna 12 månaderna fått något slags hjälp av någon utanför det egna hushållet. För det mesta handlade det om skjuts- och färdhjälp, hushållsarbete, underhåll och reparation eller att passa barn eller sällskapsdjur.

FOLK HJÄLPER andra utanför det egna hushållet i ganska lika utsträckning i olika delar av landet och olika bostadsmiljöer. Den största lokala skillnaden kommer sig av att svararna i Helsingfors, i synnerhet dess innerstad, inte har så stort behov av hjälp med gårdsarbeten, i och med att där inte finns lika mycket gårdsplaner som på andra håll i landet. En liknande avvikelse kan skönjas för barnpassandet i Helsingfors innerstad, där det bor färre barnfamiljer än i ytterstaden och i övriga huvudstadsregionen (se Mustonen & Lindblom 2016).

ATT FÅ hjälp av andra än det egna hushållets medlemmar var vanligast bland 31–40-åriga svarare. Denna åldersgrupp hade i högre grad än andra fått hjälp med gårdsarbete, hushållsarbete, barn- eller sällskapsdjurspassning, och reparations- eller underhållsarbeten. Det finns logiska orsaker till skillnaderna åldersklasser emellan: till exempel barnpassningshjälp fick typiskt just 31–40-åringarna, som mer än andra har barn som behöver passas.

BLAND DEM som ger hjälp ser man en liknande, om än lite jämnare, åldersfördelning som hos dem som får hjälp: De yngsta åldersklasserna ger i större utsträckning än de andra hjälp utanför det egna hushållet oavsett hurdan hjälp det handlar om. Detta innebär sannolikt också att de unga åldersklasserna får och ger hjälp inte bara av/åt släktingar utan även vänner och bekanta – och kanske rentav främmande människor (Danielsbacka et al. 2020). I huvudstadsregionen var det lite mindre vanligt än i övriga Finland att få eller ge hjälp utan motprestation, men denna skillnad var inte stor. Att man ställer upp och hjälper händer inte så ofta. För ungefär hälften av alla svarare skedde det mindre än en gång i månaden, för var femte ca. en gång i månaden och för var sjätte oftare än så.

DE SOM fick saker till skänks eller låns var i högre grad än andra 19–30-åringar. Nästan oavsett vad för slags saker det gällde minskade andelen personer som fått eller fått låna saker stadigt åldersgruppsvis så att de allra äldsta svararna minst uppgav sig ha fått saker till skänks. De saker som man allmänast fick till skänks eller till låns var typiska vardagsföremål som ofta behövs: vuxen- eller barnkläder, hobbyredskap, böcker, verktyg och fordon.

DE SOM gav bort saker var oftast släktingar, familjebekanta eller vänner. Omkring hälften av svararna uppgav sig ha fått gåvor av dessa. Var femte svarare hade dessutom fått något av grannar eller andra bekanta, men bara ett fåtal (under 5 %) av främlingar via till exempel något socialt medium. De lokala skillnaderna i att få saker till skänks var små.

Matsvinn och direktförsäljning av mat

I hela landet var det förhållandevis vanligt att utnyttja matsvinnet, och i det avseendet kunde inte mycket lokal variation skönjas. Figur 3 visar konsumtionen av svinnsmat och direktsåld mat i hela landet och Helsingfors. Siffrorna visar att ungefär varannan konsument köper svinnsmat åtminstone en gång i månaden, och att ungefär lika många uppger att de aldrig skaffar svinnsmat. Till skänks hade ca. 15 procent av enkätsvararna fått svinnsmat.

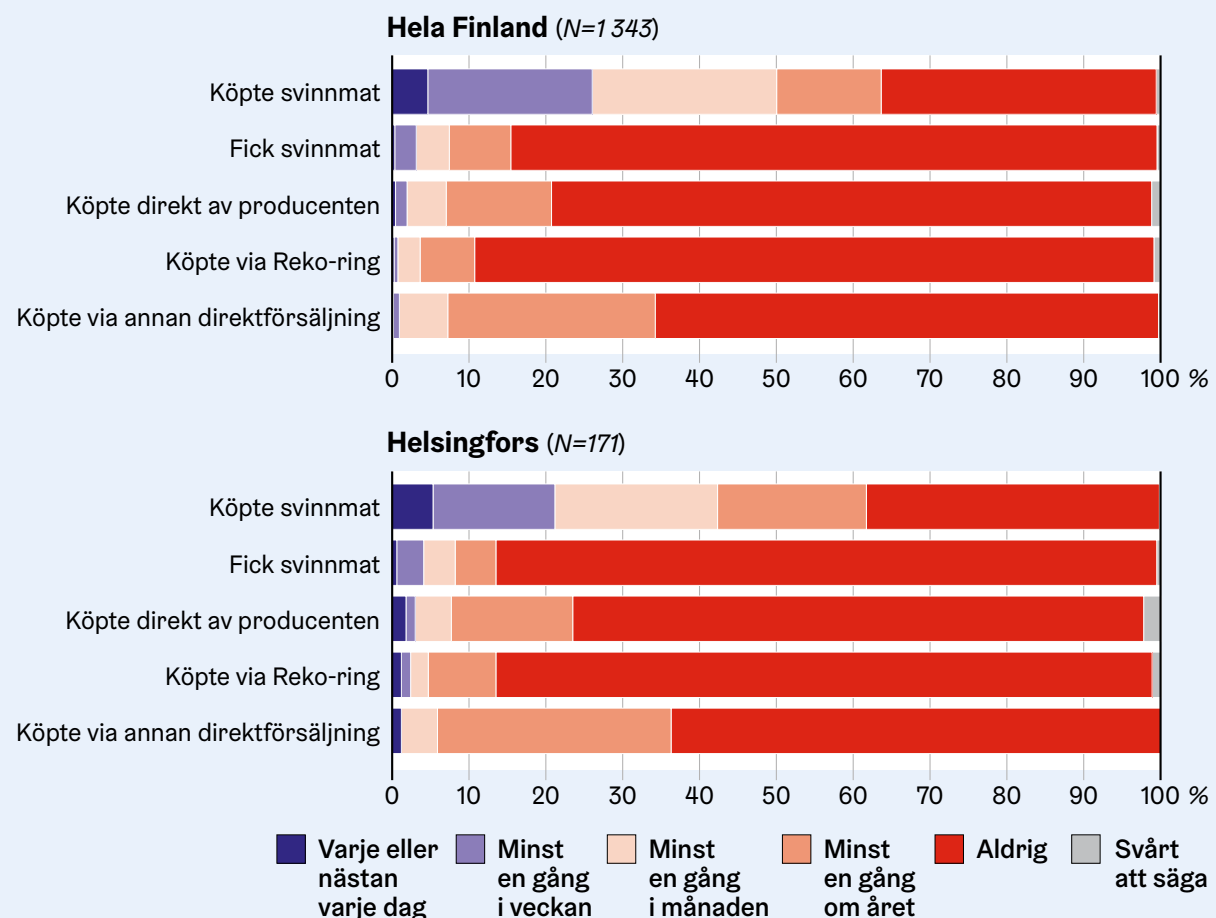
ATT SKAFFA mat direkt från producenten var klart ovanligare än att köpa svinnsmat. Fyra av fem svarare anlitade inte matcirkel eller Reko-ringar överhuvudtaget, och inte heller andra former av direkt matleverans anlätades mycket mer än så.

TROTS ATT det inte förkom någon lokal variation i direktförsäljningen av svinnsmat och annan mat, märktes en svag variation efter svararnas ålder. De allra yngsta svararna (under 30-åringar) använde svinnsmat mera än andra, och 51–60-åringarna allra minst. Bland över 60-åringarna var intresset för svinnsmat större än i åldersgruppen strax under, men ändå inte särskilt stort. 31–50-åringarnas beteende visavi svinnsmat var mycket nära den yngsta åldersklassens. Denna variation kan handla om dels svararnas disponibla inkomster, dels olika åldersklassers vanor gällande mat och hur man köper den.



Att syssla med delningsekonomi hänger inte längre på om folk har den erforderliga apparaturen: 97 procent av svararna ägde en smarttelefon.

FIGUR 3. Försäljning av svinmat och direktförsäljningsmat i Finland (N=1 343).



Källa: Statistikcentralen, undersökningen *Delningsekonomi* (2019).

REKO-RINGAR OCH annan direktförsäljning av mat anlitas lite flitigare av 31–60-åringarna, men skillnaderna gentemot andra åldersgrupper var mycket små, med undantag av den yngsta åldersklassen. Likaså var skillnaderna områden emellan små. Reko-ringarnas och direktförsäljningens andel av svararnas matbudget var mindre i Helsingfors än i de övriga stora städerna, och även en aning mindre än i Finland i genomsnitt.

Bilar som används gemensamt, samåkning och bostadsuthyrning

Bilar som används gemensamt hade åtminstone inte då enkäten gjordes ännu slagit igenom. Biluthyrningsfirmor hade 12 procent av helsingforsborna (6 % av finländarna) anlita, men gemensam användning eller kompisuthyrning av bil

hade bara sju procent av svararna i Helsingfors och cirka två procent i hela Finland prövat på. Hyrt ut egna bilar till andra hade ca. två procent av svararna både i Helsingfors och hela landet gjort.

MYCKET POPULÄRT är det däremot med samåkning. Mest samåkning förekom det i de yngsta åldersgrupperna (över 80 % av under 31-åringarna), och minst i de äldsta (under 40 procent av över 60-åringarna). Samåka gör man nästan alltid med bekanta, men också i någon mån (5 % av svararna) med helt främmande människor. Skillnaderna landsändor emellan i samåkning var obetydliga. Det som däremot varierar är hur ofta man samåker. Cirka hälften av dem som samåker gör det mindre än en gång i månaden, men samtidigt samåker en sjättedel av svararna minst en gång i veckan, en del rentav nästan dagligen.

ATT KORTFRISTIGT hyra ut sin egen varaktiga bostad, sin andra bostad eller sommarstuga till utomstående är mycket ovanligt. Ungefär en procent av dem som besvarade enkäten hade gjort det. Men att hyra någon annans bostad till exempel via AirBnB var betydligt vanligare. Tio procent av svararna hade hyrt någon annans bostad utomlands och sju procent i hemlandet. Detta kan tyda på att uthyrandet av den egna bostaden anhopas och att uthyrning konsumenter emellan professionaliseras – och därmed blir en otydligare del av delningsekonomin.

Slutkläm

Över två tredjedelar av helsingforsborna och finländarna köper och säljer årligen begagnade saker, och dessutom får över hälften av dem hjälp av och ger hjälp åt andra. Samåkning är också mycket vanligt både i Helsingfors och i Finland som helhet. Trots att olika handelsplattformar på internet och sociala media har gjort delningsekonomin och dess många former tillgängliga för allt fler är traditionella loppmarknader fortfarande omtyckta. Bilar som används gemensamt och direktuthyrning konsumenter emellan förekommer i viss mån, men inte särskilt mycket.

ÄVEN OM delningsekonomin fått allt fler former är den fortfarande ett ganska marginellt fenomen mätt i pengar. Men att den är ekonomiskt marginell betyder inte att den skulle sakna betydelse eller ha bara liten betydelse. Den nytta man får av till exempel återvinning, då användbara saker byter ägare och får ett nytt liv, är mångskiftande: som exempel spar folk pengar, och avfallsmängderna minskar. Saker och ting kan ha ett mycket större bruksvärde än vad de kostar, och att ge och få hjälp kan förutom sin direkta nytta ge ökad gemenskapskänsla. ■

Litteratur:

Basselier R, Langenus G & Walravens L (2018). The rise of the sharing economy. NBB Economic Review. https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2018/ecoreviii2018_h3.pdf

Danielsbacka, M, Hämäläinen, H & Tanskanen A O. (red. (2020). *Suomalainen auttaminen*. Gaudeamus. <https://www.gaudeamus.fi/suomalainenauttaminen/>

Mustonen, P & Lindblom, T (2016). I innerstaden bor det nöjda barnfamiljer. *Kvartti* 2016:1. Helsingfors: Helsingfors stads faktacentral. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kantakaupungissa-asuu-tyytyvaisia-lapsiperheita>

Puschmann T & Alt R (2016): "Sharing Economy". *Business & Information Systems Engineering*: Vol. 58: Iss. 1, 93–99.

Rinne, A (2019). 4 big trends for the sharing economy in 2019. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/sharing-economy/>

Statistikcentralen (2020). Vertais- ja jakamistalouden ilmiöt kotitalouksissa. <https://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/vertais-ja-jakamistalous/index.html>

Statistikcentralen (2019) Användning av informations- och kommunikationsteknik Del 4. Delningsekonomi. https://www.stat.fi/til/sutivi/2019/sutivi_2019-11-07_kat_004_fi.html

Wadlow, T (2021). The sharing economy will be worth \$335 billion by 2025. *Supply Chain Digital*. <https://supplychaindigital.com/logistics-1/sharing-economy-will-be-worth-dollar335-billion-2025>

Arttu Vainio verkar som ledande sakkunnig i ekonomi och arbetsmarknad vid enheten stadsforskning och statistik vid Helsingfors stadskansli.



Trots att olika handelsplattformar på internet och sociala media har gjort delningsekonomin och dess många former tillgängliga för allt fler är traditionella loppmarknader fortfarande omtyckta.



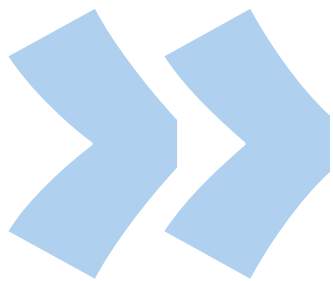
HELSINKI MARKETING / KUVAOIKIEMISTO KUOVIODY

Förändrings- trender prövar servicesektorn i Helsingfors, men det finns hopp för framtiden

● EYÜP YILMAZ

Näringslivet i Helsingfors är mycket servicedominerat, och de senaste åren har antalet serviceföretag och personer som arbetar vid dem ökat. Men företagets omsättning har utvecklats bara svagt inom servicesektorn, och dessutom tär verkningarna av coronapandemin just nu på omsättningen. Artikeln tar en närmare titt på utvecklingen inom och framtidsutsikterna för servicesektorn och dess olika näringsgrenar i Helsingfors.





Företagsverksamheten har stor betydelse för Helsingfors och hela Finlands ekonomi. Företagen skapar arbete, omsättning och förädlingsvärde, och det främjar landets konkurrenskraft och ekonomiska tillväxt.

I Finland finns livlig företagsverksamhet inom ett stort antal branscher. Helsingfors framstår som synnerligen servicedominerat: 88 procent av företagen i staden verkar inom servicesektorn.

FÖRETAGEN INOM servicesektorn står också för största delen av företagens sammanlagda personalmängd och omsättning i Helsingfors, med 84 procent av totalpersonalen och 60 procent av totalomsättningen år 2019. Föreliggande artikel granskar till först den utveckling som under 2010-talet skedde i Helsingfors, dess tre grannkommuner Esbo, Grankulla och Vanda och i övriga Finland, för att sedan göra en mera detaljerad analys av servicesektorn i Helsingfors. Till sist görs en överblick av coronapandemins verkningar och hur servicesektorn i Helsingfors kan väntas utvecklas under kommande år.

Fördelaktig utveckling bland serviceföretagen i Helsingfors med grannkommuner, i övriga Finland går det saktare

År 2019 verkade det 43 280 företag inom servicesektorn i Helsingfors. De utgjorde 66 procent av företagen i huvudstadsregionen och 19 procent av serviceföretagen i hela Finland. Att Helsingfors är kärnan i den finländska servicesektorn syns på att antalet företag, personalen och omsättningen är stora. Medan Helsingfors står för bara drygt 12 procent av landets folkmängd stod staden år 2019 för 24 procent av Finlands hela servicesektors personal och 22 procent av dess omsättning. I reda siffror innebär det att sammanlagt 240 470 personer arbetade och 54,7 miljarder euro omsattes inom serviceföretagen i Helsingfors.

I HELSINGFORS har antalet företag och personal vuxit snabbt jämfört med grannkommunerna och övriga Finland. Att företagen och personalen ökat i synnerhet i Helsingfors, men också i dess grannkommuner, har att göra med att regionen har dragningskraft och ett stort kundflö-

de. Tillväxten är summan av många faktorer: i bakgrunden finns till exempel folkökningen och jobbtillväxten, och att byggandet av dels bostäder, dels lokaler för företagsverksamhet ökat.

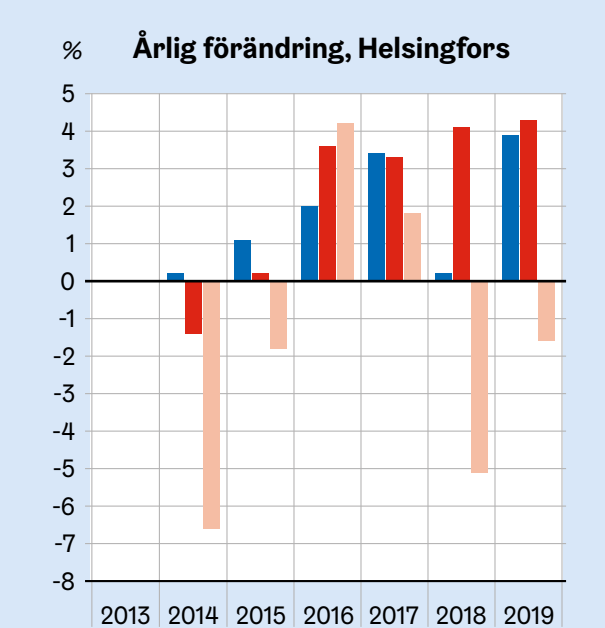
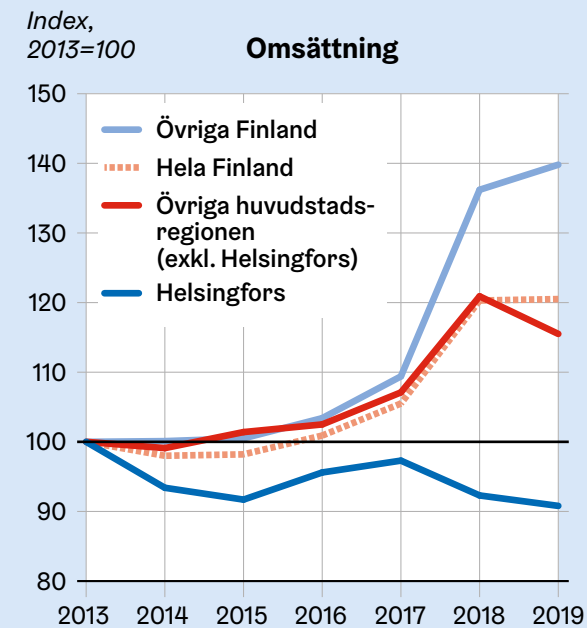
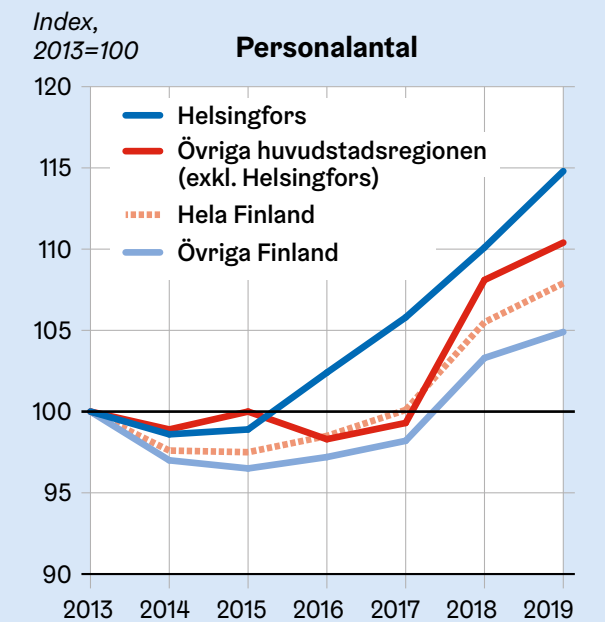
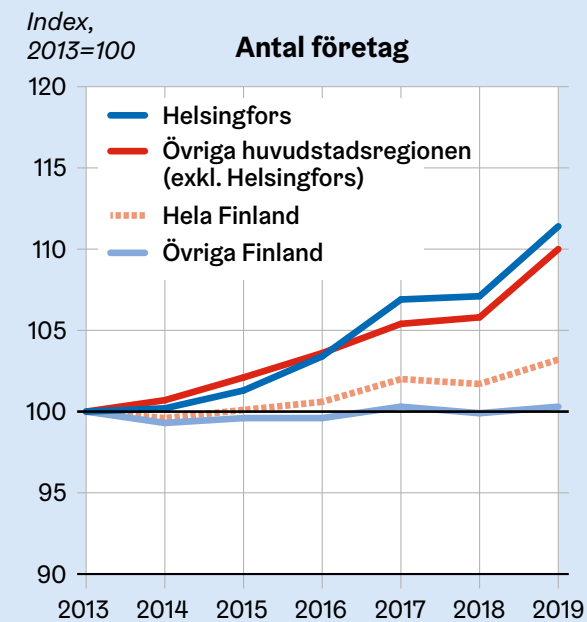
MELLAN ÅREN 2013 och 2019 växte antalet företag i Helsingfors med sammanlagt 11 procent i Helsingfors och 10 procent i övriga huvudstadsregionen. I övriga Finland utvecklades antalet serviceföretag blygsamt, och under hela denna period hölls det ungefär på samma nivå som år 2013 (Figur 1).

MELLAN ÅREN 2013 och 2019 ökade serviceföretagens personal i Helsingfors med sammanlagt nästan 15 procent, i övriga huvudstadsregionen lite över 10 procent och övriga Finland knappt 5 procent (Figur 1). Mot slutet av den analyserade perioden började personalantalet vid serviceföretagen i övriga huvudstadsregionen växa klart snabbare än i Helsingfors. Tillväxten i antalet personal är starkt bunden till jobbökningen i området. Personalantalet har vuxit också i övriga Finland, men där beror ökningen främst på att en del företag vuxit – snarare än på att det skulle ha grundats många nya företag. I Helsingfors har personalantalet vuxit främst tack vare de nya företag som grundats inom olika näringsgrenar, men också till en del som följd av att en del företag vuxit.

FÖR OMSÄTTNINGENS del har utvecklingen varit den motsatta, i och med att serviceföretagen i Helsingfors totalt omsatt mindre år 2019 än år 2013. I Helsingfors blev nedgången i omsättning snabbare mot slutet av den analyserade perioden. I övriga huvudstadsregionen och i övriga Finland växte omsättningen däremot märkbart under den analyserade perioden. Att omsättningen minskade i Helsingfors beror framför allt på att partihandels omsättning minskade drastiskt. Men också inom många andra servicenäringar minskade omsättningen. Lite längre fram tittar artikeln på hur omsättningen utvecklats inom servicesektorns olika näringsgrenar i Helsingfors.

Handel och logistik samt Företagstjänster utgör en stor del av servicesektorn i Helsingfors

Helsingfors ställning som Finlands ekonomiska centrum har i hög grad inverkat på hur servicesektorns struktur kommit att utformas i Helsingfors. I synnerhet näringsgrenen Företagstjänster, som inbegriper bland annat undergrenarna Fastighetsverksamhet, Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik samt Kontorstjänster och andra företagstjänster, är starkt representerad i Helsingfors, liksom också företagen inom Handel och logistik. Likaså har företagen inom Utbildning, vård och omsorg samt Informations- och kommunikationsverksamhet en ganska synlig ställning.

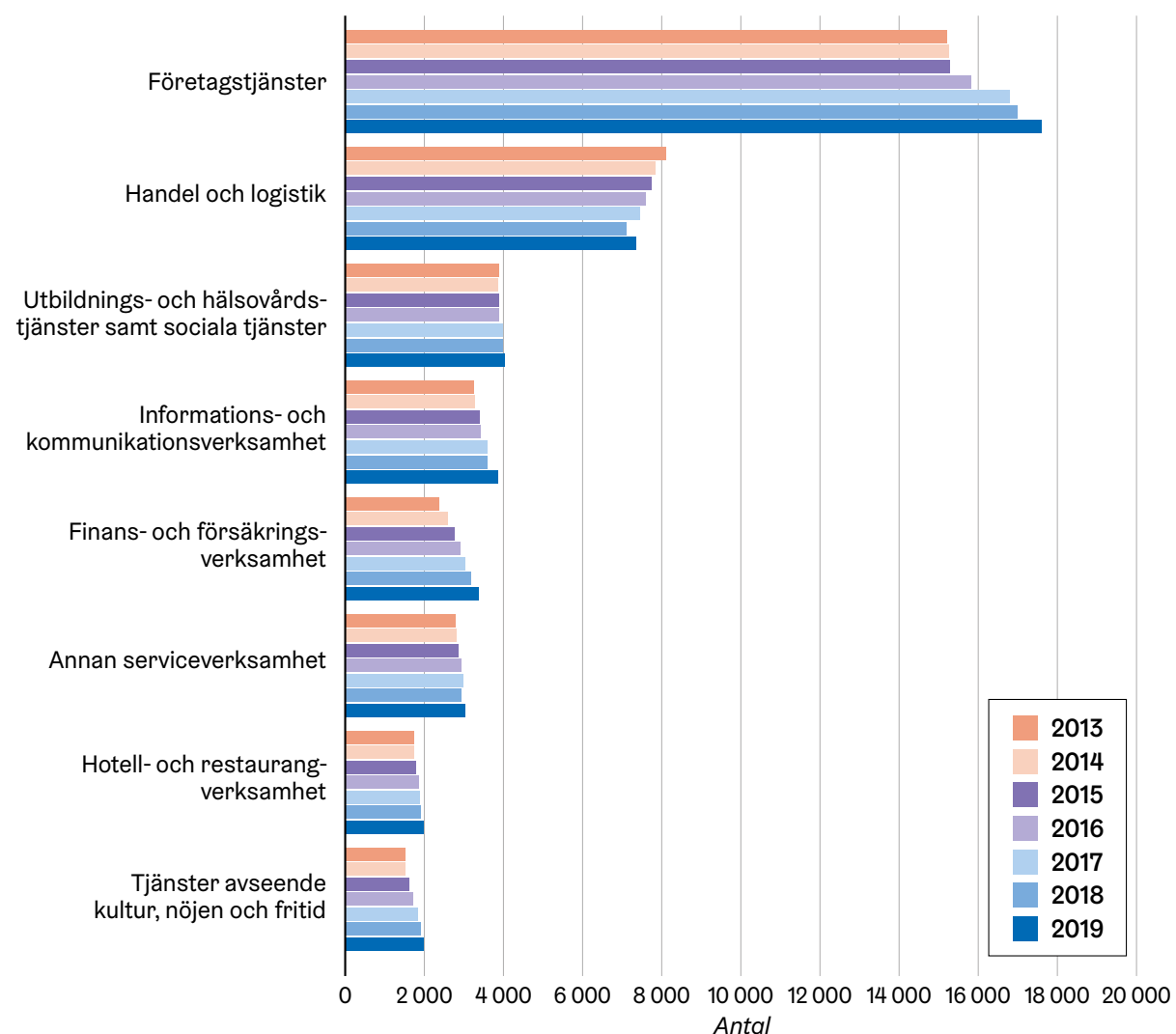


Källa: Statistikcentralen, Struktur- och bokslutsstatistik över företag.

FIGUR 1.

Företagens antal, personal och omsättning inom servicesektorn i Helsingfors, övriga huvudstadsregionen och övriga Finland åren 2013–2019.

FIGUR 2. Årliga antal företag inom servicesektorns olika näringsgrenar i Helsingfors åren 2013–2019.



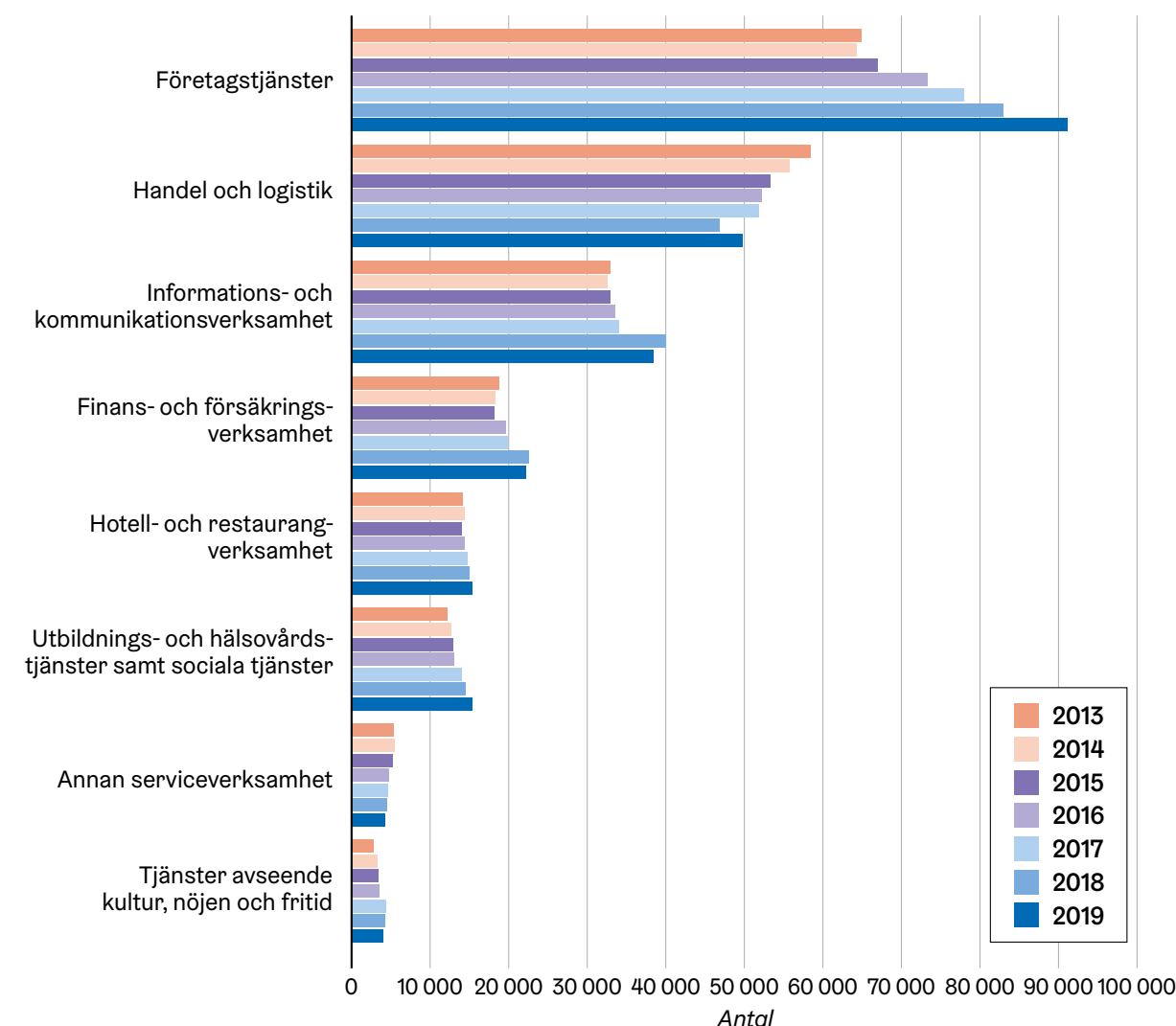
Källa: Statistikcentralen, Struktur- och bokslutsstatistik över företag.

MÅTT MED antalet företag är Företagstjänster den största näringsgrenen inom servicesektorn, och sedan år 2014 har den vuxit klart i Helsingfors. Mellan åren 2014 och 2019 växte antalet företag inom den med nästan 16 procent. Ändå var Företagstjänster inte den näringsgren som procentuellt växte snabbast, då antalet företag växte med 44 procent inom Finans- och försäkringsverksamhet och 31 procent inom Hotell- och restaurangverksamhet. Minskade gjorde antalet serviceföretag bara inom Handel och logistik mellan åren 2014 och 2019, nästan med tio procent.

SAMTIDIGT HAR utvecklingen inom många näringsgrenar varit förhållandevis stabil, och inom små näringar kan smärre svängningar i antalet företag te sig som stora förändringar. Av alla företag inom servicesektorn i Helsingfors stod de två största näringsgrenarna, alltså Företagstjänster och Handel och logistik, för nästan 60 procent under hela den analyserade perioden (Figur 2). Detta skapar potential för de mindre näringsgrenarna att utöka sin andel och på så sätt göra servicesektorns struktur mångsidigare i Helsingfors.

ÄVEN FRAMDELES kommer antalet företag att öka inom servicesektorn, eftersom det i Helsingfors grundas allt fler företag inom både Företagstjänster och andra näringsgrenar. I och med att företagstjänstfirmor typiskt går lätt att starta, och till låg kostnad, skapar näringsgrenen Företagstjänster en stark grund för tillväxt inom servicesektorn. Helsingfors fortsätter bli allt mer servicedominerat, och inom många av servicesektorns näringar finns det tillväxtpotential särskilt för personalen och omsättningen.

FIGUR 3. Årliga summor av personalen inom olika servicenäringar i Helsingfors 2013–2019.



Lähde: Statistikcentralen, Struktur- och bokslutsstatistik över företag.

I HELSINGFORS är både de större och de mindre näringsgrenarna viktiga för servicesektorn, i och med att sistnämnda utvidgar den service som står till förfogande för dem som bor, arbetar eller gör besök i staden. Större servicehelheter, liksom också nya trender och serviceformer som kommer ut på marknaden, är livsviktiga för en växande stad. Trots att många av företagen inom servicesektorns näringsgrenar inte skapar särskilt betydande omsättning eller sysselsättning ger de ändå service som är viktig för folks hälsa och välbefinnande – och som kommer att bli allt viktigare vartefter staden växer och omvärlden förändras. Då bostads-

beståndet i till exempel Helsingfors förändras och folkmängden ökar kommer de företag som ger kultur- resp. social- och hälsoreservice att få en ännu större roll för folks psykiska och fysiska välbefinnande.

Förändringarna inom servicesektorn inverkar i synnerhet på personalantalet och omsättningen vid företagen i Helsingfors

En titt på personalantalens utveckling inom de olika servicenäringarna i Helsingfors avslöjar att personalen är starkt koncentrerad i några större näringar. Företagstjänster, Handel och lo-

gistik samt Information och kommunikation stod för hela 75 procent av servicesektorns sammanlagda personal i Helsingfors år 2019. Beträffande antalet företag inom service fanns två tredjedelar (67 %) av dem inom de tre största näringarna. Beträffande personalantal hade i synnerhet Information och kommunikation haft starkare ökning i personalen än i antalet företag. De tre största näringarnas andel av personalantalet förändrades inte nämnvärt mellan 2013 och 2019, trots att Företagstjänsters personalantal växte kraftigt. Handels och logistikts personalantal minskade nämligen i motsvarande grad (Figur 3).



Minskningen i handel och logistiks omsättning var den faktor som allra mest påverkade utvecklingen inom servicesektorn i synnerhet i Helsingfors. Såsom ovan konstaterats gällde minskningen i omsättning i synnerhet partihandeln.

TILLVÄXTEN i Företagstjänsters totala personal var kraftig i Helsingfors åren 2014–2019, omkring 40 procent. Större än inom Företagstjänster var personalökningen bara inom Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid, hela 44 procent under samma tidsperiod (Figur 3). Inom alla servicenäringsgrenar var förändringstrenden växande, utom inom Handel och logistik samt Annan serviceverksamhet. Inom Handel och logistik minskade den sammanlagda personalen med nästan 15 procent, och inom Annan serviceverksamhet var minskningen över en femtedel. Detta indikerar att företagen inom Information och kommunikation är färre till antalet men större till storleken. De förändringstrender som Handel och logistik påverkats av är många, men onekligen är det också andra näringsgrenar som blivit påverkade.

EN ANALYS näringsgrensvis visar att servicesektorns företags omsättning i många avseenden utvecklats annorlunda än deras antal och personalantal. I början av den analyserade perioden stod Handel och logistik för en betydande del av servicesektorns totalomsättning. År 2013 skapade företagen inom Handel och logistik 62 procent av hela servicesektorns sammanlagda omsättning, till ett belopp om 37,5 miljarder euro.

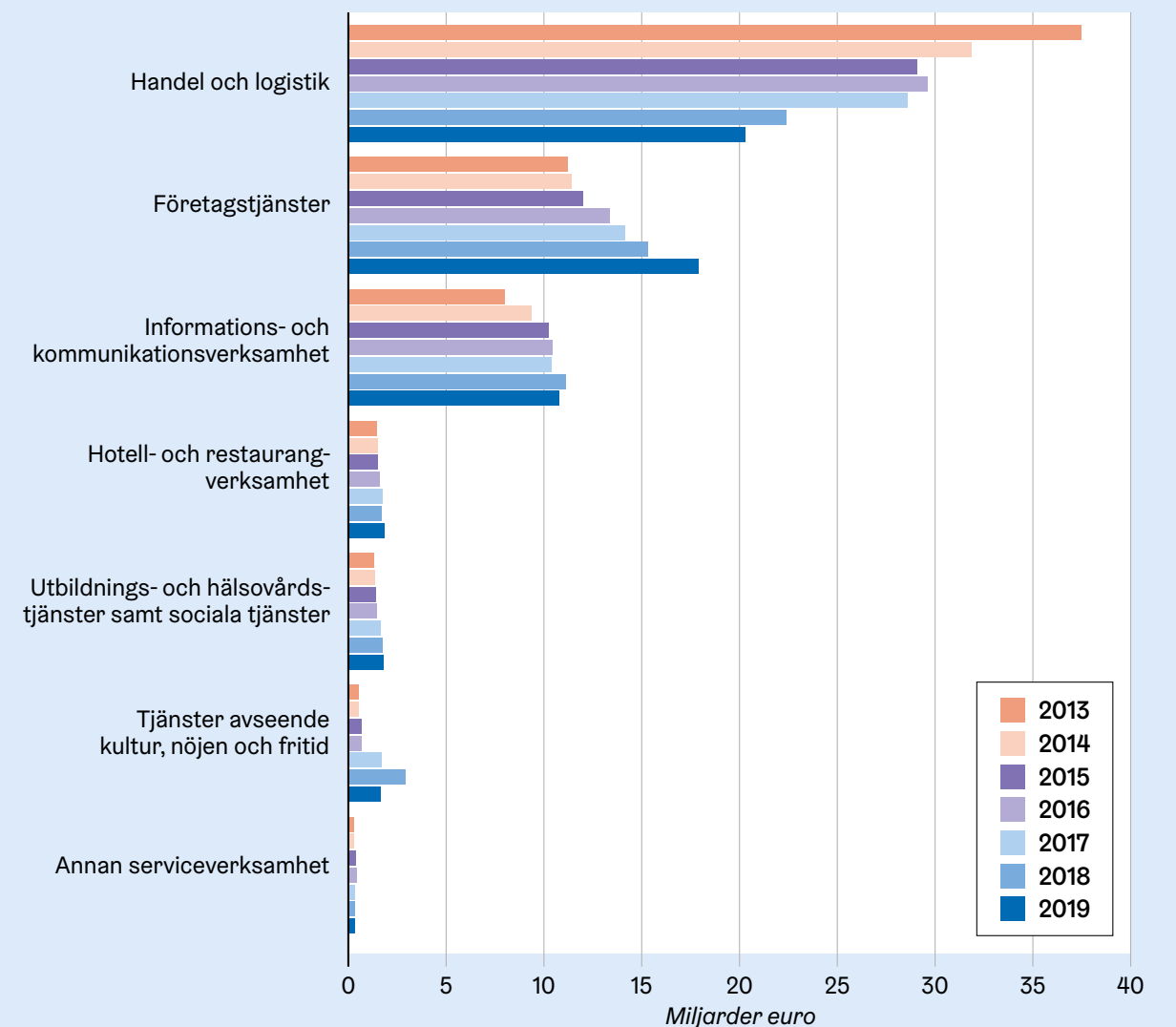
ÅR 2019 hade andelen minskat till 37 procent (20,3 mrd euro), beroende främst på att partihandelns omsättning minskat mycket kraftigt i Helsingfors (Yilmaz 2020). Sålunda hade näringsgrenen Handel och logistik tappat nästan 46 procent av sin omsättning under den analyserade perioden. I gengäld ökade Företagstjänsters andel av hela servicesektorns omsättning från 19 till hela 33 procent under perioden (från 11,2 miljarder euro till 17,9 mrd) (Figur 4). Mätt med omsättningen har Företagstjänster blivit nästan lika viktig för Helsingfors som Handel och logistik. Sammanlagt stod näringsgrenarna Handel och logistik samt Företagstjänster för nästan 70 procent av hela servicesektorns företags totalomsättning i Helsingfors år 2019.

MEN MÄTT med omsättning var det inte Företagstjänster som vuxit snabbast, då omsättningen inom Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid mer än tredubblades under den analyserade perioden. Även inom många mindre näringar hade andelen vuxit. Som exempel alstrade Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid en omsättning om 1,7 miljarder euro år 2019, mot bara 0,5 miljarder år 2013. Sin andel av servicesektorns totala omsättning lyckades Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid utöka med 2,2 procentenheter under den analyserade perioden. Informations- och kommunikationsverksamhet, en för Helsingfors viktig näringsgren,¹ utökade också sin andel klart, med inte mindre än 6,7 procentenheter (Figur 4).

I Helsingfors var trenden i omsättningen stigande inom alla servicenäringar utom Handel och logistik, och inom de grenar som växte var ökningen i omsättning förhållandevis betydande. Men den svagare utvecklingen inom Handel och logistik gjorde ändå att trenden i servicesektorns totalomsättning blev nedåtgående. Omsättningsminskningen inom Handel och logistik gällde i synnerhet små och medelstora företag i branschen. Det är ju ofta så, att snabba förändringar i omvärlden drabbar just smf-företagen. Och dessa stod för en betydande del av företagen och omsättningen inom näringsgrenen.

MINSKNINGEN i Handel och logistiks omsättning var den faktor som allra mest påverkade utvecklingen inom servicesektorn i synnerhet i Helsingfors. Såsom ovan konstaterats gällde minskningen i omsättning i synnerhet partihandeln. Under perioden 2013–2018 minskade partihandelns

1) Finans- och försäkringsverksamhet togs inte med i analysen av servicesektorns omsättning eftersom företag inom finans och försäkring som regel inte definitionsmässigt skapar omsättning och att man i stället oftast analyserar företag inom näringsgrenen utgående från deras affärsvinst. Inom Finans- och försäkringsverksamhet är omsättningen statistiskt sett ringa. Att näringsgrenen lämnades utanför analysen syns bara lite i totalomsättningen.



Källa: Statistikcentralen, Struktur- och bokslutsstatisik över företag.

FIGUR 4. Årliga summer av företagens omsättning inom olika servicenäringar i Helsingfors 2013–2019.

omsättning med hela 12,3 miljarder euro (Yilmaz 2020). Partihandelns svårigheter i Helsingfors har berott på alla de många förändringstrenderna. Partiaffärer behöver stora förvaringsutrymmen, och då stadsstrukturen blivit tätare har de flyttat ut från Helsingfors. Resten av servicesektorn i Helsingfors har inte helt förmått uppväga minskningen, och förändringen har varit snabb. En positiv trend för Helsingfors har varit att den snabba tillväxten inom små näringsgrenar såsom Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid möjliggjort en mångsidigare och bredare näringsverksamhet både inom servicesektorn och i bredare perspektiv.

ATT NOTERA i Helsingfors är också att servicesektorn inom snart sagt alla näringsgrenar består av små företag (0–49 personers företag). En betydande del av servicesektorns personal arbetade vid små företag (40 % år 2019), men å andra sidan jobbade en ungefär lika stor andel (38 %) vid stora företag. Andelarna varierade starkt beroende på näringsgrenen. Inom de större servicenäringarna spelade stora företag en större roll både för den sammanlagda personalen och den sammanlagda omsättningen. Man kan anta att en motsvarande utveckling fortsätter även framdeles. De medelstora och stora företagen kommer att skapa allt mera omsättning och därmed sysselsätta folk såvida tillväxtutsikterna stärks inom servicesektorn när osäkerheten på grund av coronaepidemin gått över. I Helsingfors spelar de medelstora och stora företagen en stor roll för stadens livskraft och konkurrenskraft.

Coronan har påverkat servicesektorn märkbart, restriktionerna har berört Helsingfors starkt

Våra data om servicesektorns utveckling sträcker sig bara till år 2019, och täcker alltså inte åren 2020 och 2021, som är väsentliga beträffande coronaepidemin. Men det går ändå att med hjälp av datan och övrig tillgänglig kunskap analysera tiden efter år 2019 och delvis även förutspå vad som komma skall. Coronaepidemin har i synnerhet påverkat företagets omsättning, om än den också påverkat antalet företag och personalantalen. Verknningar av coronaepidemin åren 2020 och 2021 märks i synnerhet inom de servicenäringarna som starkast berörts av de nationella restriktionerna och att utländska besökare uteblev.

I SYNNERHET Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid, Hotell och restaurangverksamhet samt Annan serviceverksamhet har lidit svårt av restriktionerna. Inte för att coronans inverkan ens på dessa näringsgrenars omsättning skulle varit så stor att den rubbat servicesektorn som helhet, men ur näringarnas utvecklings och helsingforsbornas synpunkt har de varit betydande. De näringsgrenar som lidit av restriktionerna är inte särskilt stora till omsättningen. Men eftersom de företag som drabbats ändå tappade omsättning blev deras utgångspunkter för lönsam affärsverksamhet ännu sämre i synnerhet åren 2020 och 2021.

DE NÄRINGSRENNAR där restriktionerna drabbat företagets antal och personalmängd spelar en större roll, så långvariga verkningar är att vänta för både den allmänna utvecklingen och näringsverksamhetens livskraft i Helsingfors. I och för sig är antalet företag en indikator där förändringarna på det hela taget är långsamma. Coronaepidemins inverkan på till exempel antalen anhängiggjorda konkurser och nedlagda företag kommer sannolikt att bli ringa.

MAN KAN utgå från att den sammanlagda personalen inom servicesektorn i Helsingfors växer då osäkerheten i samband med coronaepidemin gått över. Många företag har under pandemin varit tvungna att säga upp eller permitte-

ra personal. Permitteringarna har framför allt berott på de restriktioner som vidtagit för att stävja farsoten, på minskat socialt umgänge och till exempel på att folk rest mindre. Restriktionerna och det minskade sociala umgänget har märkts på olika sätt inom de olika servicenäringarna. De största näringsgrenarna har inte berörts nämnvärt; inom Företagstjänster och Handel och logistik har företagen kunnat fortsätta sin verksamhet nästan som vanligt. Handel, Företagstjänster och Information och kommunikation har med framgång lyckats anpassa sig till omvärldsförändringarna – restriktionerna till trots. De som däremot måste begränsa sina kundantal och sin verksamhet var efter pandemiläget förändrats är restaurangerna och aktörerna inom kultur och skapande. Men även framöver kommer företagen att behöva mycket personal för att kunna tillgodose konsumenternas behov och efterfrågan.

FÖRUTSATT ATT restriktionerna minskar, den vaccinerade andelen av befolkningen blir märkbart stor och antalen smittfall hålls tillräckligt små torde omsättningen återgå någorlunda till det normala under andra hälften av 2021 och ännu mera under år 2022. Sannolikt kommer utvecklingen i servicesektorns totalomsättning att fortsätta vara svag, precis som strax före coronapandemin. Tillväxten inom servicesektorns totalomsättning påverkas inte bara av coronapandemin utan också av hur snabbt Företagstjänster och delvis också Information och kommunikation utvecklas de kommande åren i Helsingfors. Men den mest väsentliga faktorn är ändå huruvida den sjunkande trenden upphör inom Handel och logistik, som ju fortfarande är den största servicenäringen. Om dess omsättning börjar växa kommer det med säkerhet också att märkas på näringsverksamhetens livskraft och servicesektorns tillväxt i Helsingfors. Dagligvaruhandeln och handeln med specialvaror är grunden för tillväxt inom detaljhandeln. Det oaktat kommer partihandeln att spela en viktig roll, och det är i synnerhet utvecklingen inom logistiken och detaljhandeln som i väsentlig grad avgör åt vilket håll näringsgrenen utvecklas.

TROTS ATT antalet serviceföretag kan växa eller hållas på nästan nuvarande nivå i Helsingfors och huvudstadsregionen växer det bara lite eller inte alls i övriga Finland. Detta beror bland annat på den osäkerhet som förorsakats av coronapandemin och på dennas övriga verkningar på serviceföretagens omvärld. I övriga Finland inverkar dessutom näringsgrensstrukturen väsentligt på servicesektorns tillväxtutsikter, i och med att andelen företag som verkar inom primärproduktion och förädlning är större där än i Helsingfors. Dessutom kan det tänkas att antalen företag som följd av omfattande restriktioner kommer att minska inom många servicenäringar i Helsingfors med grannkommuner, till exempel Hotell- och restaurangverksamhet, Tjänster avseende kultur, nöjen och fritid, samt Annan serviceverksamhet. Och om pandemin drar ut på tiden – med alla de nya varianterna – drabbar det via skärpta restriktioner service-



Trots att antalet serviceföretag kan växa eller hållas på nästan nuvarande nivå i Helsingfors och huvudstadsregionen, växer det bara lite eller inte alls i övriga Finland. Detta beror bland annat på den osäkerhet som förorsakats av coronapandemin och på dennas övriga verkningar på serviceföretagens omvärld.

sektorn starkt. Samtidigt finns det inom servicesektorn en del starkt växande näringar, såsom Information och kommunikation samt Företagstjänster, som sannolikt inte kommer att påverkas särskilt mycket av restriktionerna.

DE SENASTE åren har största delen av ökningen i den nationella servicesektorns totala omsättning skett i övriga Finland och delvis också i övriga huvudstadsregionen. Även om antalet serviceföretag utvecklas svagt i övriga Finland varslar en stark ökning i deras sammanlagda omsättning där om ökad servicedominans inom näringsstrukturen och om ökad efterfrågan på service även i övriga Finland än Helsingfors med grannkommuner. För en tillväxt i servicesektorn talar idag många trender, såsom digitaliseringen, klimatförändringen, urbaniseringen och de förbättrade leveranskedjorna i övriga Finland. I omsättningshänseende skulle Helsingfors konkurrenskraft gentemot övriga Finland alltså försämrats. Samtidigt har också grannkommunerna knappt in på Helsingfors försprång, och såvida inte omsättningen inom servicesektorn i Helsingfors snart börjar växa kommer staden att bli omkörd av dem. Omsättningsökning i synnerhet i de stora näringsgrenarna skulle märkbart stimulera omsättningsökningen inom hela servicesektorn i Helsingfors. Det är helt klart att servicesektorn i Helsingfors inte kommer att börja förändras långsammare. Tvärtom kommer strukturomvandlingen att bli bara snabbare inom många näringsgrenar. ■

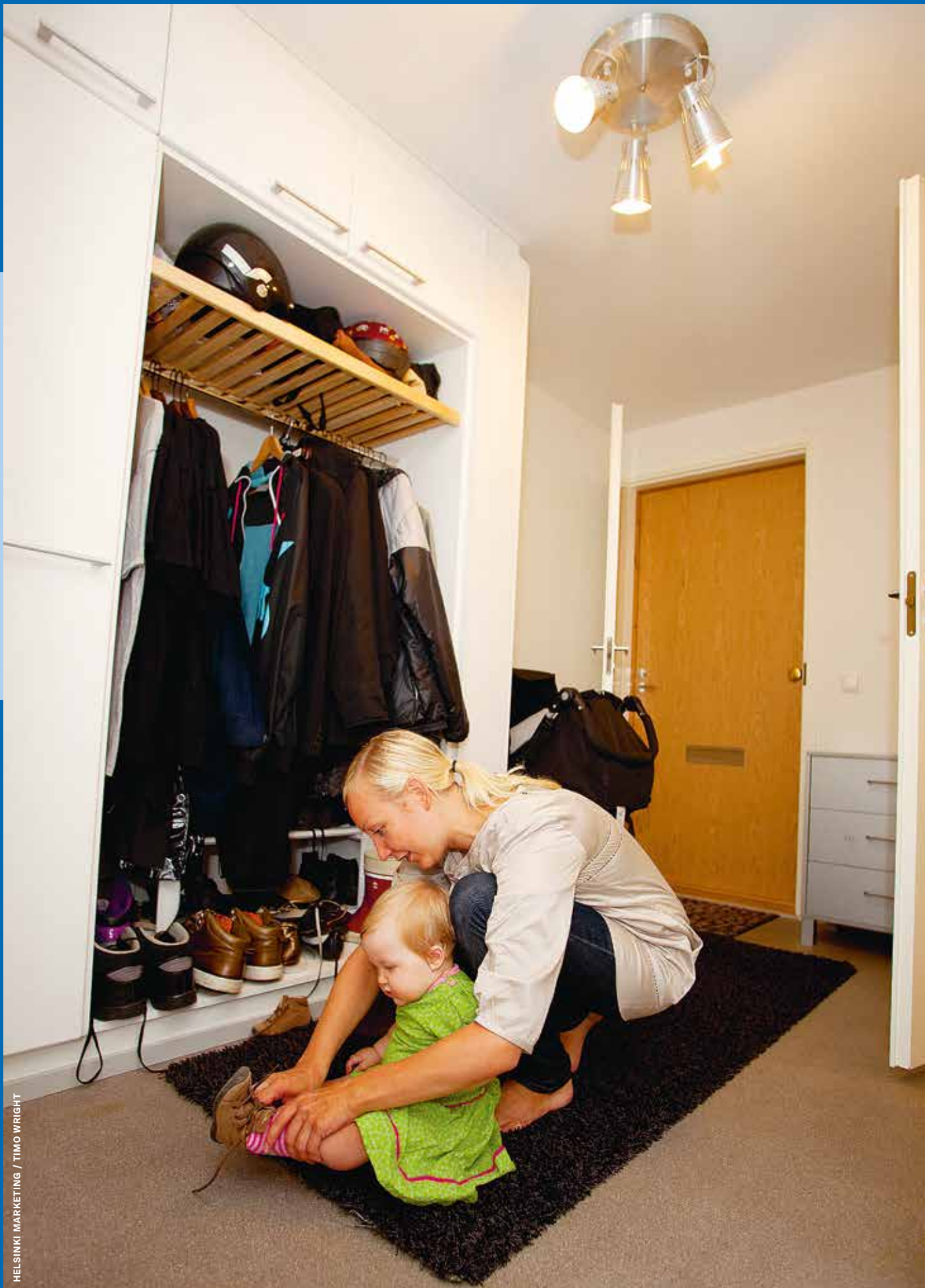
Eyüp Yılmaz verkar som forskare vid Enheten stadsforskning och statistik vid Helsingfors stadskansli.

Källor:

Finlands officiella statistik (FOS): Struktur- och bokslutsstatistik över företag [webbpublikation] ISSN=2342-6217. Statistikcentralen [referens: 21-07-2021]. Erhållet genom: <http://www.stat.fi/til/yrti/index.html>.

Finlands officiella statistik (FOS): Näringsgrensindelningen 2008. Statistikcentralen [referens: 21.7.2021]. Erhållet genom: <http://www.stat.fi/til/yrti/index.html> <https://www.stat.fi/fi/luokitukset/toimiala/>.

Yılmaz, Eyüp (2020). Kaupan alan yritysten ja toimipaikkojen kehitys Helsingissä vuosina 2010–2018. Statistik 2020:12. Helsingfors stad, stadsforskning och -statistik. Erhållet genom: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_12_22_Tilastoja_12_Yilmaz.pdf.

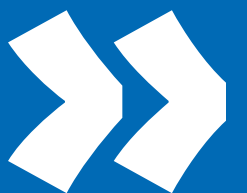


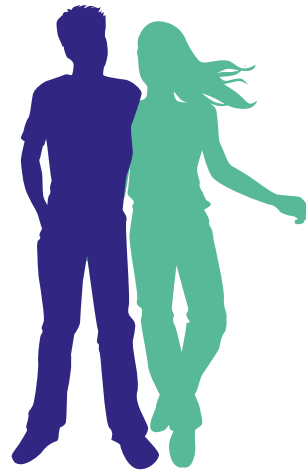
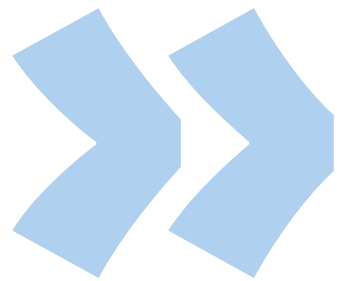
Unga vuxna

stort segment
av invånarna i hyres-
bostäderna på fria
marknaden

● REETTA MARTINEN

Bostadshushållen i Helsingfors är oftast en persons hushåll, och andelen personer som bor i marknadshyresbostäder är större bland unga än bland vuxna. Att efterfrågan på dessa hyreslägenheter minskat under coronatiden kan delvis förklaras av att flyttandet till Helsingfors avtagit i synnerhet bland unga vuxna. Föreliggande artikel bygger på ett nytt statistiskt material och gör en omfattande analys av hur bostadsbeståndet i Helsingfors bebos av hushåll av olika sammansättning och livsskede, såsom singlar, par eller barnfamiljer.





Det är dyrt att bo i Helsingfors – bostadspriserna och hyrorna är höga jämfört med läget i övriga Finland. Under nästan hela 2000-talet har bostadspriserna stigit, även år 2020 under pandemin. Hyrorna stiger inte lika snabbt som bostadspriserna, men har dock, även de, stigit stadigt ända sedan millennieskiftet. Allt detta har haft direkt inverkan på hurdana val beträffande boendet helsingforsbor och inflyttare gör i olika livsskeden.

ARTIKELN BESKRIVER hurdana boendeval helsingforsborna och inflyttarna har gjort, och vilka slags hushåll som därmed uppstått. Detta ger ny och noggrannare kunskap om hur folk bor i Helsingfors. Under lupp är även bostadshushållens inkomstfördelning i förhållande till boendet. Mera i detalj studeras helsingforsshushållens inkomstfördelning i en egen artikel (Hirvonen 2021, se även faktaruta på sid. 109 i detta nummer av Kvartti).

Nya rön om bostadshushållen

Ny statistik om hur bostäderna i Helsingfors fördelar sig på olika slags hushåll har blivit tillgänglig. Ett bostadshushåll utgörs av alla de personer som stadigvarande bor i samma bostadslägenhet. Statistiken bygger på ett av Statistikcentralen uppbyggt material som kombinerar data om bostäders upplåtelseform samlade av Helsingfors stad med olika registerdata från Statistikcentralens databaser. Detta datamaterial synliggör hurdana livsskeden och inkomstnivåer bostadshushållen i Helsingfors representerar.

DATAMATERIALET BESKRIVER läget i slutet av år 2018. Uppgifterna om upplåtelseform gäller bara bostadsbyggnader, och därför motsvarar bostadshushållens antal inte helt

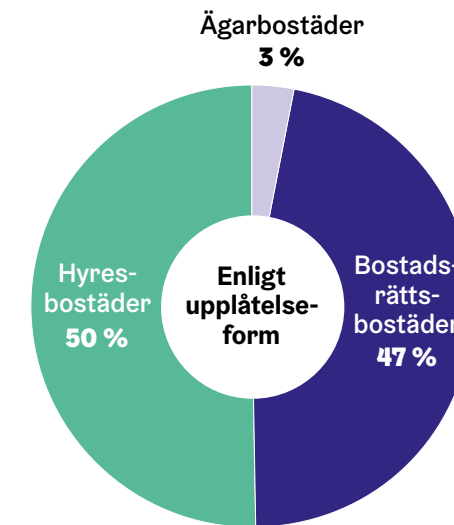
Helsingfors stads eller Statistikcentralens övriga statistik om bostadshushåll. Ifall antalet bostadshushåll varit för litet beträffande någon variabel har denna information av dataskyddsskäl inte använts. Men då totalmängderna beräknats har den använts.

DATAMATERIALET HAR summerat antalen bostadshushåll som bor antingen i hela hyresbostadshus byggda för den fria marknaden eller i bostäder som småägare hyr ut. Detta har givit en mera heltäckande bild av hur stor den fria hyresbostadsmarknaden är i Helsingfors. De senaste åren har den varit den starkast ökande upplåtelseformen (Helsingfors stad 2021).

LIVSKEDESANALYSEN OMFATTAR 328 453 bostadshushåll i Helsingfors. Både de ensamboende och paren är i uppdelade i tre åldersklasser. Den mellersta är stor (44 procent av åldersklasserna i analysen) och med att den omfattar alla åldersgrupper mellan 30 och 64 år. De övriga åldersklasserna står vardera för lite mer eller mindre än tjugo procent.

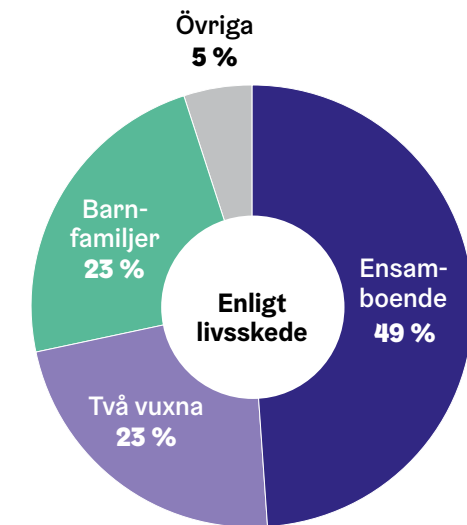
ENLIGT BEFOLKNINGSSTRUKTURDATA för 2018 var den största åldersgruppen i Helsingfors 18–29-åringarna (18 %), och näst största 30–39-åringarna (drygt 17 %). Men i föreliggande analys spelar över 65-åringarna en betydande roll i och med att deras andel också är snäppet över 17 procent, vilket gör dem till tredje största åldersklassen.

HÄLFTEN (50 %) av bostadshushållen i Helsingfors bodde i hyreslägenhet, och nästan lika många (47 %) i ägarbostad. Bara cirka tre procent av bostadshushållen i Helsingfors bodde i bostadsrättsbostad. I vanliga ägarbostäder, alltså andra än Hitas-ägarbostäder, bodde 141 257 (43 %) och i marknadshyresbostäder 93 160 (28 %) bostadshushåll.



FIGUR 1.

Bostadshushållen i Helsingfors enligt bostadens upplåtelseform år 2018.



FIGUR 2.

Bostadshushållen i Helsingfors enligt livsskede år 2018

Tredje vanligast var det att bo i en av Helsingfors stads hyresbostadsbolag Hekas hyresbostäder: i en sådan bodde 44 570 (14 %) bostadshushåll. Detta förklaras av att största delen av de samhällsstödda ("social housing") ARA-hyresbostäderna i Helsingfors ägs av Heka, och därför ges analysen av dessa bostäder särskild vikt. I takt med att det bland såväl utländska och inhemska storplacerare som privatpersoner blivit allt populärare att placera i bostäder har utbudet på hyresbostäder på fria marknaden vuxit. Detta har stimulerats av möjligheten att använda så kallad finansiell hävstång för placering i bostäder (Helsingfors stad 2021). (Figur 1).

NÄSTAN HÄLFTEN av bostadshushållen i Helsingfors var ensamhushåll. Barnfamiljerna och bostadshushållen med två vuxna utgjorde vardera en ungefär lika stor andel, cirka 23 procent av bostadshushållen. Övriga typer av bostadshushåll utgör sammanlagt fem procent av hushållen i Helsingfors (Figur 2).

Ensamboende vanligt även annanstans

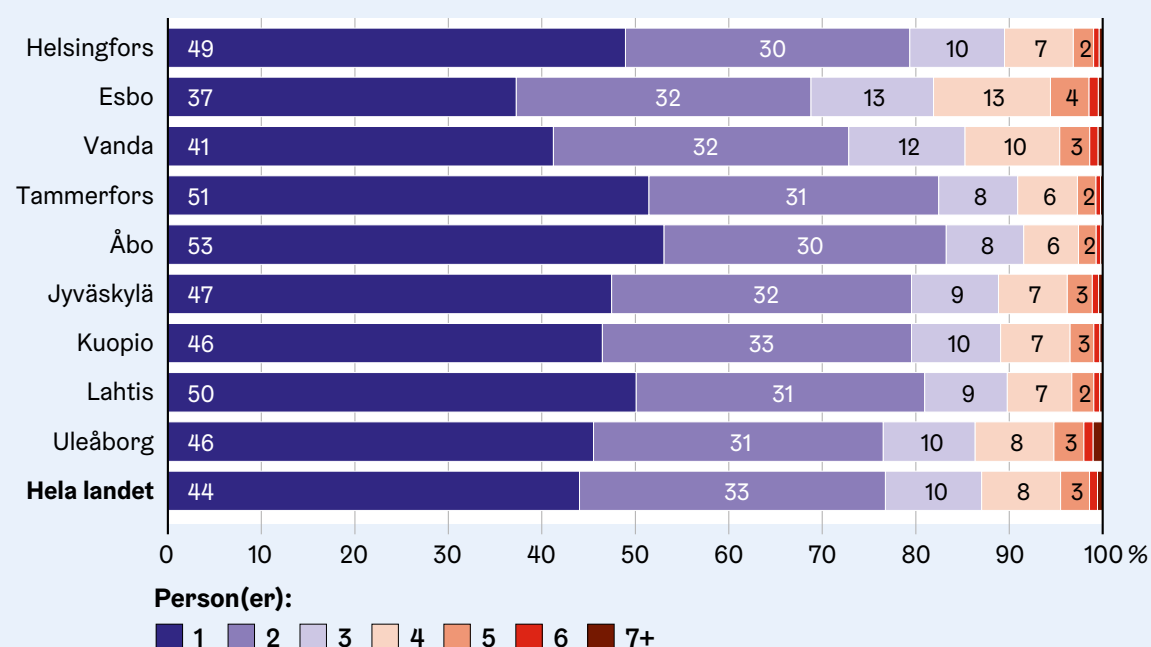
Våra data om vilka som bor i vilket slags bostad gör för tvåpersonershushållens del noggrannare skillnad än Statistikcentralens bostadshushållsstatistik mellan dels ensamförsörjarfamiljer, dels hushåll med två vuxna.

I ANNAN statistik om bostadshushåll behandlas bostadshushållen enligt storlek. I de största städerna i Finland var år 2018 ungefär hälften av bostadshushållen ensamhushåll. Esbo och Vanda var undantag: I Esbo var 37 procent och i Vanda 41 procent av bostadshushållen ensamhushåll. Störst var andelen ensamhushåll i Åbo, 53 procent. Även i Tammerfors bodde man ensam i över hälften av bostadshushållen. I Helsingfors blev andelen ensamboende även vid denna jämförelse lite under hälften, alltså av samma storleksordning som i våra data om vilka som bor i vilket slags bostad.

ANDELEN TVÅ personers hushåll var störst i Kuopio – enda stad där den var över en tredjedel av alla bostadshushåll – och i Jyväskylä, med en nästan lika stor andel. Minst var andelen tvåpersonershushåll i Åbo, och i Helsingfors och Lahtis nästan lika liten som i Åbo. Men i alla de jämförda städerna utgjorde tvåpersonershushållen över 30 procent av samtliga bostadshushåll.

TREPERSONERS- ELLER större hushåll fanns det förhållandevis mest av i Esbo, den enda staden där andelen var över 30 procent. Över hälften av dessa var fyra personers eller större hushåll. I Helsingfors, Esbo och Vanda var andelen trepersonershushåll över tio procent. Andelen sexpersoners eller större hushåll var störst i Uleåborg.

FIGUR 3. Bostadshushåll enligt antal personer i de största städerna i Finland samt i hela landet år 2018.



LÄGET ÄR liknande också i Finland som helhet. Ensamhushåll är vanligast, med 44 procent, och tvåpersonershushållen näst vanligast, med 33 procent av samtliga bostadshushåll. 21 procent är tre personers eller större bostadshushåll (Figur 3).

Unga vuxna bor mer än andra ensamboende i marknadshyresbostäder

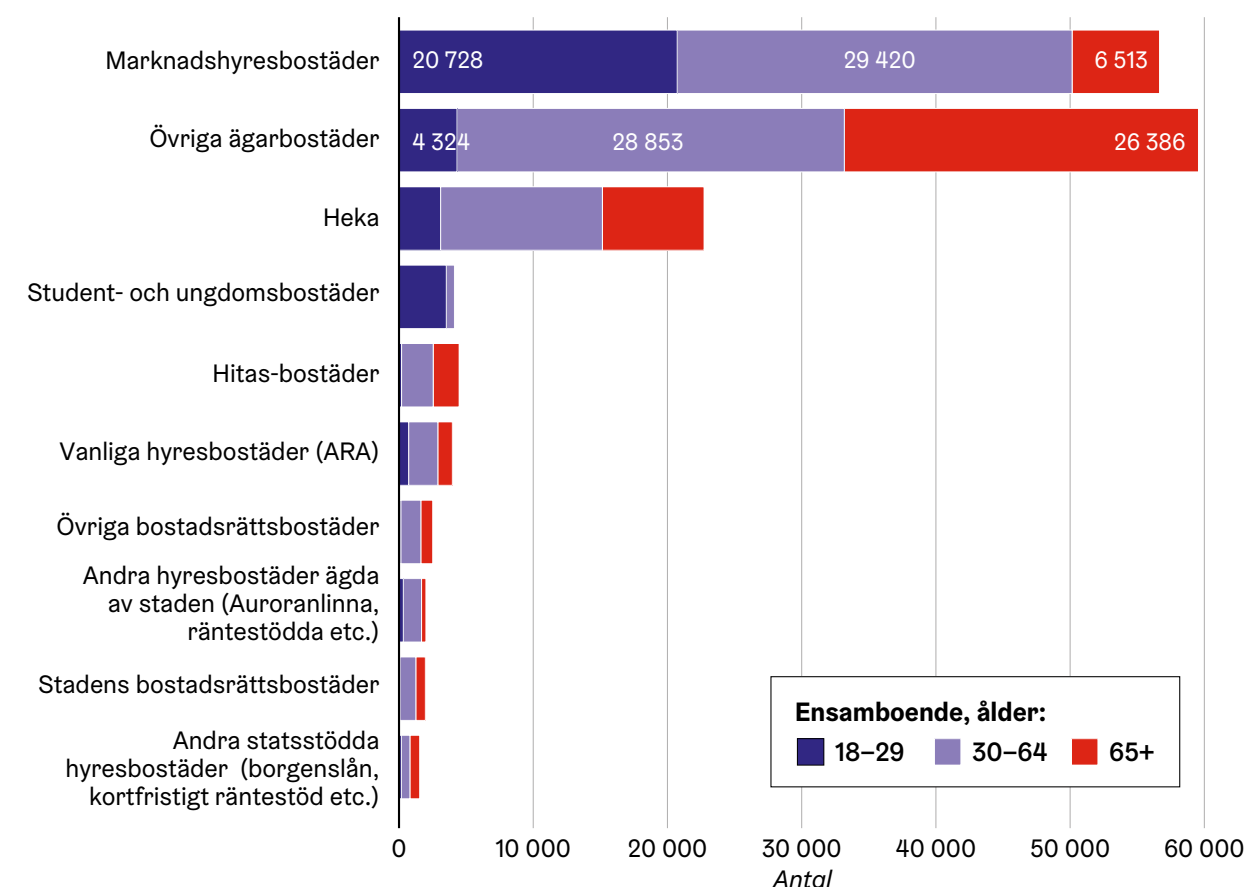
I de följande avsnitten avhandlas bostadshushållen utgående från det nya datamaterialet om vilka som bor i vilket slags bostad. I det ingick i Helsingfors 161 246 ensamhushåll, och de utgör 49 procent av alla bostadshushåll i Helsingfors. Att ensamboende blivit allt vanligare har ända sedan 1950-talet varit den främsta förändringen i bostadshushållstrukturen i Helsingfors. Då var bara 11 procent av bostadshushållen ensamhushåll, och ännu år 1970 var andelen bara en fjärdedel. Starkast var ökningen på 1970- och -80-talet, då antalet ensamhushåll i Helsingfors växte med 39 179, alltså nästan 87 procent. Under 2000-talet har ensamboendet fortsatt bli vanligare, men inte längre i samma takt (se webbplatsen Asuminen Helsingissä).

STÖRSTA ÅLDERSKLASS bland de ensamboende är 30–64-åringarna, med 50 procent av ensamhushållen. Näst största klassen, med 29 procent av de ensamboende helsingforsborna, är över 65-åringarna. 18–29-åringarna är minsta åldersklassen bland de ensamboende: 21 procent.

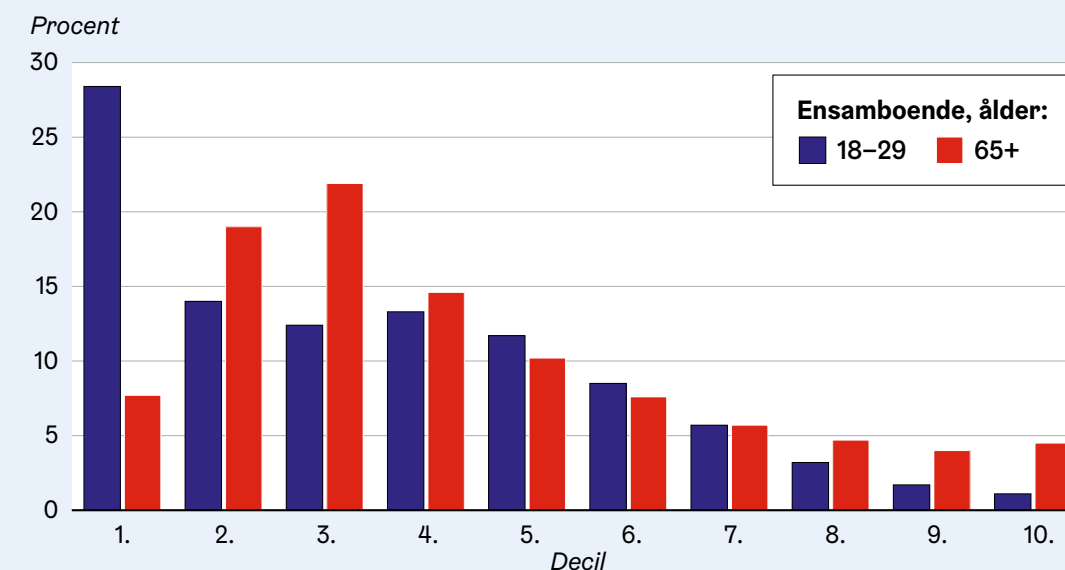
FLERTALET (58 %) av de ensamboende bodde i hyresbostad år 2018. Av dem som bodde ensamma i hyresbostad bodde största andelarna i marknadshyresbostad (35 %) eller i Helsingfors stads hyresbostad (Heka). En orsak till detta är att det är dyrt på bostadsmarknaden i Helsingfors. Att få bostadslån kan var svårare för ensamboende än för hushåll med två vuxna, alltså än för ettbarnsfamiljer eller barnlösa par. Å andra sidan kan de som bor på hyra kanske satsa mera på läget eller sådana kvalitetsfaktorer som man eventuellt inte skulle ha råd med i en ägarbostad eller bostadsrättsbostad. Av bostadsbeståndet i Helsingfors är 27 procent marknadshyresbostäder och 19 procent ARA-hyresbostäder, vilket också förklarar hyresboendets stora andel oavsett livskede (Helsingfors stad 2021).

AV DE ensamboende unga vuxna (18–29-åringarna) i Helsingfors bodde 62 procent i marknadshyresbostäder. En mindre andel av dem än av de övriga åldersklasserna bodde i ägarbostad, och en klart större andel i student- eller ungdomsbostäder. Detta är naturligt i och med att unga vuxna har mindre inkomster än de andra åldersklasserna – 18–29-åringarna placerar sig oftast i den lägsta inkomstdecilen (dvs. tiondelen), vilket ju kommer sig av att inkomsterna i snitt är lägre under studieåren och i början av yrkeskarriären. (Figur 5).

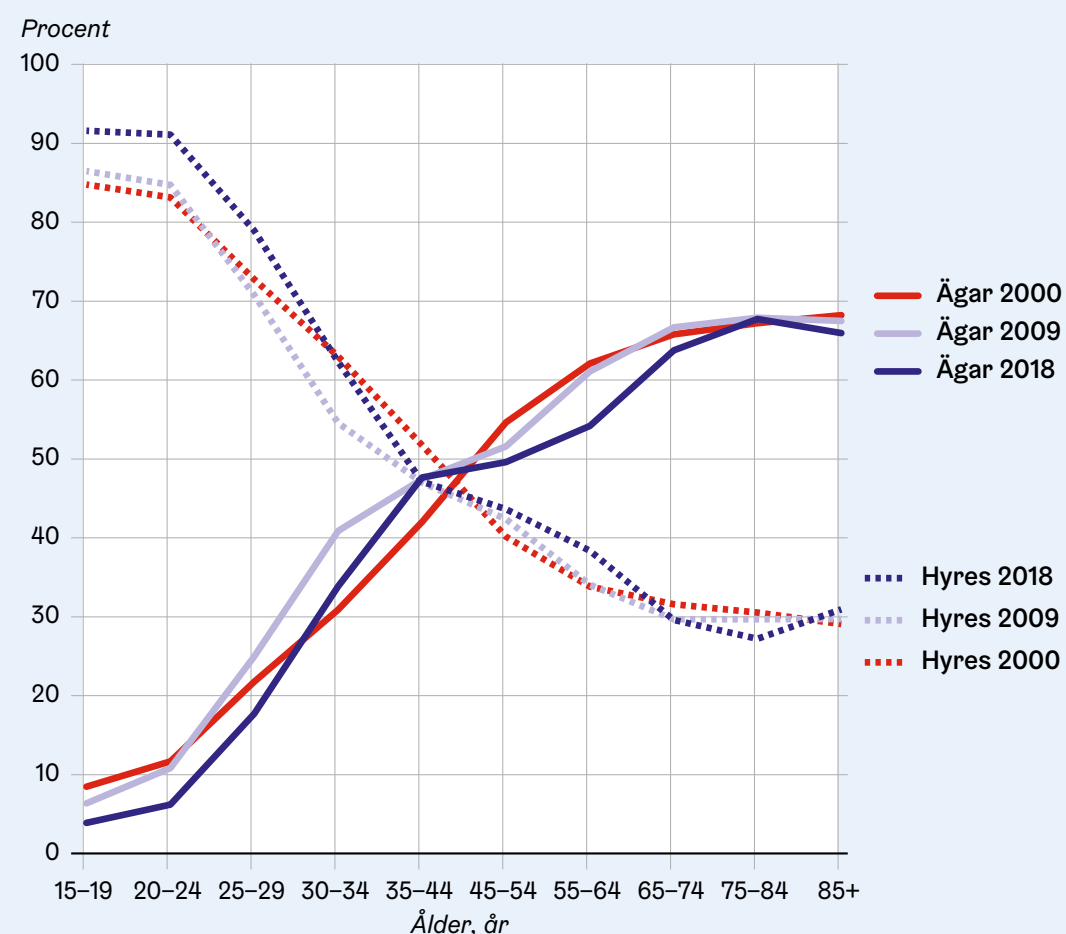
FIGUR 4. Ensamboende i Helsingfors enligt bostadens upplåtelseform år 2018.



FIGUR 5. 18-29 resp. +65 år gamla ensamboendes fördelning (%) i inkomstdeciler.



FIGUR 6. Bostadens upplåtelseform enligt bostadshushållets äldsta medlems ålder i Helsingfors åren 2000, 2009 och 2018.



I **HELSINGFORS** övergår man också relativt sent till ägarboende, i närmare 40-årsåldern (Helsingfors stad 2021). Student- och ungdomsbostäderna tycks också gå till den rätta åldersklassen, eftersom det i de övriga åldersklasserna knappt förekommer några bostadshushåll alls som bor i dem. Figur 6 bestyrker också att största delen av de ensamboende eller parboende 30–64-åringar som bor i ägarbostad har fyllt 40.

AV DE ensamboende över 65-åringarna bodde 56 procent i ägarbostad, fastän 49 procent av dem hörde till någon av de tre lägsta inkomstdecilerna. Att såpass många med låga inkomster i åldersklassen har råd med ägarbostad förklaras av bostadsegendomens kumulativa natur. Man har kanske köpt bostaden redan för tiotals år sedan, och så småningom amorterat bostadsskulden helt eller till största delen. Ett problem kan kombinationen låga inkomster och ägarbostad bli om husbolaget företar renoveringar som bekostas med lån, och man kanske inte har råd att betala sin andel av lånet. Vid stora renoveringar, såsom "linjesaneringar" av rör, badrum och el, kan de äldre delägarna i husbolagen bli tvungna att sälja de aktier som berättigar till att bo i ägarbostaden (Figur 6).

Ägarboende vanligast bland bostadshushåll med två vuxna

Antalet bostadshushåll bestående av två vuxna var 74 432 (23 %) i Helsingfors år 2018. Största åldersklassen bland dem, med 41 procent, var 30–64-åringarna. Näst största åldersklass var de 65 år gamla eller äldre, med 28 procent. De hushåll som bestod av två unga vuxna (18–29-åringar) utgjorde 15 procent och övriga två vuxnas hushåll 16 procent av bostadshushållen med två vuxna. Till övriga två vuxnas hushåll räknas till exempel de där man bor med en kompis.

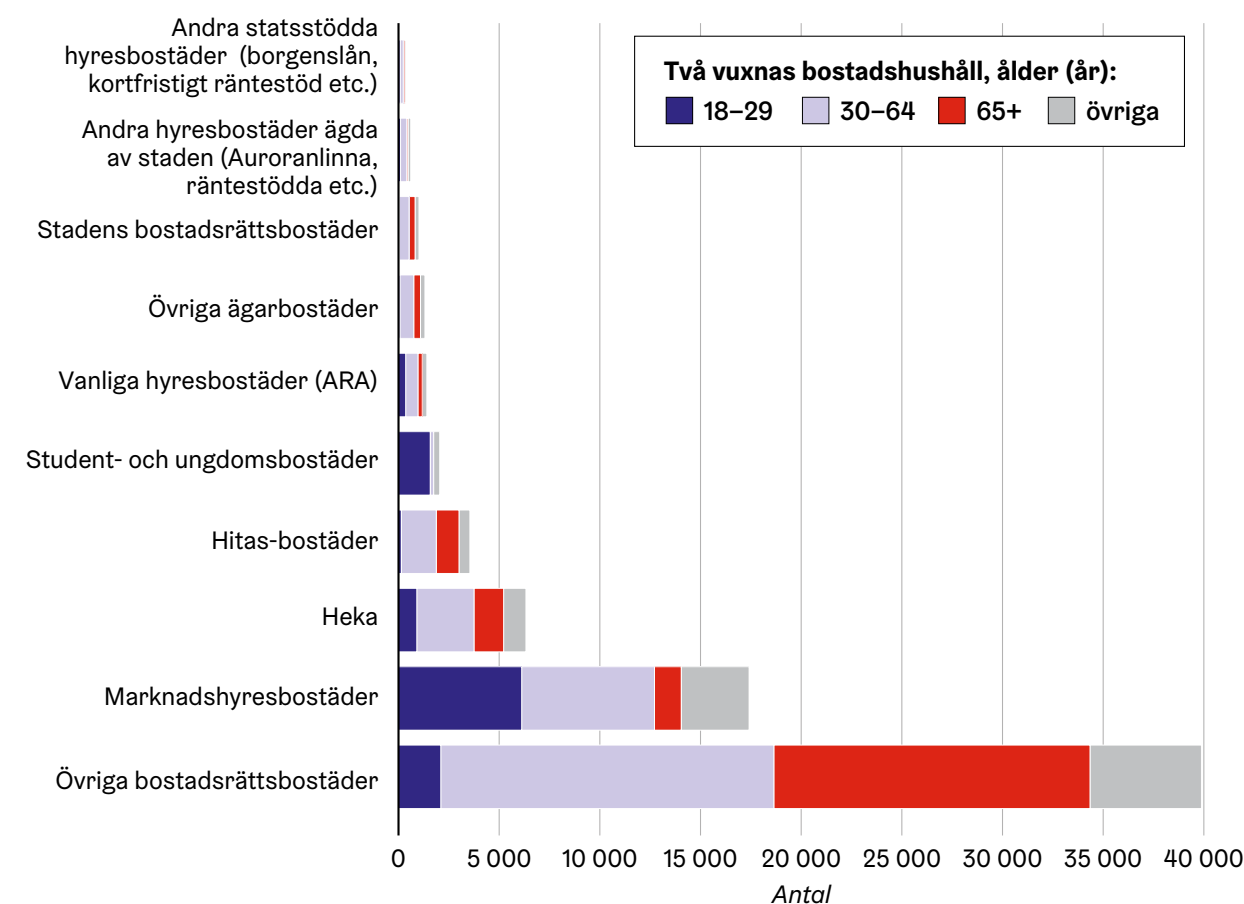
ATT BO i ägarbostad är vanligare bland hushåll med två vuxna (58 %) än bland ensamhushåll. I hyresbostad bodde 38 procent av hushållen med två vuxna, och även bland dem var marknadshyresbostad vanlig. Detta förklaras av att marknadshyresbostädernas antal är större än Helsingfors stads hyresbostäders och att det är lättare att hyra på fria marknaden än i stadens hyresbostadskö. Precis som bland unga (18–29 år) ensamboende bodde även unga två personers vuxenhushåll mera typiskt i marknadshyresbostäder. 65-åriga eller äldre två vuxnas bostadshushåll bor däremot mest typiskt (76 %) i vanliga ägarbostäder, på

samma sätt som de ensamboende 65-åringarna eller äldre. Även i åldersklassen 30–64 år var det vanligast att två vuxnas hushåll bodde i ägarbostad: 54 procent i vanlig ägarbostad och sex procent i Hitas-ägarbostad (Figur 7).

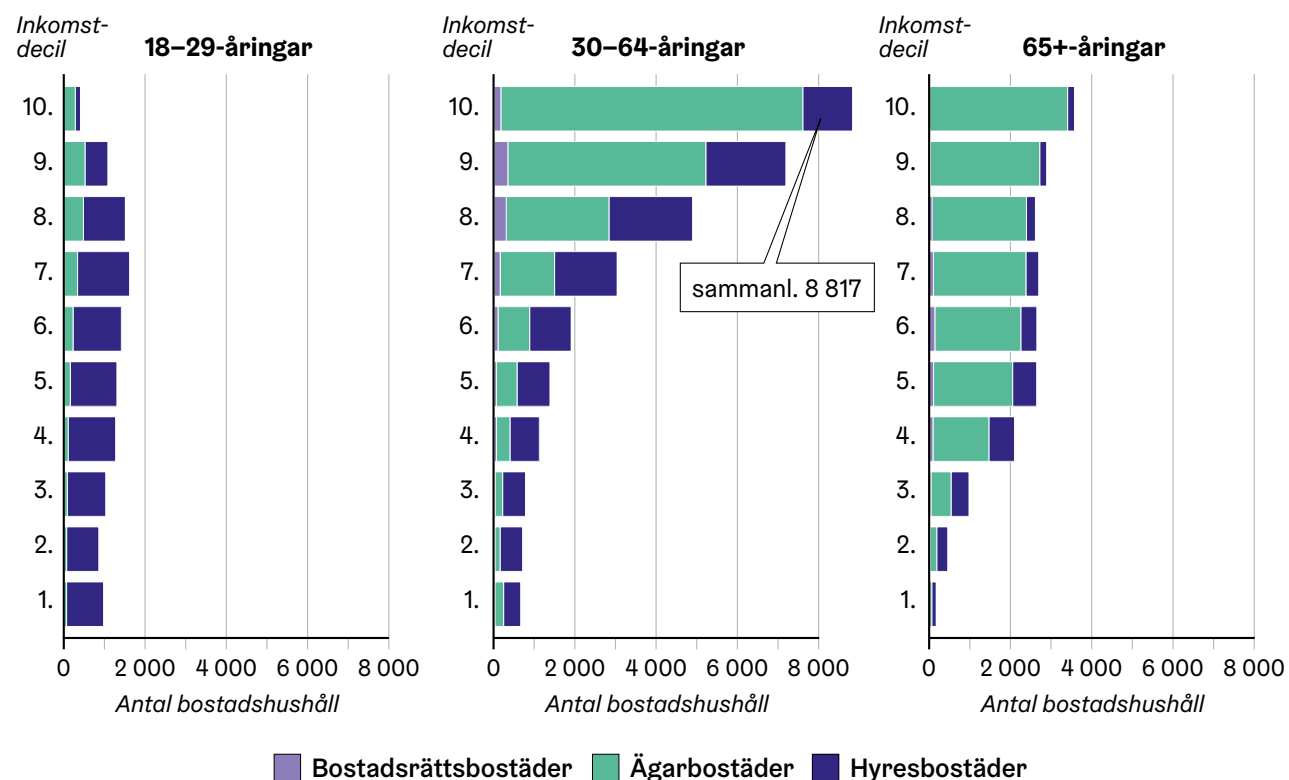
VID STUDIUM av inkomsterna i två vuxnas hushåll kan man göra samma iakttagelse som då det gällde ensamboende vuxna. Bland de unga vuxna, 18–29-åringarna, är det vanligare än i äldre åldersklasser att höra till de lägre inkomstdecilerna. Men bland unga två vuxnas hushåll var inkomstnivån jämnare fördelad än bland unga ensamboende. Bostadshushåll med två 18-29-åringar placerade sig oftast i sjätte inkomstdecilen.

ÄVEN I de äldre åldersklasserna hade två vuxnas hushåll högre inkomster än enpersonshushållen. Största delen av hushållen med två 30-64 år gamla vuxna placerade sig i någon av de två högsta inkomstdecilerna. Detta förklaras av att denna åldersklass ofta avancerat mera i karriären och därmed tjänar bättre än den yngre vuxenåldersklassen. Det är också förklaringen till att den i högre grad bor i ägarbostad.

FIGUR 7. Två vuxnas bostadshushåll i Helsingfors enligt bostadens upplåtelseform år 2018.



FIGUR 8. Inkomstklasserna bland två vuxnas bostadshushåll, enligt bostadens upplåtelseform år 2018.



JÄMFÖRT MED de andra åldersklasserna fördelar sig bostadshushållen med två över 65-åringa medlemmar också jämnare på de olika inkomstdecilerna, men med en betoning på de högsta decilerna. Dessutom förklaras ägarboendet i denna åldersgrupp av ackumuleringen av bostadsegendom och att man övergått till ägarboende i ungefär fyrtioårsåldern (Figur 8).

Barnfamiljer med en vuxen har lägre inkomster än andra barnfamiljer

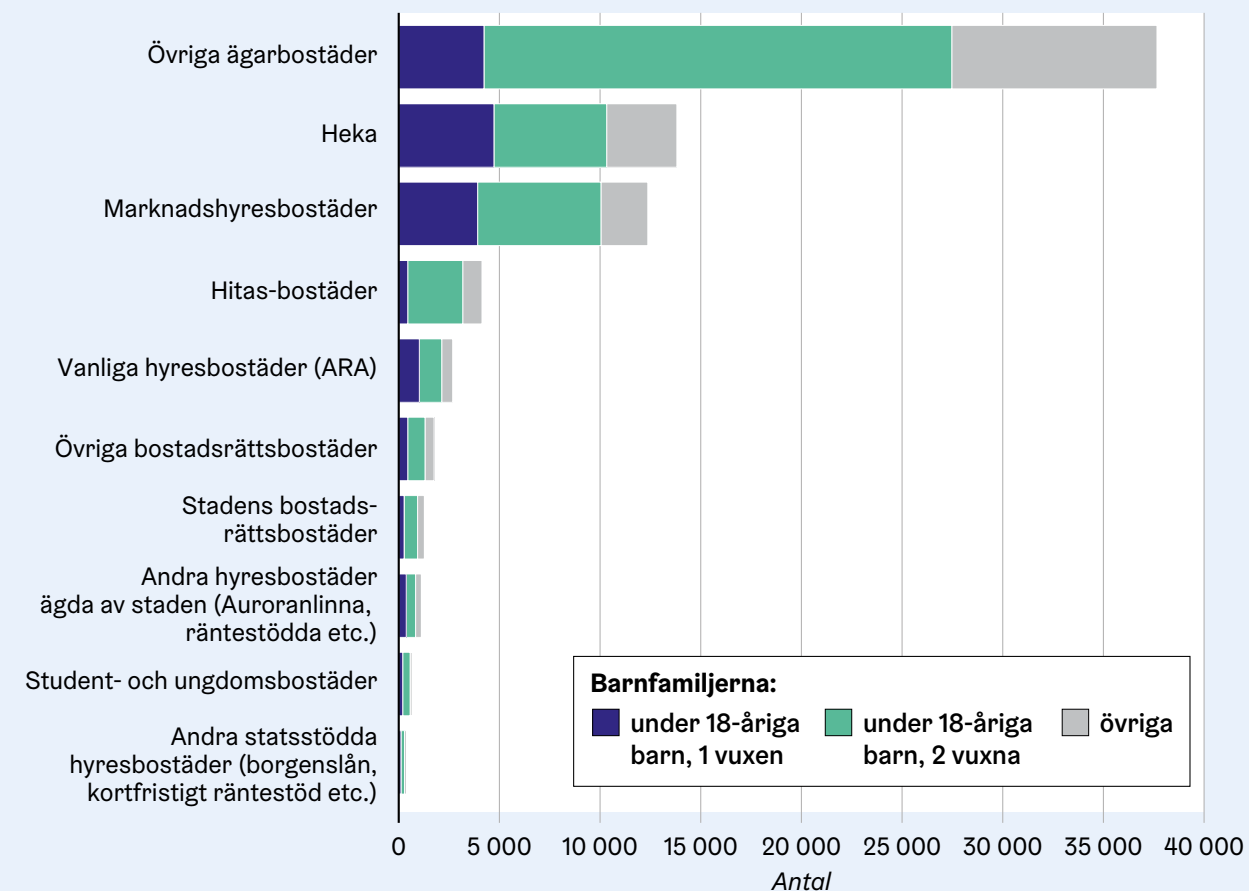
Vår analys av barnfamiljerna avviker något från analysen enligt livsskede av de övriga bostadshushållen. I stället för en fördelning enligt ålder visar materialet dels bostadshushåll med en eller två vuxna jämte barn under 18, dels övriga barnfamiljer med barn under 18. Till de sist nämnda räknas här också de barnfamiljer som har över 18-åringa barn som bor hemma.

ÅR 2018 var antalet barnfamiljsbostadshushåll med under 18-åringa barn 76 317, vilket utgjorde 23 procent av alla bostadshushåll. Av dessa bostadshushåll var lite över hälften två vuxnas barnfamiljshushåll, medan barnfamiljshushållen med en vuxen utgjorde 21 procent och övriga barnfamiljer 25 procent av dem. Bland barnfamiljerna är även kategorin "övriga" förhållandevis stor jämfört med de andra kategorierna.

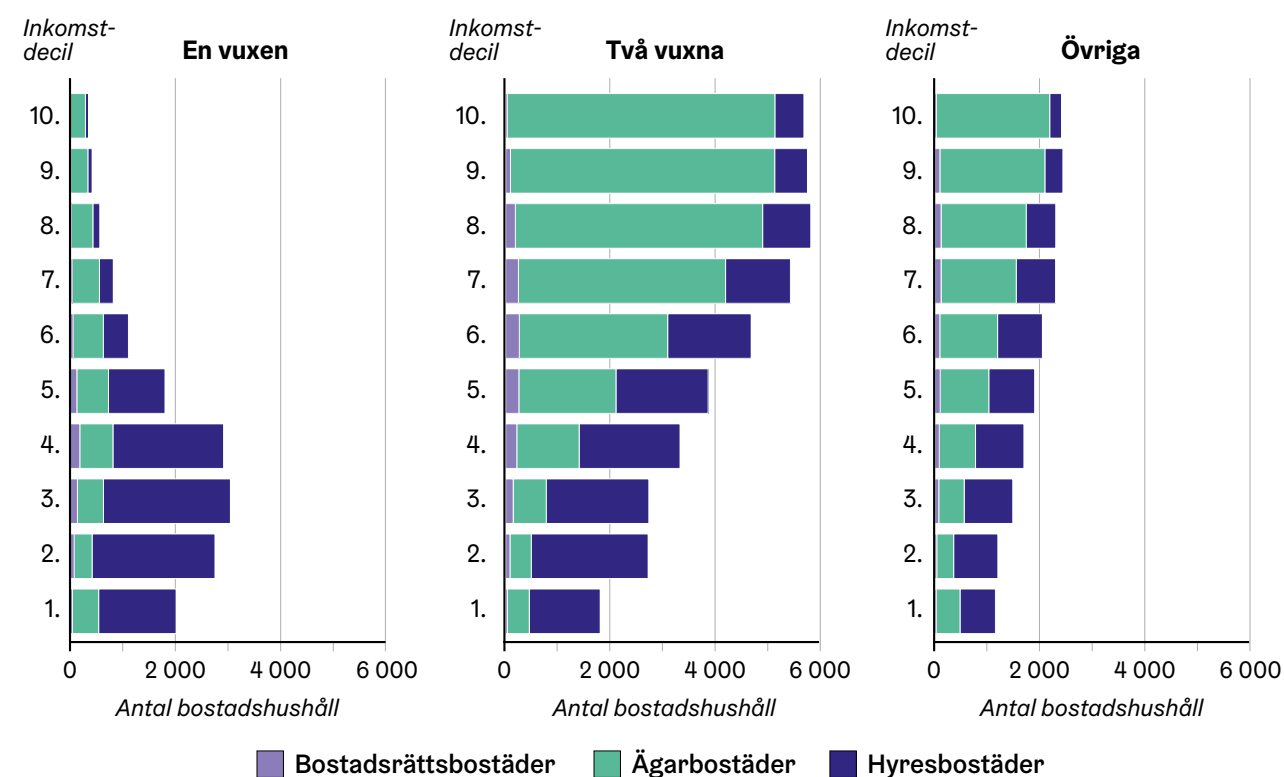
NÄSTAN 55 procent av barnfamiljsbostadshushållen i Helsingfors bodde i ägarbostad. En närmare analys avslöjar dock att olika slags barnfamiljers bostäders upplåtelseform varierar stort. Medan cirka 60 procent av barnfamiljerna med två vuxna bodde i ägarbostad var det lite knappt 30 procent av barnfamiljerna med en vuxen som bodde så. 66 procent av barnfamiljerna med en vuxen bodde i hyresbostad. 30 procent av dem bodde i Hekas hyresbostäder och sju procent i andra ARA-hyresbostäder, 25 procent i marknadshyresbostäder, två procent i Helsingfors stads övriga hyresbostäder, en procent i student- eller ungdomsbostäder och en procent i andra statsstödda hyresbostäder. Av de övriga barnfamiljerna bodde kring en tredjedel i olika slags hyresbostäder, även de med betoning på Heka- eller marknadshyresbostäder. Att bo i bostadsrättsbostad var allt som allt vanligare bland barnfamiljer än andra bostadshushåll (Figur 9).

BLAND BARNFAMILJERNA är det i synnerhet de med bara en vuxen som tenderar ha låga inkomster. Nästan 68 procent av barnfamiljerna med en vuxen placerar sig i någon av de fyra lägsta inkomstdecilerna. Detta torde vara en delförklaring till att en vuxens barnfamiljer mer än andra barnfamiljer bor i hyresbostad. Av barnfamiljerna med två vuxna placerar sig 54 procent och av övriga barnfamiljer cirka hälften i någon av de fyra högsta inkomstdecilerna. Detta är en bakgrundsfaktor till att en så stor del av dem bor i ägarbostad (Figur 10).

FIGUR 9. Barnfamiljsbostadshushåll i Helsingfors enligt deras bostads upplåtelseform år 2018.



FIGUR 10. Barnfamiljsbostadshushållens inkomstdecil enligt deras bostads upplåtelseform i Helsingfors 2018.





Slutkläm

Syftet med artikeln var att klarlägga hurdana livsskeden bostadshushållen i Helsingfors befinner sig i. Våra data om vilka som bor i vilket slags bostad erbjöd som utgångspunkt mera detaljerad kunskap än tidigare om bostadshushållens livsskede och sammansättning.

EN FRAMTRÄDANDE iakttagelse var den stora andelen unga vuxna som bodde i marknadshyresbostäder. På sistone har till exempel dagstidningen Helsingin Sanomat (28.2.2021 och 12.5.2021) rubricerat att det varit svårt att få hyresgäster för hyresbostäder på den fria marknaden. Liknande signaler får man vid studium av lediga marknadshyresbostäder på bostadsuthyrningstjänsten Vuokraovi.com. Coronapandemin har i form av arbetslöshet och permitteringar berört just åldersgruppen unga vuxna. Även högskolestuderandena har i snart två år till stor del skött studierna på distans. Mot den bakgrunden är det inte särskilt förvånande att marknadshyrorna för bostäder sjunkit, låt vara endast kortvarigt.

VÅRA DATA om vilka som bor i vilket slags bostad stöder också tidigare rön om att folk skaffar ägarbostad ungefär i fyrtioårsåldern i Helsingfors. Det tycks vara så att hyresbostad är ett alternativ då man på grund av sitt livsskede har det svårare att ordna finansiering – alltså då man som ung vuxen bor ensam eller som den enda vuxna i familjen. Undantaget är förstås över 65-åringarna, som köpt sin bostad medan deras inkomster ännu var större och de kanske delade hushåll med en partner. De höga bostadspriserna, som stigit ytterligare under nästan hela 2000-talet, har bidragit till detta läge.

VÅRA DATA om vilka som bor i vilket slags bostad tog också fram barnfamiljernas varierande ställning på bostadsmarknaden. Ensamförsörjares möjligheter att välja hur de bor är av datamaterialet att döma sämre än andra barnfamiljers. Det handlar också om hur svårt det är att med bara en vuxens inkomster kunna skaffa ägarbostad i Helsingfors. ■

Reetta Marttinen verkar som forskare vid Helsingfors stadskansli.



Litteratur:

Asuminen Helsingissä. Asumisen ja rakentamisen tilastotietoa Helsingistä. Helsingfors stadskansli. <https://www.asuminenhelsingissa.fi>

Helsingfors stad (2021) Genomförandeprogram för boende och härmed sammanhängande markanvändning 2020. Helsingfors stads centralförvaltnings publikationer 2021:1. https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/Kotikaupunkina-Helsinki/2020/Asumisen_ja_maankayton_ohjelma_2020.pdf

Helsingin Sanomat (2021). "Vuokra-asuntoja on nyt runsaasti tarjolla, ilmoitusmäärät kasvoivat maaliskuussa 32 prosenttia" HS 12.5.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007974002.html>

Helsingin Sanomat (2021). "Asiantuntijat: Vuokramarkkinoilla ylitarjontaa, vuokrat jopa laskeneet uusissa sopimuksissa". HS 28.2.2021. <https://www.hs.fi/talous/art-2000007831347.html>

Hirvonen, Jukka (2021). Tulotaso Helsingin asuntokannan eri osissa. Kvartti.fi, webbjournal 3.9.2021. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/tulotaso-helsingin-asuntokannan-eri-osissa>

Suomen virallinen tilasto [Finlands officiella statistik (FOS)]: Bostäder och boendeförhållanden [e-publikation]. ISSN=1798-6745. Helsingfors: Statistikcentralen [referens: 18.5.2021].

Invånarnas inkomstnivå i olika delar av bostadsbeståndet i Helsingfors

HELSINGFORS STAD har som bostadspolitisk målsättning att trygga att bostäderna räcker till och att utbudet är mångsidigt och beaktar behoven också hos låginkomsttagare och specialgrupper i staden. För att motverka problemen med stora sociala skillnader bostadsområden emellan arbetar staden för att det ska finnas bostäder av olika upplåtelse- och finansieringsform i samma områden. Därför är det viktigt för staden att få kunskap om hur bostadshushåll av olika inkomstklass placerar sig i olika slags bostäder, såsom ägar-, bostadsrätts- och hyresbostäder. Nya rön om placeringen blev tillgängliga i och med ett material med data från 2018 som staden beställt av Statistikcentralen.

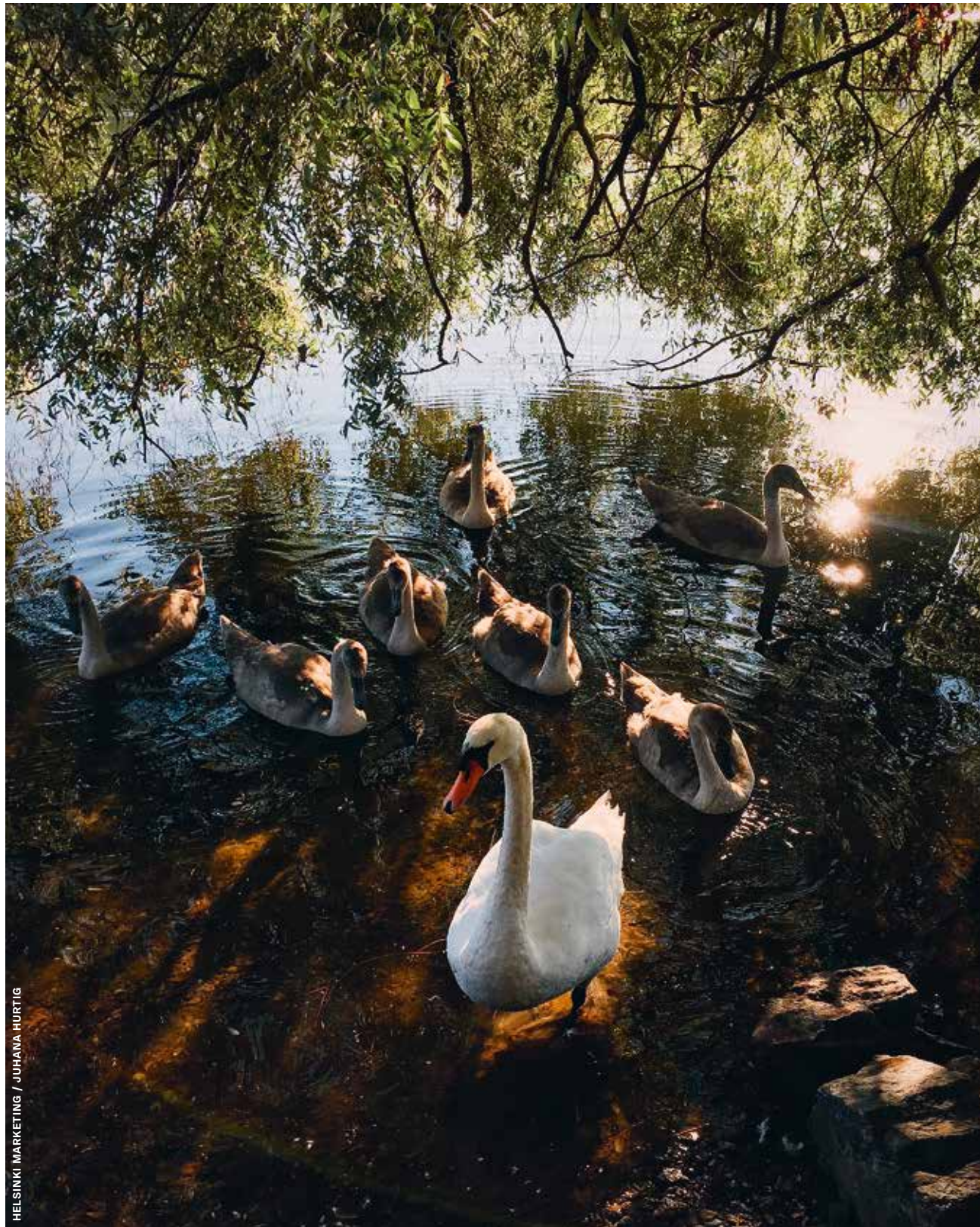
INKOMSTNIVÅN BLAND invånarna i synnerhet i de samhällsstödda ARA-hyresbostäderna har tidvis förorsakat diskussion. Inkomstnivån inverkar ju på möjligheterna att få en sådan bostad, men man är inte tvungen att flytta bort om ens inkomster stiger. Debatten har gällt huruvida bostäderna i betydande grad "stannar i fel händer", alltså hos folk med alltför höga inkomster. Men rönen från den analys som nu gjorts är inne på samma linje som tidigare utredningar, nämligen: I Helsingfors stads ARA-hyresbostäder och i andra ARA-hyresbostäder bor det mestadels

låginkomsttagare och en del medelinkomsttagare, men mycket få höginkomsttagare. ARA-hyresbostäderna bebos alltså allmänt taget av just dem som de är avsedda för.

EN ANALYS av medelinkomsten bland invånare i olika slags bostäder visar att folk hade de lägsta inkomsterna i studentbostäderna och i Helsingfors stads Heka-hyresbostäder för specialgrupper (medelinkomst cirka 17 000 €). Näst lägsta inkomsterna hade de invånare som bodde i Hekas vanliga hyresbostäder (21 500 €), medan medelinkomsten i andra ARA-hyresbostäder i Helsingfors var 23 200 euro. Allra högst var medelinkomsten (42 000 €) bland dem som bodde i ägarbostäder på den fria marknaden. Bland dem som bodde i de prisreglerade Hitas-ägarbostäderna var medelinkomsten lite lägre, cirka 36 000 euro. I bostadsrättsbostäderna och marknadshyresbostäderna var folks medelinkomst cirka 25 000–28 000 euro. Analysens resultat var väntade. ■

Källa:

Hirvonen, Jukka (2021). "Tulotaso asuntokannan eri osissa". <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/tulotaso-helsingin-asuntokannan-eri-osissa>



HELSINKI MARKETING / JUHANA HURTIQ

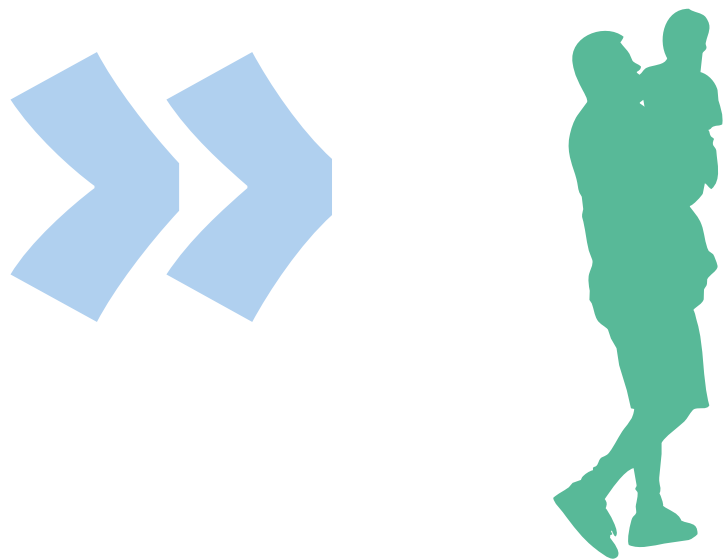
Hur står det till med spädbarnsfamiljerna i Helsingfors?

● **SUVI MÄÄTTÄ**

I huvudsak är spädbarnsföräldrarna i Helsingfors nöjda med sitt liv och mår bra, men sömnsvårigheter och utmattning kan göra det svårt att orka i vardagen. Dessutom har coronatiden prövat spädbarnsfamiljerna mer än folk i allmänhet. De skulle behöva mer stöd med föräldraskapet och babys sömnsvårigheter.

I SLUTET av år 2020 bodde det i Helsingfors 6 499 barn som ännu inte fyllt ett år. Barnets födelse innebär i allmänhet en myckenhet förändringar i föräldrarnas vardag, välbefinnande och levnadsförhållanden. Spädbarnsföräldrarna behöver också olika slags tjänster såsom till exempel rådgivningar, både under graviditeten och barnets babyålder. Hittills har det funnits mycket knappt med kunskap om välbefinnandet, levnadsförhållandena och servicebehovet i babyfamiljerna i Helsingfors.





Föreliggande artikel handlar om hur det mås i spädbarnsfamiljerna i Helsingfors. Den bygger på ett utplock ur enkäten FinBarn som gjordes av Institutet för hälsa och välfärd THL år 2020. FinBarn tar fram kunskap om hälsa, välfärd och serviceupplevelser bland barn yngre än skolåldern och deras familjer. År 2020 gjordes enkäten bland föräldrar till 3–6 månader gamla bebisar. I hela landet besvarades enkäten av 8 977 föderskor (svarsprocent 50) och 5 843 andraföräldrar (svarsprocent 36) (Klemetti et al. 2021). I Helsingfors deltog 1 232 föderskor (svarsprocent 50) och 791 andraföräldrar (svarsprocent 38).

YNGRE ÄN 30 år var i Helsingfors 17 procent av föderskorna (hela Finland 34 %) och 10 procent av andraföräldrarna (hela Finland 22 %). Av föderskorna i Helsingfors hade drygt hälften (51 %) avlagt högskoleexamen (hela landet 27 %), medan denna andel bland andraföräldrarna var 47 procent (hela landet 25 %).

I DENNA artikel ger vi den förälder som fött barnet benämningen födande förälder, och den icke-födande föräldern benämningen andraförälder.

ARTIKELN GRANSKAR dels hur nöjda födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors är med sitt liv, dels deras mentala hälsa, sociala kontakter, levnadsförhållanden, mottagande av stöd och service, dels coronatiden. Alla temaområden i FinBarn går alltså inte igenom, men rönen från enkäten kan ändå fritt studeras på THLs resultatportal¹. För vissa temaområdens del presenteras också resultaten från hela landet. Artikeln analyserar inte sambanden mellan olika faktorer, ej heller beskrivs svararnas bakgrund

1) https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/lth/fl1bp/summary_vanhemat3

desto noggrannare (t.ex. härkomst, utbildning, familjestorlek). Men de uppfattningar bland föräldrar i Helsingfors som här framlagts kan vara betingade av till exempel ålder, utbildning eller härkomst, och enkätens urval är inte heller slumpmässigt plockat bland babyfamiljer i Helsingfors.

Mycket nöjd med livet, parförhållandet och att vara förälder

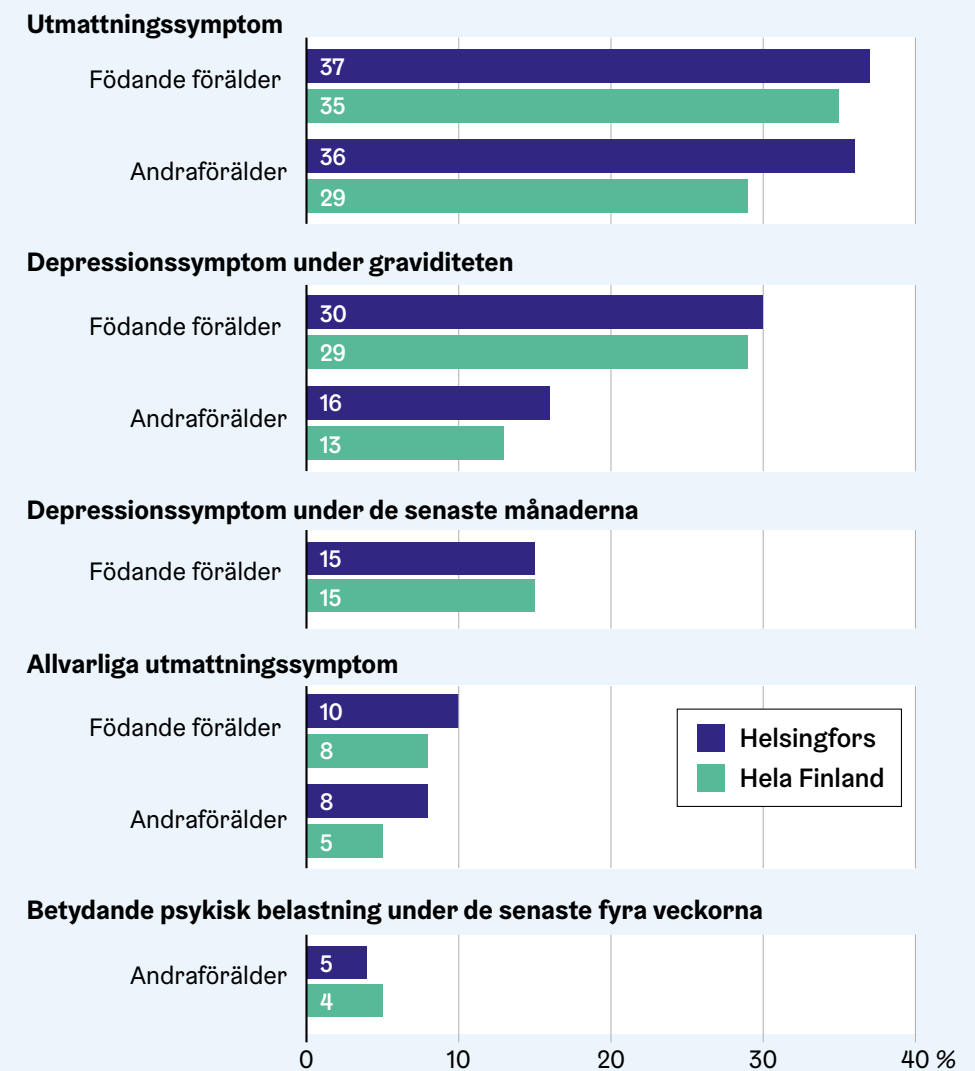
Nästan alla födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors var nöjda med sitt liv och med sig själva som föräldrar. De upplevde att familjens vardag hade löpt på bra efter att barnet fötts. Dessutom kände föräldrarna en stark delaktighet – de upplevde alltså att vardagsgöromålen var meningsfulla, att någon behövde dem, att de kunde påverka sitt eget liv och att man litade på dem. Även med sitt parförhållande var man nöjd. Största delen av de födande föräldrarna och andraföräldrarna var nöjda då det gällde ömsesidig respekt, öppen diskussion, att bli förstörd och att känna samhörighet som par. Drygt två tredjedelar av de födande föräldrarna och andraföräldrarna var nöjda med hur mycket gemensamma sysslor och tid de hade tillsammans.

Utmattning förekommer – den egna partnern viktigaste sociala kontakten

FinBarn ägnade flera frågor åt den mentala hälsan både under graviditeten och vid svarstidpunkten (Figur 1). Rejält över en tredjedel av de födande föräldrarna och andraföräldrarna i Helsingfors hade haft symptom på utmattning. För var tionde födande förälder var utmattningssymptomen allvarliga. Andelarna föräldrar som haft utmattningssymptom var större i Helsingfors än i Finland i medeltal.

FIGUR 1.

Depressionssymptom, psykisk belastning samt utmattning bland födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors och hela Finland



Källa: FinBarn/THL

Depressionssymptomen under nedkomsten mättes med frågan: "Hade du under graviditeten minst en sammanhängande två veckors period då du kände dig särskilt orolig, olycklig eller nedstämd?"

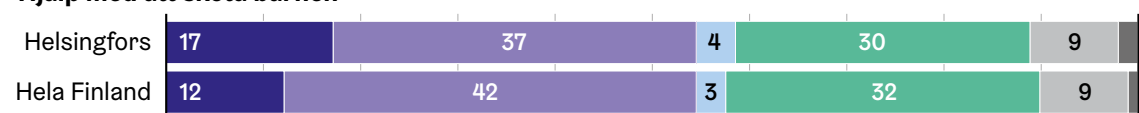
Depressionssymptom under den senaste månaden mättes med mätarhelheten CES-D-10. Om svarens sammanlagda poängtal är minst 10 har föräldern depressionssymptom (poängtalet för de 10 frågorna varierar mellan 0 och 30).

Psykisk belastning under de fyra senaste veckorna mättes med mätarhelheten MHI-5. Det handlar om kliniskt betydande psykisk belastning ifall det sammanlagda poängtalet av svaren är högst 52 (det sammanlagda poängtalet för fem frågor varierar mellan 0 och 100).

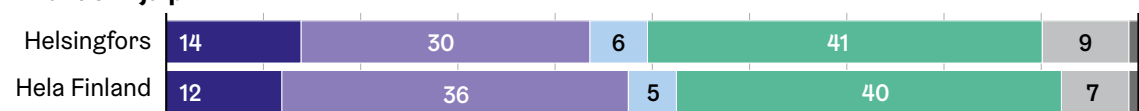
Allvarliga symptom på utmattning eller symptom på utmattning mättes med VAU-sällning. Föräldern har utmattningssymptom ifall hen på åtminstone en delfråga svarat "dagligen" eller "1–2 gånger i veckan". Föräldrarnas har allvarliga symptom på utmattning ifall hen på åtminstone en delfråga svarat "dagligen" och/eller på minst tre delfrågor svarat "1–2 gånger i veckan". Mätarhelheten innehåller sammanlagt fem frågor.

FIGUR 2. De födande föräldrarnas sociala stödnätverks omfattning i Helsingfors och i hela Finland.

Hjälp med att sköta barnen



Praktisk hjälp



Kan dela glädje och sorg i vardagen



Alltid att räkna med



■ Endast maken/makan/sambon eller partnern
 ■ Maken/makan/sambon + mor- eller farföräldrar och/eller annan nära anhörig
 ■ Maken/makan/sambon + en god vän och/eller annan närstående
 ■ Maken/makan/sambon + mor- eller farföräldrar och/eller annan nära anhörig samt en god vän och/eller annan närstående
 ■ Någon annan
 ■ Ingen

Källa: FinBarn/THL

ELVA PROCENT av de födande föräldrarna hade under graviditeten berättat för en yrkesmänniska om sin nedstämdhet och upplevt sig behöva hjälp. I hela Finland var denna andel tio procent.

AV ANDRAFÖRÄLDRARNA hade knappt fyra procent i Helsingfors och två procent i hela landet berättat om egna depressionssymptom. Ensamma kände sig elva procent av de födande föräldrarna i Helsingfors. Andelen var lika stor i hela landet. Av andraföräldrarna var det bara två procent som kände sig ensamma, både i Helsingfors och hela landet.

SOCIALA KONTAKTER utredde enkäten bland annat genom att analysera föräldrarnas upplevelser av interaktionen mellan baby och förälder och av att få stöd med att hantera vardagen. I Helsingfors var det relativt få föräldrar som upplevde betydande problem i växelverkan mellan barn och föräldern. Sådana hade åtta procent av de födande föräldrarna och 12 procent av andraföräldrarna upplevt. Inte heller de som tyckte deras baby var mer krävande än genomsnittet var särskilt många (7 % av de födande, 5 % av andraföräldrarna). Nästan hälften av föräldrarna tyckte

deras baby var mindre krävande än genomsnittet (43 % av de födande, 46 % av andraföräldrarna).

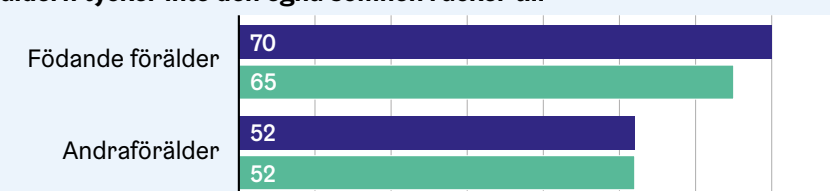
AV DE födande föräldrarna i Helsingfors tyckte 17 procent att andraföräldern var den enda de kunde få stöd av med barnskötseln. Vidare ansåg 14 procent att andraföräldern ("makan/maken/partnern") var den enda de kunde få annan praktisk hjälp av. Båda dessa andelar var lite större än i Finland i medeltal. För alla påståenden som läggs fram i Figur 2 var det mera typiskt i Helsingfors att bara nämna andraföräldern, medan det i övriga Finland i snitt var vanligare att nämna flera källor till socialt stöd. Men i Helsingfors var det ändå ytterst få som svarade att de inte fick hjälp i vardagen av någon alls. Även för andraföräldrarna kunde i regel samma mönster skönjas beträffande det sociala stödnätets omfattning.

Sömnsvårigheter förekommer, en tredjedel ser sin ekonomi som på sin höjd medelmåttig

Hela 70 procent av de födande föräldrarna i Helsingfors upplevde att de inte fick tillräckligt med sömn, och 43 procent att de hade problem med babys sömn eller sömnlös-

FIGUR 3. Födande föräldrars och andraföräldrars uppfattningar om sin egen eller babys sömn, i Helsingfors och hela Finland.

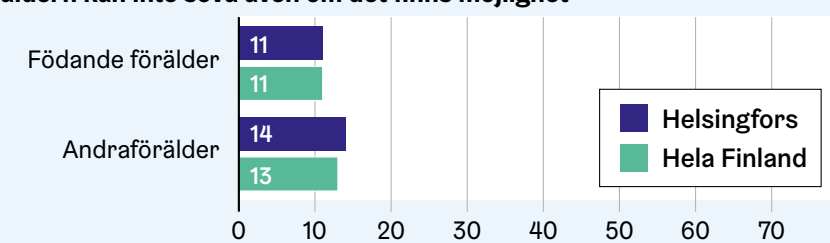
Föräldern tycker inte den egna sömnen räcker till



Babyns sömn eller sömnlöshet är ett problem



Föräldern kan inte sova även om det finns möjlighet



Källa: FinBarn/THL

het (Figur 3). Dessa procentandelar är större än i hela Finland i genomsnitt.

AV DE födande föräldrarna i Helsingfors hade fyra procent druckit alkohol under graviditeten (i hela landet 2 %), och tre procent hade druckit i berusningssyfte minst en gång i månaden efter att barnet fötts (i hela landet 2 %). Bland andraföräldrarna var andelen som druckit i berusningssyfte 17 procent i både Helsingfors och hela Finland. En procent av de födande föräldrarna i Helsingfors rökte eller använde tobaksprodukter eller e-cigarrett dagligen (hela Finland 4 %). Även bland andraföräldrarna var rökning vanligare i Helsingfors (4 %) än i hela Finland i medeltal (8 %).

ELVA PROCENT av de födande föräldrarna och 12 procent av andraföräldrarna hade upplevt våld i parförhållandet under de 12 månaderna strax för enkäten. I hela landet var dessa andelar likaså elva procent bland de födande föräldrarna men 14 procent bland andraföräldrarna. Psykiskt våld var den vanligaste formen av våld i spädbarnsfamiljerna i Helsingfors, i och med att drygt åtta procent av de födande föräldrarna och nästan 10 procent av andraföräld-

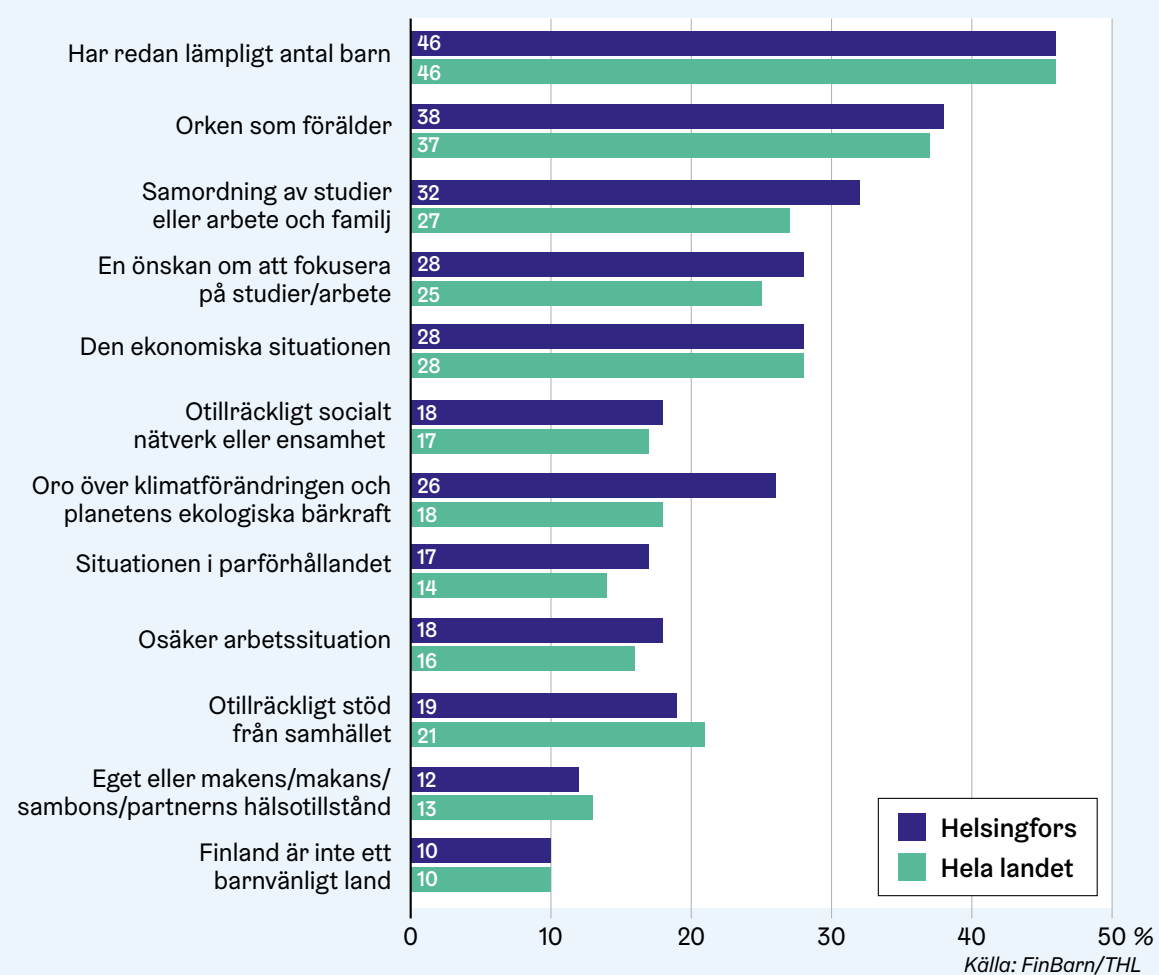
rarna hade råkat ut för sådant. Noteras bör dock att bara 18 procent av de födande föräldrarna i Helsingfors hade blivit tillfrågade vid rådgivningen huruvida det förekommit våld i parförhållandet. I hela landet var denna andel 27 procent.

FAMILJENS EKONOMISKA situation upplevde i synnerhet de födande föräldrarna i Helsingfors som bättre än i hela Finland i genomsnitt. I Helsingfors bedömde 30 procent av de födande föräldrarna att den var medelmåttig ("måttlig") eller ännu sämre. I hela landet gjorde 35 procent den bedömningen. Av andraföräldrarna i Helsingfors bedömde 28 procent att familjens ekonomiska läge var medelmåttigt eller ännu sämre (i hela landet 32 %)

En fjärdedel vill inte ha fler barn på grund av klimatförändringen och planetens ekologiska bärkraft

Knappt hälften (48 %) av de födande föräldrarna i Helsingfors hoppades få barn ännu i framtiden. Det var en aning färre än i hela landet, där andelen var 50 procent. Av andraföräldrarna ville 42 procent i Helsingfors och 46 procent i hela landet få fler barn ännu.

FIGUR 4. De födande föräldrarnas orsaker till att inte ha fler barn eller till tveksamhet i frågan (Helsingfors och hela Finland).



Indikatorn bygger på två frågor. Fråga 1: "Hoppas du få fler barn i framtiden?" och fråga 2: "Bedöm i vilken utsträckning följande faktorer påverkar att du inte kan säga om du vill ha fler barn eller att du inte vill ha fler barn". Fråga 2 besvarades av de föräldrar som på Fråga 1 svarat att de inte önskade få fler barn eller att de inte kunde säga. Andelarna som svarat på olika sätt beräknades ur totalantalet enkätsvarare.

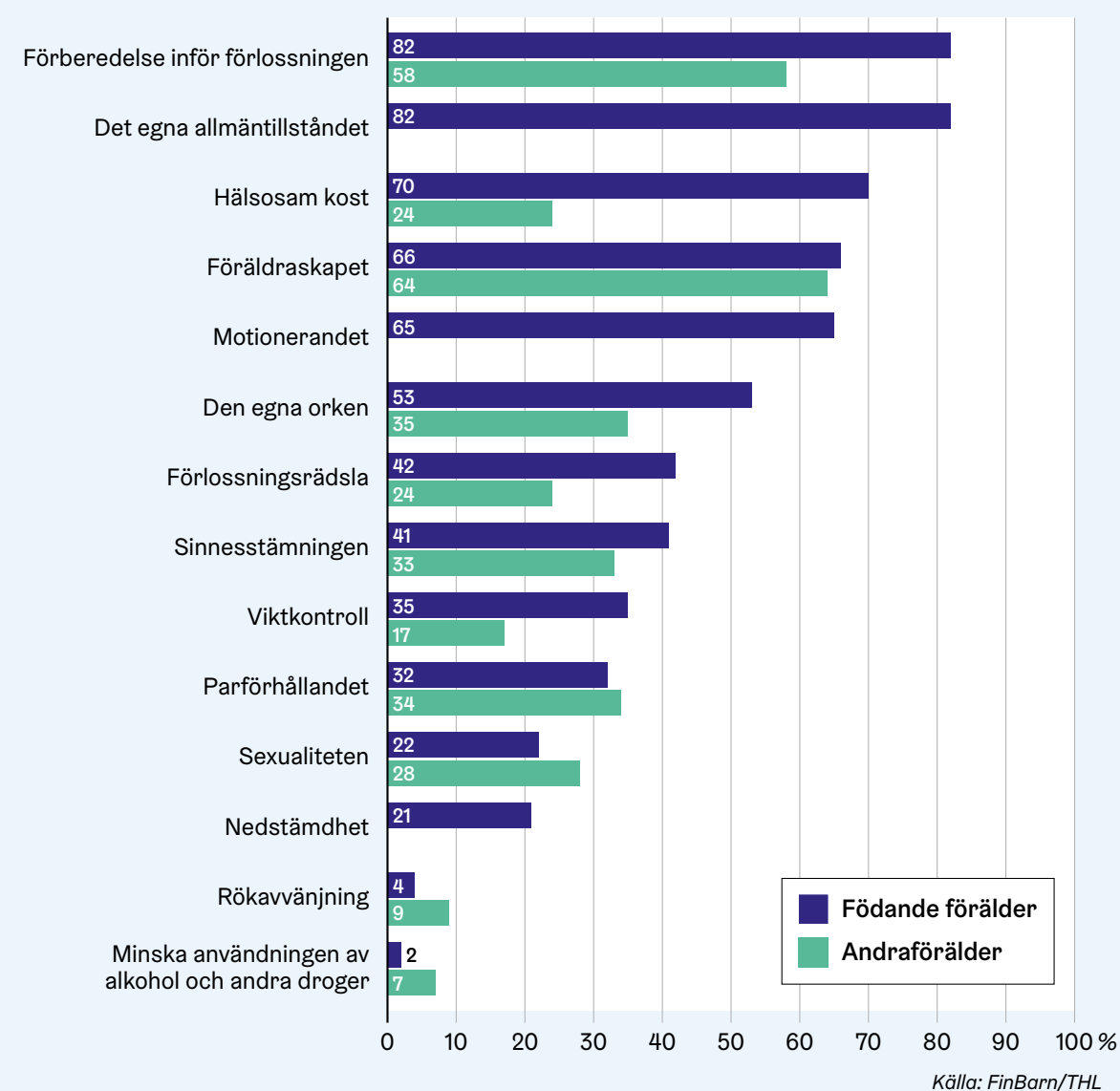
Därvid består svaren av A) dem som svarade ja på Fråga 1, B) dem som på Fråga 1 svarade att de inte ville ha fler barn eller inte kunde säga, men som på Fråga 2 svarat "inte alls", samt C) dem som på Fråga 1 svarat att de inte ville ha fler barn eller inte kunde säga, samt på Fråga 2 svarat "litet", "i viss mån" eller "i hög grad".

DE FÖRÄLDRAR som var osäkra eller inte ville ha fler barn tillfrågades i vilken mån olika faktorer (sammanlagt 12 st, se Figur 4) bidrog till att de dels inte kunde avgöra om de vill ha fler barn, dels inte ville ha fler barn. Föräldrarnas svar avvek i Helsingfors från svaren i hela landet i synnerhet gällande klimatförändringen eller planetens ekologiska bärkraft. I Helsingfors nämnde 26 procent och i hela landet 18 procent av de födande föräldrarna att dessa var delorsaker till att de inte ville ha fler barn eller var tveksamma. Motsvarande andelar bland andraföräldrarna var 23 procent i Helsingfors och 15 procent i hela landet.

Behov för stöd i föräldraskapet och i levnadsvanorna

Över hälften av de födande föräldrarna och andraföräldrarna i Helsingfors hade deltagit i familjträning eller förberedelser inför förlossningen under graviditeten. Andelen är klart större än i landet som helhet, där den för bägge slagens föräldrar var ca. 40 procent. Nästan alla föräldrar i Helsingfors hade varit med på barnrådgivningsbesöken med baby, eller hade anlitat barnrådgivningen under de senaste 12 månaderna. En tredjedel hade anlitat småbarnspedagogikens tjänster och, om barnet insjuknat, 44

FIGUR 5. Födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors som hade behövt professionellt stöd under graviditeten.



Indikatorn bygger på frågan: "Fick du under graviditeten stöd i följande saker av yrkesutbildade inom social- eller hälsovården (inkl. mödrarådgivningen) och var stödet tillräckligt?"

procent läkartjänster. En dryg tredjedel hade anlitat specialsjukvårdens tjänster ifall barnet insjuknat. Övrig service hade man anlitat mera sällan.

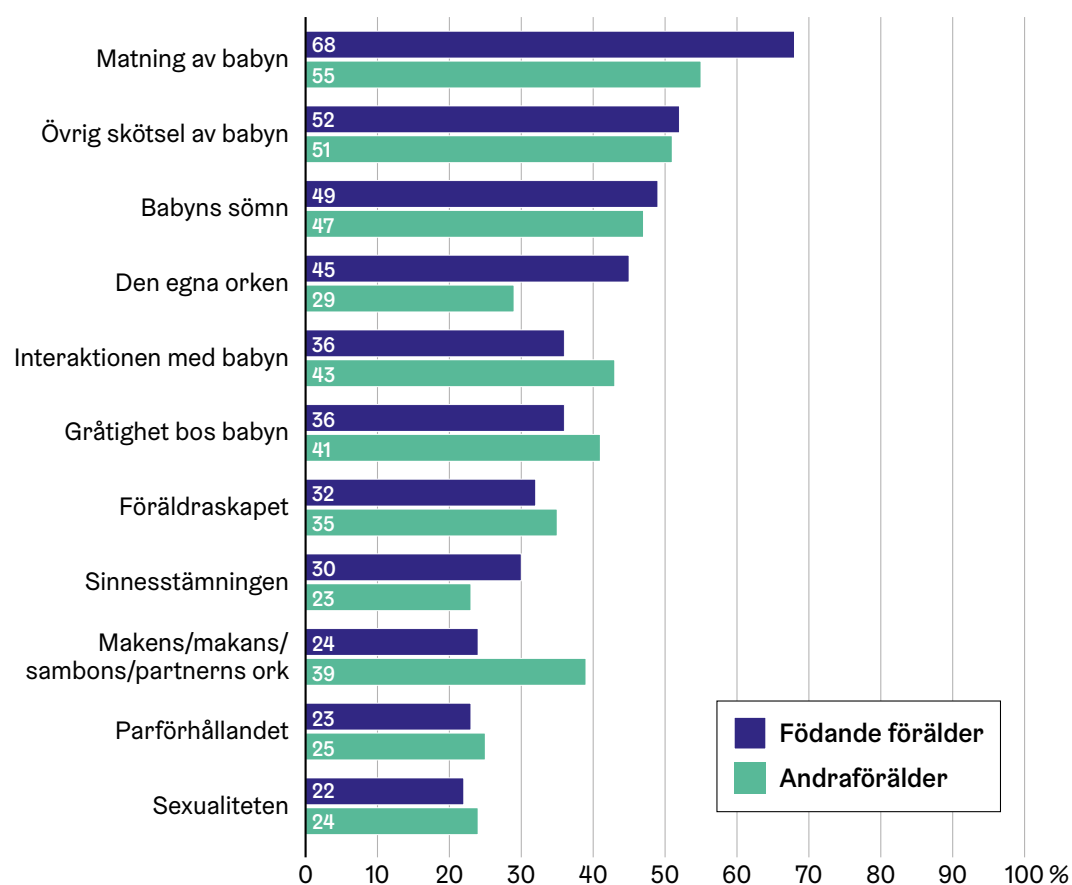
UNDER GRAVIDITETEN hade de födande föräldrarna i Helsingfors behövt mest stöd med förberedelserna för förlossningen och med hur de mådde överlag. Rejält fler än två tredjedelar av de födande föräldrarna hade önskat stöd med sin motion, sin kost, och sitt föräldraskap under graviditeten (Figur 5). Andraföräldrarna i Helsingfors ville klart mindre än de födande föräldrarna få stöd under graviditeten. Vanligast

bland andraföräldrarna var att behöva stöd med föräldraskapet och förberedelserna inför förlossningen.

EFTER BABYNS födelse hade två tredjedelar av de födande föräldrarna behövt stöd med att mata barnet (Figur 6). Ungefär hälften av de födande föräldrarna hade känt behov av stöd med babyens sömn, sin egen ork eller annan barnskötsel än matandet. Även bland andraföräldrarna hade i stort sett hälften behövt stöd med att mata barnet eller med annan barnskötsel och babyens sömn.

FIGUR 6.

Födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors som hade behövt professionell hjälp efter barnets nedkomst.



Källa: FinBarn/THL

Indikatorn bygger på frågan: "Har du efter att babyen fötts fått tillräckligt med stöd i följande saker av yrkesutbildade personer inom olika branscher (inkl. barnrådgivningen)?"

Coronatiden har prövat spädbarnsfamiljerna i Helsingfors

De frågor som gällde coronatiden lades till i blanketten i juli 2020, och därför blev det lite färre som besvarat dem än de andra temana. En dryg tredjedel av de födande föräldrarna och en fjärdedel av andraföräldrarna i Helsingfors hade varit oroliga för att de själva eller någon i familjen skulle få sjukan. Omkring en femtedel av bägge slagens föräldrar hade oroat sig för att kanske sprida den till andra. Dessa andelar var lite större än i hela landet. I Helsingfors hade man också under coronatiden mer än genomsnittligt oroat sig för graviditeten, förlossningen eller vistelsen på BB.

EN KLART större andel av föräldrarna i babyfamiljerna i Helsingfors än i Finland i snitt upplevde att den tid de tillbringat med familjen hade ökat under coronan (Figur 8). Samtidigt var det vanligare i Helsingfors att kontakterna med

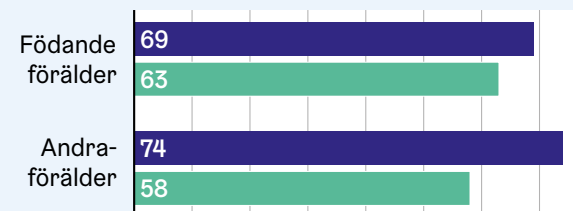
mor- eller farföräldrar eller vänner hade minskat. I Helsingfors var det också vanligare än i hela landet att känna sig ensam och att ha svårt med orken i vardagen. Också att känslan av närhet mellan föräldrarna hade ökat under coronan var vanligare i Helsingfors än i hela landet – men även meningsskiljaktigheterna och konflikterna mellan makarna hade ökat mera i Helsingfors än i landet i snitt.

VAR TIONDE födande förälder och andraförälder i Helsingfors upplevde att coronatiden försämrat familjens ekonomiska situation. Dessa andelar var större än i hela landet i snitt (6 % bland de födande föräldrarna och 5 % bland andraföräldrarna). Av de födande föräldrarna i Helsingfors hade under coronatiden var tionde berörts av samarbetsförhandlingar, fyra procent varit arbetslösa och sex procent permitterade. Av andraföräldrarna hade nästan 20 procent berörts av samarbetsförhandlingar, sju procent varit arbetslösa och 14 procent permitterade. Andelen som

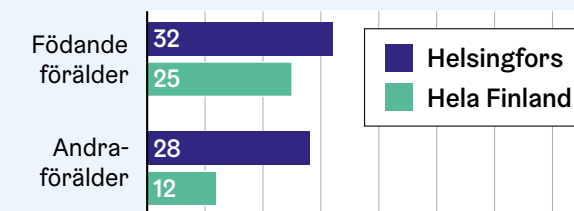
FIGUR 7.

Upplevelser under coronatiden bland födande föräldrar och andraföräldrar i Helsingfors respektive Finland.

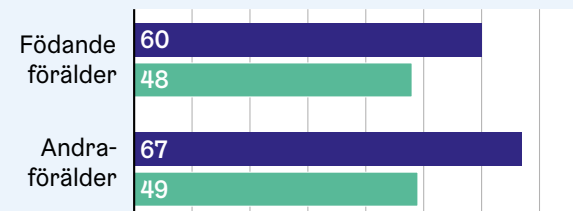
Kontakten med vänner har minskat



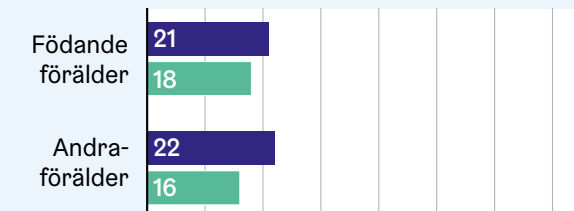
Orken i vardagen har minskat



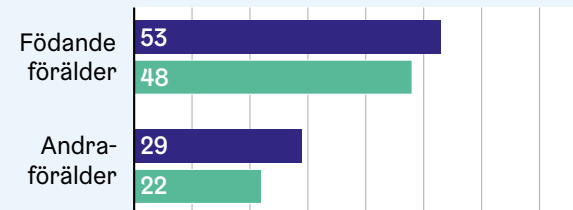
Tiden tillsammans med familjen har ökat



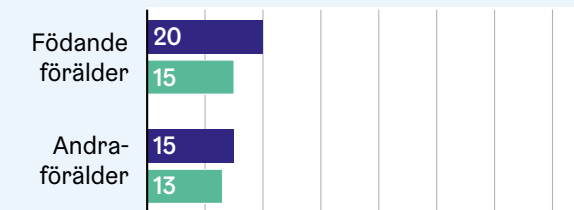
Känslan av närhet mellan föräldrarna har ökat



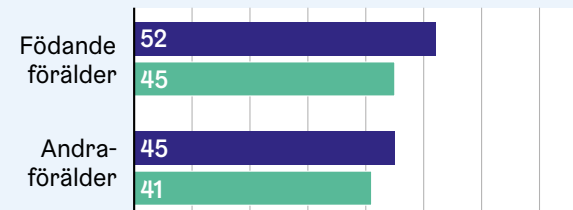
Ensamhetskänslorna har ökat



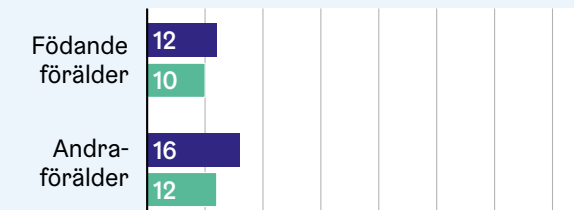
Meningsskiljaktigheter och konflikter mellan föräldrarna har ökat



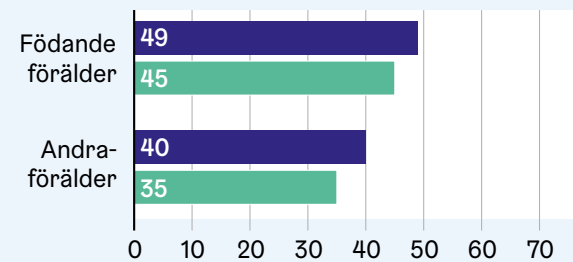
Kontakten med mor- eller farföräldrarna har minskat



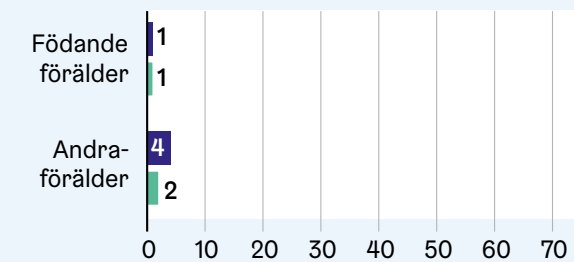
Fördelning av sysslorna i hemmet har blivit jämnare



Småätandet har ökat



Alkoholbruket har ökat



Källa: FinBarn/THL

råkat ut för samarbetsförhandlingar var bland bägge föräldrarna större i Helsingfors än i landet i snitt. Även andelen andraföräldrar som varit arbetslösa under coronan var större i Helsingfors än i hela landet, där den var 5 procent.

Hur ge stöd vid utmattning och sömnsvårigheter eller öka de sociala kontakterna?

Såsom vi konstaterade i början av artikeln har babyfamiljerna det i regel bra i Helsingfors. Nästan alla föräldrar i Helsingfors är nöjda med livet, föräldraskapet och sitt parförhållande. Men utmattning och sömnsvårigheter är ändå problem som föräldrar i spädbarnsfamiljer i Helsingfors råkar ut för mera än genomsnittligt. Även coronatiden har ställt till problem för babyfamiljerna i Helsingfors. Samtidigt bör vi än en gång notera att urvalet för föreliggande analys inte är statistiskt representativt för spädfamiljeföräldrarna i Helsingfors. Det behövs mera ingående forskning i huruvida svaren i Helsingfors skiljer sig med avseende å till exempel härkomst och utbildning eller hur olika fenomen är kopplade till varandra. Men med avstamp i föreliggande artikel kan man till exempel ställa frågan huruvida det finns samband mellan sömnsvårigheter och utmattning och om snävare sociala kontakter också har med saken att göra. I så fall skulle dessa faktorer förklara att fenomenen är vanligare i Helsingfors.

DE RÖN om utmattning som denna analys lagt fram är ingenting unikt, utan även på andra håll har man fått liknande insikter på sistone. Som exempel konstaterar en nyligen

utgiven internationell jämförelse att föräldrarna i Finland är bland de mest utmattade i världen och att det är vanligare här än till exempel i Sverige att de känner sig uttröttade.

ATT DE finländska familjerna är utmattade förklarar man bland annat med ensamhet, brist på stödnätverk, samt en individcentrerad kultur (Roskam et al. 2020). Även coronatiden har haft sin inverkan. Enligt till exempel Förbundet för mödra- och skyddshem har coronatiden ökat spädbarnsfamiljernas ensamhet och fått dem att klart mera ta kontakt med förbundets babyfamiljschatt (Förbundet för mödra- och skyddshem, 2021).

EN FINLÄNSK undersökning om familjers välbefinnande och hälsa under den första coronavågen märkte att symptom på utmattning under epidemin förekom mest bland de föräldrar som hade anlitat socialtjänsterna men upplevt att den hjälp de fått inte var tillräcklig (Lammi-Taskula et al. 2020). Även i Helsingfors förde föräldrarna fram att det stöd man fick var otillräckligt.

SOM EXEMPEL behövde 49 procent av de födande föräldrarna stöd med babys sömn, medan bara en del av dem upplevt att den professionella hjälp de fått räckte till. De rön som lagts fram här sporrar till att fundera på och utveckla sådana stödformer som är tillräckliga vid sömnbekymmer med babyn och vid föräldrars utmattning. Även sådant stöd som utvidgar de sociala kontakterna kunde vara värdefullt – om än enkäten inte desto noggrannare utredde i vilken mån föräldrarna önskar ett större socialt nätverk uttryckligen för att hantera vardagen. ■

Suvi Määttä arbetar som forskare vid enheten stadsforskning och statistik inom Helsingfors stadskansli.

Källor:

- Förbundet för mödra- och skyddshem (2021). Vauvaperheiden yksinäisyys ja hätä näkyy yhteydenotoissa <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vauvaperheiden-yksinaisyys-ja-hata-nakyy-yhteydenotoissa/>
- Klemetti, Reija; Vuorenmaa, Maaret & Helakorpi, Satu (2021). FinBarn – Enkätundersökning för spädbarnsfamiljer 2020. Statistikrapport 6/2021. Institutet för hälsa och välfärd THL, 2021. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>
- Lammi-Taskula, Johanna; Vuorenmaa, Maarit; Aunola, Kaisa & Sorkkila, Matilda (2020). Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020 (kort sammanfattning). Institutet för hälsa och välfärd THL, Helsingfors
- Roskam, Isabelle; Aguiar, Joyce; Akgun, Ege; ym. (2020). Parental Burnout Around the Globe: A 42-Country Study International Investigation of Parental Burnout. *Affective Science* <https://doi.org/10.1007/s42761-020-00028-4>



”

De rön om utmattning som denna analys lagt fram är ingenting unikt, utan även på andra håll har man fått liknande insikter på sistone. Som exempel konstaterar en nyligen utgiven internationell jämförelse att föräldrarna i Finland är bland de mest utmattade i världen. Att de finländska familjerna är utmattade förklarar man bland annat med ensamhet, brist på stödnätverk, samt en individcentrerad kultur.



■ Synpunkten

Omvälvning inom social- och hälso-tjänsterna – de äldre i digitaldjungel på webben

● TOMMI SULANDER

Digitaliseringen har kommit för att stanna – oavsett om vi vill det eller inte. Under coronapandemin har den gått framåt som aldrig förr. Samtidigt som digitalt kunniga medborgare orienterar helt obekymrat i digitaldjungeln och hittar allt möjligt nyttigt finns det andra som tappar bort sig redan vid starten, då de har svårigheter med kartan och kompassen, alltså basfunktionerna på smarttelefonen eller datorn. I synnerhet seniorer har ofta svårigheter med att nyttja digitala tjänster. För att digitaltjänsterna ska kunna vara jämlika för alla behövs det nära samarbete mellan seniorerna, den offentliga sektorn och näringslivet, och att serviceorganisationers digitala service står i proportion till serviceanvändarnas digitala kunnande.





Social- och hälsovårdsreformen blir verklighet

Finland har kursen lagd på en social- och hälsovårdsreform som ska trygga högklassiga och jämlika tjänster för alla medborgare och minska olikvärdigheten. För gemene man kan denna målsättning nog kännas lite väl ambitiös, i synnerhet om man beaktar utgångsläget. Men enligt landets regering är det möjligt att nå den om man tar till de bästa tänkbara och effektivaste metoderna. Med effektivitet avser man bland annat att digitala lösningar tillämpas allt mer inom tidsbokning, egenvård och själva servicen. En stor fråga för reformen i nuläget är hur bra organisationernas kunskande och medborgarnas kunskaper matchar varandra.

DET BEHÖVS redskap och service för att folk ska kunna sköta och upprätthålla sin hälsa också på egen hand. För att digitaltjänster av typ kundportaler ska kunna utnyttjas i större skala behövs det kraftfullt delaktiggörande. Med hjälp av digitala tjänster kan olika funktioner göras kostnadseffektiva. Men då bör man också hålla servicens kvalitet och verkningsfullhet i minnet. I framtidens social- och hälsovård kommer sannolikt mera makt att ges åt klienterna. Sålunda ska deras upplevelser, uppfattningar och förhoppningar beaktas bättre än förr vid utvecklandet av servicen.

INOM SOCIAL- och hälsovården i Helsingfors och andra städer och kommuner finns det redan en myckenhet digitala lösningar, såsom Omaolo, Maisa, Kantapalvelut, VideoVisit, trygghetsblanketter och chatbotar, och mera är att vänta. Svårigheterna med att finansiera den offentliga omsorgen skapar ett behov av allt mer mångfacetterade webbtjänster. De som är vana vid att ta sig fram i digitaldjungeln har inga svårigheter att hitta bland de olika systemen och dra nytta av de effektiverade lösningarna. Samtidigt är det en stor del av i synnerhet de äldre som sitter hemma och kämpar med basfunktionerna i sina smarttelefoner. Att till exempel logga in på Suomi.fi kan vara svårt, eller rentav omöjligt, för dem.

Seniorerna ute på webben

Siffrorna om nyttjandet av internet och offentliga webbtjänster ger ett perspektiv på hur lite äldre folk använder digital service jämfört med de yngre. Nästan alla under 45-åringar använder internet dagligen, och har skaffat information på offentliga webbplatser. Bland 75–89-åringarna är det bara ungefär var tredje i Helsingfors och var fjärde i hela Finland som använder internet dagligen. I landet som helhet har hälften av sistnämnda åldersgrupp aldrig använt internet (Ahola & Hirvonen 2021). I absoluta tal innebär det nästan 250 000 – en kvarts miljon – människor. En färsk undersökning vid Institutet för hälsa och välfärd THL visar att

en tredjedel av de 70 år gamla eller äldre finländarna aldrig använder internet för att sköta ärenden. Även Mielonen et aliaes undersökning om hela Finland är inne på samma linje. Enligt deras rön har över hälften av de 75 år gamla eller äldre svararna på sin höjd nöjaktiga eller direkt dåliga insikter i informationsteknik (Mielonen et al. 2021).

I HELSINGFORS upplever ca. 40 procent av dem som fyllt 75 att myndigheternas och de offentliga serviceproducenternas webbplatser är svåra att använda. Andelen är fyra gånger så stor som bland yngre användare (Ahola & Hirvonen 2021). Dessa siffror visar hur stor skillnaden åldersgrupper emellan är då det gäller en såpass vanlig sak som att leta information på webben. Om man till det lägger ifyllande och sändande av olika elektroniska blanketter och nyttjande av särskilda elektroniska tjänster blir skillnaderna ännu större. Enligt THL har personer i sårbar ställning problem med i synnerhet att på distans smidigt kunna använda offentlig social- och hälsoservice. Det förutsätter ofta bredare digitala kunskaper än vid vanligt bruk av sociala media (Kaihlanen ym. 2021).

Utbildningsbakgrunden inverkar på internetanvändningen

Det är inte bara åldern som avgör hur mycket man anlitar digitala tjänster och hur bra ens digitala kunskande är. Även utbildningsbakgrunden tycks spela en viktig roll för hur stor andel av seniorerna det är som självständigt kan sköta ärenden på internet. Av de 70-åringar eller äldre i Finland som fått enbart grundläggande skolbildning använder 48 procent (ca. 200 000 pers.) inte internet alls för att sköta ärenden, medan 16 procent gör det med assistans, och 36 procent självständigt. Motsvarande andelar bland dem som fått utbildning på högskolenivå är 9 procent (ca. 19 000 pers.), 10 procent och 81 procent (Saukkonen et al. 2021). Detta är en viktig insikt för alla som utvecklar lokala eller nationella webbtjänster.



För att den digitala utvecklingen de närmaste åren ska kunna ske jämlikt för alla behövs det nära samarbete mellan seniorerna, den offentliga sektorn och näringslivet.

UTBILDNINGSTRUKTUREN BLAND seniorer varierar starkt lokalt, och i ljuset av ovan anförda rön kommer detta att inverka på hur stor del av dem som i framtiden anlitar digitala tjänster. I städer är utbildningsstrukturen bland äldre folk klart annorlunda än i glesbygder. Största delen av de högutbildade bor i städer. I snitt kommer således andelen seniorer som anlitar social- och hälsovården digitalt att vara större i städer än på landsbygden.

DE YNGRE åldersklasserna har redan vant sig vid att anlita webbtjänster, och då de i sinom tid når senioråldern kommer det att vara en rutinsak för dem att sköta ärenden digitalt. Tills dess kommer det i vår befolkning att finnas en stor skara äldre som – oavsett de vill det eller inte – på sätt eller annat måste komma till rätta med att sköta ärenden på webben. Coronapandemin förorsakade på kort tid en aldrig tidigare skådad våg av nya digitala lösningar. Lärdomarna av denna flodvåg kommer sannolikt att utnyttjas framöver då man, i rask takt, utvecklar webbtjänsterna.

Matchar organisationers och användares kunskande varandra?

Mitt i vår nuvarande utvecklingsiver är det viktigt att minnas att användarnas digitala kunskande kan vara mycket olika. Det är seniorerna som förhållandevis mest behöver social- och hälsotjänster. Men de har svårare än de yngre åldersgrupperna att anlita digital och hälsoteknologisk service. Svårigheterna kan handla om brister i förmågan att använda informationsteknik, om kroppsliga och själsliga begränsningar och en ängslan inför ny teknologi.

FÖR ATT den digitala utvecklingen de närmaste åren ska kunna ske jämlikt för alla behövs det nära samarbete mellan seniorerna, den offentliga sektorn och näringslivet. Detta gäller både för produktutvecklingsskedet och införandet av ny teknologi i hem och vårdenheter. Det är också mycket viktigt att de som utvecklar teknologin samarbetar med dem som har svårt att hitta i digitaldjungeln. I det

sammanhanget borde man mera än förr ta sig en funderare över hur bra de organisationer som är med i utvecklandet kan tänkas klara av att ta i bruk och använda de nyutvecklade digitala tjänsterna.

PÅ TAL om att klara av är det viktigt att beakta behoven av att ändra och utveckla kunnandet då kunskapskrävande reformer görs. Har till exempel social- och hälsovårdens personal det kunnande som behövs för att hänvisa klienter och patienter till de nya digitala tjänsterna och för att hjälpa dem använda tjänsterna. Nya verksamhetsmodeller kan kräva nya slags yrkesskicklighet och uppdatering av kunnandet.

FRAMÖVER KOMMER social- och hälsovårdens verksamhet och serviceutvecklande allt mer att handla om digitala tjänster, vartefter servicen automatiseras. Invånarna uppmantras allt mer att ta hand om sin hälsa också genom att sköta ärenden på egen hand. Därvid betonas inom organisationens verksamhet bland annat servicepersonalens kunskaper inom olika delområden, kombinerat med folks förmåga att agera på egen hand. En målsättning på kort sikt för Helsingfors stad är att inrätta vad man skulle kunna kalla en chatbot-entré, där klienten beroende på frågan hänvisas till en chatbot som kan den förvaltningssektor eller temahelhet som frågan gäller. Med chatbot avses en virtuell (datorbaserad) kundrådgivare, som ofta utnyttjar artificiell intelligens och maskininlärning och som för dialog med användarna och leder dem vidare.

DIGITALISERINGEN UTMANAR de traditionella modellerna för serviceproduktion, och då förutsätter ändring av ett kunnande att många andra kunnanden stärks. Då man jobbar med digitalisering inom serviceproduktionen handlar det inte längre bara om en organisations och dess anställdas förmåga att svara på förändringar i serviceproduktionen, utan i lyckliga fall uppstår det mellan servicens producent och dess användare ett slags interaktion eller partnerskap. Då måste organisationerna ständigt hålla ett öga på sitt eget kunnande i förhållande till vad serviceanvändarna klarar av.

För ett människobaserat partnerskap

Då digitala och även andra tjänster utvecklas borde man i högre grad tänka i termer av klientbaserad än av klientorienterad. Klientbaserad verksamhet ser individen från en lite annan referensram än den klientorienterade verksamheten. Klientbasering handlar om att identifiera, förstå och svara på individens unika behov i en viss situation. I lyckliga fall kunde förverkligad klientbasering innebära att de som går vilse i digitaldjungeln börjar hitta bättre i den.

KLIENTBASERING INVERKAR på en organisations agerande i stort: man möter individen, och man definierar, styr och hanterar organisationens kunskande i förhållande till henne. Kärnan handlar om att ständigt hålla invånarna delaktiga och att föra dialog med dem. Då verksamheten vid de organisationer som är med bygger på individen, och deras kunskande har optimerats i förhållande till användarnas, kan det uppstå åkta partnerskap mellan dem som utvecklar, ger eller använder servicen. Kanske rentav sådana partnerskap där de som gått vilse i digitaldjungeln lär sig hitta fram. ■

Tommi Sulander verkar som ledande sakkunnig i välfärd och hälsa vid enheten stadsforskning och -statistik vid Helsingfors stadskansli.

Litteratur:

Ahola N & Hirvonen J (2021): Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Undersökningar 2021:2, Helsingfors stad, stadskansliet, stadsforskning och -statistik.

Kaihlänen A, Virtanen L, Valkonen P, Kilpinen J, Hietapakka L, Buchert U, Hörhammer I, Isola A-M, Laukka E, Kouvonen A, Kujala S & Heponiemi T (2021): Haavoittuvat ryhmät etäpalvelujen käyttäjinä – kokemuksia COVID-19-epidemian ajalta. Tutkimuksesta tiiviisti 33/2021. Institutet för hälsa och välfärd THL, Helsingfors.

Mielonen J, Saranto K, Kuusisto H, Kemppi A & Kinnunen U-M (2021): Ikääntyvien näkemyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisistä palveluista. Gerontologia, 35(1), 3–12.

Saukkonen P, Virtanen L, Kaihlänen A, Kainiemi E, Koskinen S, Sainio P, Koponen P & Heponiemi T (2021): Sosiaaliselle syrjäytymiselle altistavien tekijöiden yhteys ikääntyneiden sähköiseen asiointiin: Tuloksia COVID-19-epidemian ensimmäisten aaltojen ajoilta. Tutkimuksesta tiiviisti 60/2021. Institutet för hälsa och välfärd THL, Helsingfors.



I lyckliga fall kunde förverkligad klientbasering innebära att de som går vilse i digitaldjungeln börjar hitta bättre i den.



Kvartti on Helsingin kaupunginkanslian julkaisema lehti, joka esittelee Helsinkiä ja Helsingin seutua koskevaa ajankohtaista tutkimus- ja tilastotietoa. Kvartti on suunnattu paitsi päätöksenteon tueksi Helsingin päättäjille ja suunnittelijoille, myös kaikille muille, jotka haluavat tarkemmin perehtyä kaupunki-ilmiöitä koskevaan tietoon. Lehti on suomen- ja ruotsinkielinen, ja kerran vuodessa ilmestyy lisäksi englanninkielinen numero **Helsinki Quarterly**. Quarterly pyrkii palvelemaan lukijoita ja yhteistyökumppaneita kansainvälisesti.

Kvartti

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION



Päätoimittaja
Timo Cantell
puh. 09 310 73362
timo.cantell@hel.fi

Toimitus
Teemu Vass
puh. 09 310 64806
teemu.vass@hel.fi

Osoite
Kaupunginkanslia
Kaupunkitieto
PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

Käyntiosoite
Ympyrätalo,
Siltasaarenkatu 18–20 A, 5. krs.

Internet
www.hel.fi/kaupunkitieto





Kvartti

SISÄLLYS

Timo Cantell:

Pääkirjoitus | Katse koronapandemian jälkeisessä ajassa

Jukka Hirvonen:

Koronapandemian kokemukset osoittivat kirjasto- ja liikuntatilojen suuren merkityksen käyttäjille

Arttu Vainio:

Jakamistalous ja siihen liittyvät ilmiöt Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla

Eyüp Yılmaz:

Muutostrendit koetelleet Helsingin palvelusektoria, tulevaisuus näyttää lupaavalta

Reetta Marttinen:

Nuoret aikuiset muodostavat merkittävän osan vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen asukkaista

Suvi Määttä:

Mitä kuuluu helsinkiläisille vauvaperheille?

Tommi Sulander:

Sähköisten sote-palvelujen murros – ikääntyneet digiviidakossa



WWW.KVARTTI.FI